

พาลาวตาโร

คำนำ

สำนักเรียนวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ได้เน้นการศึกษาคัมภีร์ปทฺฐสัทธิตเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี คัมภีร์ปทฺฐสัทธิตเป็นไวยากรณ์ที่ศึกษาง่าย แต่มีเนื้อหาสาระมาก ผู้ที่มีเวลาน้อยจึงยากที่จะศึกษาและทรงจำได้ ท่านพระธรรมกิตติเถระจึงรจนาคัมภีร์พาลาวตารนี้เพื่อให้เยาวชนศึกษาและทรงจำโดยสะดวก คัมภีร์นี้มีแนวทางรจนาที่คล้ายคลึงกับคัมภีร์ปทฺฐสัทธิตมาก เพราะมีลำดับสูตรตามวิธีสำเร็จรูป ทั้งการลำดับความในแต่ละปริจเฉทก็คล้ายคลึงกัน ต่างกันที่ท่านกล่าววุดติ (คำอธิบายสูตร) โดยสังเขป บางแห่งที่สูตรมีเนื้อความชัดเจน ท่านก็ไม่กล่าววุดติไว้ และท่านก็แสดงตัวอย่างในสูตรต่างๆ โดยสังเขปเช่นกัน

ท่านอาจารย์ธัมมานันทะมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ปริญาธุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เจ้าสำนักเรียนวัดท่ามะโอ ได้เล็งเห็นความสำคัญของคัมภีร์นี้ ท่านจึงมอบหมายให้ปริวรรตจากอักษรบาลีพิมพ์แล้วพิมพ์โรเนียวเผยแพร่ในพ.ศ. ๒๕๒๒ ปัจจุบันฉบับพิมพ์โรเนียวได้หมดลง คณะผู้จัดทำจึงชำระคัมภีร์พาลาวตารใหม่โดยเทียบเคียงกับฉบับพิมพ์หลายฉบับ และฉบับลังกา

คณะผู้จัดทำขออนุโมทนากุศลจิตของคุณมยุรี เจริญ ผู้มีจิตศรัทธาบริจาคทรัพย์ในครั้งนี้ หวังว่าคัมภีร์พาลาวตารนี้จะเป็นประโยชน์แก่กุลบุตรผู้ศึกษาภาษาบาลีในปัจจุบัน

พระคันธสาราภังค์

ประวัติคัมภีร์พาลาวตาร

ไวยากรณ์ คือ วิชาภาษาว่าด้วยรูปคำและระเบียบในการประกอบรูปคำให้เป็นประโยค ไวยากรณ์นี้เป็นคัมภีร์ที่พิทักษ์พระพุทฺธพจน์ไว้ให้ดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นศาสตร์ที่ช่วยให้อนุชนรุ่นหลังเข้าใจภาษาบาลีที่ใช้จารึกพระไตรปิฎก คัมภีร์ไวยากรณ์ที่มีสูตรสำหรับทำตัวรูปมีทั้งหมด ๔ คัมภีร์คือ กัจจายนะ, โมคคัลลาน, สัททนีติ และสัททสังคหะ

กัจจายนะ

โบราณจารย์กล่าวกันว่า คัมภีร์นี้รจนาโดยพระมหากัจจายนะเถระผู้เป็นเอตทัคคะมีความเป็นเลิศในการขยายความย่อให้พิสดาร ทั้งนี้เพราะในอรรถกถาปาทาน(ฉบับมหาจุฬาราม เล่ม ๑ หน้า ๑๖๔) กล่าวว่า พระมหากัจจายนะเถระได้รจนาปกรณ์ ๓ คัมภีร์คือ กัจจายนะ, มหานิรุตติ และเนตติปกรณ์ มตินี้เป็นที่ยอมรับของโบราณจารย์ในช่วง ๑,๐๐๐ ปีที่ผ่านมา อาทิเช่น นยาสะ, ปทฺฐสัทธิตฎีกา, สัททนีติ, สุตตนิเทศ และกัจจายนวณณนา

นักวิชาการรุ่นหลังมีมติแตกต่างจากมติแรกว่า คัมภีร์นี้รจนาโดยพระกัจจายนะ ท่านอาจเป็นพระเถระชาวอินเดียตอนใต้แถวโจฬะ หรือเป็นพระเถระชาวลังกา ในราวพุทธศตวรรษที่ ๙ หรือพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ทั้งนี้เพราะท่านตั้งสูตรว่า ประสมณณา ปโยเค “ครั้นเมื่อการประกอบมืออยู่ ชื่อจากคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตอื่น อันบุคคลพึงประกอบได้” (กัจจายนะ สูตรที่ ๙) สูตรดังกล่าวนี้อนุญาตให้ใช้ชื่อจากคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตได้ สูตรนี้เป็นสาธกให้ทราบว่า คัมภีร์นี้ได้เขียนหลังไวยากรณ์สันสกฤต นอกจากนั้น สูตรที่ท่านกล่าวในคัมภีร์กัจจายนะและวิธีทำตัวเป็นจำนวนมาก ตรงกับสูตรและกฎที่กล่าวไว้ในคัมภีร์กาตันตระที่เขียนในราวพ.ศ. ๗๐๐ นักวิชาการจึงสันนิษฐานว่า คัมภีร์กัจจายนะนี้แต่งโดยอาศัยคัมภีร์กาตันตระนั้น และคัมภีร์นี้ก็ยักยอกไวยากรณ์สันสกฤตอื่นๆ มีคัมภีร์ปาณินีย เป็นต้นอีกด้วย

ในคัมภีร์สีหพาสนวังสပါတิปที่ว่าด้วยพงศาวดารพระพุทธศาสนาในลังกาได้จารึกว่าโบราณจารย์ต่างยอมรับว่า คัมภีร์กัจจายนะรจนาโดยพระมหากัจจายนะเถระ โดยอ้างอิงสาธกจากอรรถกถาอปทาน เมื่อพระสูตรบางสูตรที่มีปรากฏในสูตรตันตปิฎกและเนตติปกรณ์ที่ท่านพระมหากัจจายนะเถระภาสิตไว้ได้รับสังคายนาในสมัยสังคายนาครั้งที่ ๑ คัมภีร์กัจจายนะและคัมภีร์มหาปริตติก็ควรได้รับสังคายนาเช่นกัน แต่คัมภีร์เหล่านั้นไม่มีหลักฐานปรากฏว่าได้รับสังคายนา ฉะนั้น ผู้รจนาคัมภีร์กัจจายนะจึงมิใช่พระมหากัจจายนะเถระ ท่านเป็นพระกัจจายนะเถระรูปหลังที่มีชื่อเหมือนกับท่านพระมหากัจจายนะเถระ และท่านก็เป็นพระภิกษุชาวลังกา นิยามหาวิหาร พำนักอยู่ที่เมืองอนูราธปุรี

คัมภีร์กัจจายนะยังมีข้อบกพร่องที่นักปราชญ์บางท่านไม่เห็นด้วย และอุททาหรณ์บางอย่างในคัมภีร์นี้ก็ปรากฏในราวพุทธศตวรรษที่ ๒ นักวิชาการปัจจุบันจึงสันนิษฐานว่า คัมภีร์นี้มีใช้พระมหากัจจายนะเถระในสมัยพุทธกาลได้รจนาขึ้น ในคัมภีร์สัททนีติ (สุตตมาลา สูตรที่ ๘๓๓ ฯลฯ) และคัมภีร์โมคคัลลาน (ปริจเฉทที่ ๕ สูตรที่ ๑๓๑, ปริจเฉทที่ ๓ สูตรที่ ๕๑ ฯลฯ) ได้ปฏิบัติเสรมติของคัมภีร์กัจจายนะไว้ในบางแห่งที่เห็นว่าไม่ตรงกับพระพุทธรูป แม้อุททาหรณ์บางอย่างในคัมภีร์กัจจายนะ ก็มิได้เกิดในสมัยพุทธกาล เช่น ในสูตรที่ ๒๕๑ ที่กล่าวว่า กีสมา โว. มีอุททาหรณ์ว่า กุว คโตสิ ตูว เทวานัมปิยติสส. (ข้าแต่พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ พระองค์เสด็จไปที่ไหน) ชื่อว่าเทวานัมปิยติสสะ ที่กล่าวถึงในสูตรนี้ เป็นพระนามของกษัตริย์ลังกาผู้ดำรงพระชนม์ชีพอยู่ในพ.ศ. ๒๖๗-๓๖๗, สูตรที่ ๒๘๑ ที่กล่าวว่า โย กโรติ ส กตฺตา. มีอุททาหรณ์ว่า อุปคฺตุเตน มาโร พทฺโธ. (มารถูกพระอุปคฺตุมัดไว้) เรื่องพระอุปคฺตุมีปรากฏในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชในพ.ศ. ๒๓๒-๒๗๓ และสูตรที่ ๒๐๔ ที่กล่าวว่า สก มนฺธาทาทีนญจ. สูตรนี้กล่าวถึงพระเจ้าสกมันธาดุที่ทรงมีอีกพระนามว่า พระเจ้าสาลิวาหนสากะ หรือพระเจ้าเทวมิตร พระองค์ทรงครองราชย์ที่ประเทศอินเดียทางแถบเหนือในราวพ.ศ. ๖๒๑ หรือพ.ศ.

บางอาจารย์กล่าวว่า คัมภีร์นี้รจนาโดยบุคคล ๓ ท่าน คือ พระมหากัจจายนะเถระรจนาสูตร, พระสังฆนันท์รจนาสูตรที่อธิบายความในสูตร และพระพรหมทัตตรจนาสูตรในสูตร มตินี้มีปรากฏในคัมภีร์กัจจายนเภทนวกา (ฉบับพิมพ์ หน้า ๑๒๙) ที่รจนาในพ.ศ. ๒๒๑๓ มตินี้เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการบางท่าน อาทิเช่น ท่านอาจารย์มหาวิสุทธาราม (พระวิสุทธาจารย์เถระ) ผู้รจนาคัมภีร์กัจจายนสูตรัตถะ เพราะท่านเห็นว่าคำที่กล่าวในสูตร, สูตร และอุทาหรณ์ มีข้อความไม่ตรงกันในบางแห่ง

โมคคัลลาน

คัมภีร์นี้รจนาโดยพระโมคคัลลาน พระเถระชาวลังกาในรัชสมัยพระเจ้าปราคัรณพาทูที่ ๑ (พ.ศ. ๑๖๙๖-๑๗๒๙) คัมภีร์นี้อิงอาศัยไวยากรณ์สันสกฤตชื่อจาทระเป็นหลัก และยังอิงอาศัยไวยากรณ์สันสกฤตอื่นๆ คัมภีร์นี้มี ๗ ปริจเฉท ๖ ภาณวาร (๑ ภาณวาร มี ๒๕๐ คาถา หรือ ๘,๐๐๐ พยางค์)

ท่านพระโมคคัลลานพำนักอยู่ที่วัดอุปาราม เมืองอนูราธบุรี ท่านเป็นพระภิกษุในภิกขุสงฆ์และเป็นผู้สอนพระสงฆ์และเป็นอาจารย์ของพระสังฆรักขิตเถระผู้รจนาคัมภีร์สุโธภาษการ เป็นต้น นอกจากนี้ท่านจะรจนาคัมภีร์โมคคัลลานนี้ ท่านยังรจนาคัมภีร์ฎีกาที่อธิบายความ คัมภีร์นี้มีชื่อว่า วุตติวิธานปัญจิกา เนื่องจากท่านผู้รจนาคัมภีร์ทโมคคัลลานและคัมภีร์ฎีกาเป็นบุคคลคนเดียวกัน คัมภีร์นี้จึงได้รับการยกย่องจากนักปราชญ์ว่าเป็นไวยากรณ์ที่ดีเลิศ เพราะมีกฎระเบียบและคำอธิบายเป็นสมานฉันท์ ไม่มีมิติที่ขัดแย้งกันเองเหมือนกัจจายนไวยากรณ์และคัมภีร์อธิบายที่มีมิติไม่ตรงกันในบางแห่ง

พระศรีราชุละผู้เป็นรัตนกวี และเป็นพระสังฆราชในรัชสมัยพระเจ้าปราคัรณพาทูที่ ๖ (พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๐๗) ท่านรจนาคัมภีร์ปโยคสิทธิและคัมภีร์โมคคัลลานปัญจิกาปทีปที่อาศัยความโมคคัลลานปัญจิกาฎีกา ท่านได้กล่าวยกย่องคัมภีร์โมคคัลลานไว้ในคัมภีร์ที่ตนรจนาว่า คัมภีร์โมคคัลลานนี้เป็นที่รวมสาระสำคัญของคัมภีร์ไวยากรณ์บาลี มีกัจจายนะเป็นต้น ทั้งยังเป็นที่ยอมรับของคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต มีปาณินีย และจาทระ เป็นต้น

สัททนีติ

คัมภีร์นี้รจนาโดยพระอัคควงศ์ พระเถระชาวพม่าในสมัยพุกาม ท่านมีชีวิตรอยู่ในรัชสมัยพระเจ้าเจสสา (พ.ศ. ๑๗๗๗-๑๗๙๓) คัมภีร์นี้อิงอาศัยไวยากรณ์สันสกฤตหลายคัมภีร์ อาทิเช่น ปาณินีย, มหาภาษายะ และกาดันตระ รวมทั้งยังอิงอาศัยตรรกศาสตร์ที่แต่งด้วยภาษาสันสกฤตอีกด้วย

คัมภีร์นี้มี ๓ ภาคคือ ปทมาลา, สุตตมาลา และธาตุมาลา ท่านผู้แต่งได้รจนาคล้ายคลึงกับภาค ๓ ภาคในคัมภีร์ปาณินียคือ สุตตปาละ, ธาตุปาละ และคนปาละ, แม้คัมภีร์นี้จะอิงอาศัยไวยากรณ์สันสกฤตเป็นจำนวนมาก แต่คันทรรจนจารย์ได้เลือกใช้เฉพาะกฎไวยากรณ์สันสกฤตที่คล้ายตามพระพุทธพจน์ คัมภีร์นี้เป็นไวยากรณ์ที่ครอบคลุมพระไตรปิฎกและอรรถกถา รวมทั้งมิติของนักไวยากรณ์บาลีและสันสกฤต จึงได้รับการชมเชยว่า เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดใน

วรรณกรรมบาลี

ในคัมภีร์ศาสนาลังการ (ฉบับพม่า หน้า ๑๑๘) และคัมภีร์ศาสนวงศ์ (ฉบับไทย หน้า ๙๒) กล่าวว่า คัมภีร์นี้รจนาในพ.ศ. ๑๖๘๗ ถ้อยคำดังกล่าวทำให้อนุมานรู้ว่า รจนาในรัชสมัยพระเจ้าละอองสีตู (พ.ศ. ๑๖๓๕-๑๗๙๐) แต่มตินี้ไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการในปัจจุบัน เพราะคัมภีร์นี้รจนาหลังคัมภีร์โมคคัลลานที่แต่งในรัชสมัยพระเจ้าปราคักรมพาหุที่ ๑ (พ.ศ. ๑๖๙๖-๑๗๒๙) ทั้งยังแต่งหลังคัมภีร์นยาสปที่ปิกาทิรจนาในรัชสมัยพระเจ้าจะสวา (พ.ศ. ๑๗๗๗-๑๗๙๓) ในสังทนีติ ปทมมลา (ฉบับมูลนิธิภูมิพิลลิกขุ หน้า ๓๐๓-๔) ได้ปฏิเสธมติของคัมภีร์โมคคัลลานโดยใช้ศัพท์ว่า เกจิ (อาจารย์บางคน) และในสังทนีติ ธาตุมลา (ฉบับมูลนิธิภูมิพิลลิกขุ หน้า ๓๐๕) ได้ปฏิเสธมติของคัมภีร์นยาสปที่ปิกาโดยใช้ศัพท์ว่า เกจิ (อาจารย์บางคน) ฉะนั้น ท่านพระอัครวงศ์จึงรจนาคัมภีร์สังทนีติในรัชสมัยพระเจ้าจะสวา ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ปิฎกต่อตะมา (ฉบับพม่า ข้อ ๓๘๓ หน้า ๑๓๙)

สังทสังคหะ

คัมภีร์นี้รจนาโดยราชบัณฑิตชื่อนายโกลาย ท่านเป็นอำมาตย์ที่ปรัการาชการในรัชสมัยพระเจ้ามินดง (พ.ศ. ๒๓๕๗-๒๔๒๑) คัมภีร์นี้อิงอาศัยไวยากรณ์สันสกฤตหลายคัมภีร์เช่นกัน คัมภีร์นี้มีปรากฏอยู่ในใบลาน ยังไม่ได้รับการพิมพ์เผยแพร่มาก่อน

พาลาวตาร

วิญญาปน

พาลาวตารไ ร นามายั คนโถ พหุสุปิ สุทฺธมาคธิกพฺยาการณ คนเถสุ พหุหิ เมธาวิหิ พฺยตฺเตหิ เวยยาการณหิ อติสเยน ปสฺสิตโต ปคฺคหิตโต สุลลิตโต ปาวจนสฺส สุปกาโร โหติ. สา จายั มาคธิภาสา นาม พุรหฺมาทิกปฺปิกาทินั ปกฺติภาสาชาตา มุลภาสา นาม โหติ. โคตมสมฺมาสมฺพุทฺธกาลโต ปุพฺเพ มคฺเธสุ โวหารปฺปตฺตา ตงฺกालิกเทสโวหารปฺตฺตาสุ ปากฺติภาสาสุ เอกา มนุญฺญภาสา อโหสิ. ตงฺกालิกานญจ โวหรนฺตานั ฌานูปเสวินั จ อธิปฺจุควาทินั เวยฺยตฺติยนเยน ปวตฺตาปิ ยาย มาคธิยาภาสาย สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฐมฺมํ เทเสสิ. ตสฺส สวากา จ อสฺสชฺชาทโย ฐมฺมเทสนํ ปกาเสสุ. สา หิ โน ตถา ปวตฺตา. สา ปน มคฺเธสุ ตตฺถ ตตฺถ ปวตฺตาย มาคธิยา ภาสาย โสธนโต วิสทึกรณเวสน สฺสขฺขตา ชาตา.

ตสฺส สมฺพุทฺธสฺส ภควโต ปรีนิพฺพานโต ตีสุ มาเสสุ อติกฺกนฺเตสุ ราชคฺเห สตฺตปณฺณิคุหาท วาเร อชาตสฺตุมหาราเชน สุมายิตะ มณฺทปเ สนฺนิปติเตสุ มหาชีณาสเวสุ มหาภกฺสสฺสพฺเตเรณ ปุญฺญเจหิ อุปาละยานนฺทตฺเถเรหิ นินานาทิทูปเนน เทสิตา วินยปาฬิ เจว สุตฺตนฺตา ภีธมฺปาฬิ จ ตทฺถฏฺถา จ สฺ

ทุธมาคธิภาสา นาม ชาตา. ตโต ปาฬิภาสาติปิ โวหริยเต.

สา ปนายํ ภาสา อิทานิ โลเก ตตถ ตตถ เยภุยเยน คนฺเถสุ ยตถ กตถจิ พยตตานํ โสคตานํ
อลลุปสฺสลาเปสุ จ วตตมานา มจฺจตมา ลลิตา โหติ. อมฺหากํ นาถสฺส โคตมสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส กา
เลปิ ปวตฺตา ติตฺติยาทีนญฺจ สกฺยปฺตฺติยภาวปฺปตฺตานมฺปิ อพยตตานํ ภิกฺขุณญฺจ ภาสา เนว สุทฺธมา
คฺรีโสถํ ปาปฺภาติ. น จ ตํ ลีฬํ ชเนติ. ตตถ ติตฺติยานํ มาคธิภาสา ย สฺรูปํ สามญฺญผลสฺสุตฺตาทีสุ ทิสฺ
สมานาย ปฺรณสฺสสมฺภวลิโคสาล-อชิตเกสภมฺพลยาทีนํ ปาเจหิ เวทิตพฺพํ. อพยตตานํ ภิกฺขุณํ ภาสาย
สฺรูปํ มหาตณฺหาสงฺขยสฺสุตฺตาทีสุ สาตาทีนํ ภิกฺขุณํ ปาเจหิ เวทิตพฺพํ.

ตสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปรีนิพฺพานโต สตทวิสตมตฺเตสฺส สํวจฺจนเรสุ อติกกนฺเตสฺสปี สาเยว มา
คธิภาสา ชมฺพุทฺธิเป พินฺหารนามาทีสุ รญฺเญสฺส โลกโหวหารภาสาสาเวน ปวตฺตาปิ สงฺคีติปาพฺยาทีหิ วิสทีสี
ชาตา. ตาย โส วิสทีสกาโว เทวานปีเยน ปียทาเสน^๑ อโสเกน ฐมฺราเชน การาปิเตหิ สีลาเลขิตสาสนเห
จิเว อญฺญาหิ จ ฐมฺมปฺปกาสิกาทิ ปฺราณิกาทิ สีลาเลขาหิ เวทิตพฺพํ. ปรีนิพฺพานโต สาติเรกานํ ทฺวินนํ
วสฺสสตานมฺจฺเจย กตาย สาหสฺสีกาย ฐมฺมสงฺคีติยา ปาโมกฺขญฺตเนน โมคฺคลิปฺตตติสฺสาภิธานเนน มหาชีณาสเวน
ตสฺมี สงฺคีติสมเย ภควตา เทสิตนเย คเหตฺวา ปรวาทปฺปาททเนน เทสิตสฺส กถาวตฺถุปฺปกรณสฺส ปาฬิยา
ตงฺกालิกานํ ภาसानุรูปวเสน จปิตฺตา สาปิ ภาสา กิณฺจิมตฺตเกน อญฺเฆสํ อาภิธมฺมิกานํ ฉนฺนํ ปกรณานํ
ปาฬิยา วิสทีสี ชาตา. มลีนทฺปญฺหาทีสุ วตตมานา ปน อญฺจกถาภาสาสทิสฺสา. ปจฺฉา อาจริเยหิ วิริจิต
สุโพธิวํสฺสอุปวํส-หตฺถวณคฺคฺลวิหารวํสาทีสุ ปกรณฺเญสุ จ มหาวํส-ทาจวํส-ปชฺชมฺร-ชินจริต-สม
นตฺถกฺกฏวณฺณนาทีสุ ปชฺชพนฺธเรสุ ปกรณฺเญสุ จ ปน พหุธา สกฺกตภาसानุคฺคตา ภาสา วตตติ. ตเถว วุตฺโตทย-
สุโพธโรจการ-เภสชช-มญฺจุสาทีสุ- ฐีภาสุ ปน อญฺจกถานุคฺคตา. เตสุ สพฺพตฺถ ปตฺถญฺาย สุทฺธมาคธิภา
สาย สทฺทลภฺยณํ ทสฺเสนเตหิ อาจริเยหิ มาคธสทฺทสฺสตฺถกนฺถากถา.

เตสุ มหานิรุตฺติ-โพธิสฺสตฺถพฺยากรณ-สพฺพคฺคณารพฺยากรณาทโย มหาคณฺธา อิทานมฺหากํ วิสเยสุ
น วตฺตนฺติ. กจฺจายน-โมคฺคฺคฺลายน-สทฺทนีติสงฺขาตานิ ตีณิ จ พฺยากรณานิ จุฬนิรุตฺติ-สทฺทสารตฺถชาลินีติ
ปากฺกฺวา เทว จ นิรุตฺติคณฺธา ตทฺทนฺคฺคตา จ มหารูปสิทฺธิ-จุลฺลรูปสิทฺธิ-ปทฺสาธน-ปโยคสิทฺธิยาทโย คณฺธา จ
ตทฺทญฺเณปิ กจฺจายน-โมคฺคฺคฺลายนานํ พฺยากรณานํ วณฺณนา สงฺคหาทโย จ วตฺตนฺติ.

สุทฺธมาคธิพฺยากรณฺเญสุ กจฺจายนพฺยากรณํ สุตฺตรจฺจนายเนน อตีว ปสฺสตฺถตมํ. ตตถ สุตฺตารมฺโห
จ วิสิทฺถจฺจนายเนน กโต. พหโว หิ อาจริยา อภฺยรสมญฺญํ ทสฺเสนโต อการาทิวณฺณเยว ปจฺฉํ ทสฺเสสุ.
กจฺจายนฺอาจริโย ปน อภิธฺยายปฺปโยชนปฺปกาสนนฺนเยน ปจฺฉํ “อตุโถ อภฺยรสมญฺญาโต”ตฺยาห สพฺพวจฺจนต
ถานมฺวิปฺนนฺทฺทเรหฺวาวคฺคฺมมานตฺตา. ตปฺปโยชนํ ทสฺเสตฺวา อภฺยเรสุ ทสฺสีเตสุ นฺยานุสารินมตฺติสเยน
หทยจฺคมํ ตํ พฺยากรณํ โหติ. เอวเมว กจฺจายนฺนาจริยวเรน กตํ “อตุโถ อภฺยรสมญฺญาโต, อภฺยราปาทโย

ปุพฺพวากฺยฺนฺตํ สุตํ วทนฺตจริยา ปเร
 สุตตนามานุรูปเณ ปริภาสาติ โน มตฺติ.

บุพพวากฺยณฺติ วจฺนโต จ บุพพสฺสุตฺตณฺติปิ อตฺถโก วิณฺณยาติ วากฺยสทฺทสฺส จ สฺสุตฺตปริยายตฺตา.
 เกจิ ปน อิทํ วากฺยํ สฺสุตฺตสณฺณาย พหิทฺธา กโรนฺติ. มุขมตฺตทํปิณฺยํ วิมลพุทฺธินา อาจริเยน “วฺุตฺตํ กุพฺพตา
 วฺุตฺตาโท”ติ คาถาทวํ วฺุตฺตํ. “สฺสุตฺตํ กุพฺพตา สฺสุตฺตสฺสาโท บุพพวากฺย-มารทฺธํ. อตฺถโก อกฺขรสณฺณาทอ
 ตยฺยปเร”ติ จ วฺุตฺตํ. สฺสุตฺตกาเรน ยํ สฺสุตฺต-ปาเจ วฺุตฺตํ, ตํ สฺสุตฺตวเสเนว คເຫດພພ. เกจิ ปน อตฺถโก อกฺขร
 สณฺณาทอติ อิมินา จ สณฺณา วิหิตา. อิทมฺปน ตพฺพิวรณฺมิตฺติ วทนฺตํติ อกฺขราปาทยไ เอกจตฺตาลีສັຕ්ติ สฺสุตฺ
 อตฺถโกตฺยาทิสฺสุตฺตสສ ວິວຣນນຕິ ເກສນຈິ ວຸດຕຕາ ຈ ມຸຂມຕຕປທິປນີຍໍ ວຸດຕາ.

อดฺโถ อกฺขรสมฺมาโดติ อภิเรยฺยปฺปโยชนทีปํ สุตตํ สุตตกาเรน วุตฺตเมว. อกฺขราปาทย
 เอกจตฺตาสีสนฺติ สุตเต อปิสทโท เตน สุตตา-นุสฺสนฺธานมฺปคฺจมาโน สมฺพนฺธํ ปาปฺณาติ. เตเนว นเยน
 วุตฺติ จ กตา. ตถา อภิเรยฺยปฺปโยชนกถนानนฺตรํ อกฺขรสมฺมาทีนํ กถเนน สุตตกฺกโม กจฺจายนพฺยา
 กรเณ สมฺมา ฌมฺมิตฺว. มุทฺธโพธิพฺยากรเณ วโปทฺเววจริเยน นโมการตฺถํ วุตฺตํ วากฺยเมปิ นโมการสฺสุตฺตนฺติ
 วุตฺตํ. ตสฺมา จ กจฺจายเน ปน “อดฺโถ อกฺขรสมฺมาโด”ติ อภิเรยฺยปฺปโยชนกถนาภฺยํ มฺลสฺสุตฺตนฺติ ปฏี
 ภาเตว. อสฺมี พฺยากรเณ หิ “ยสฺมาทเปติ ภยมาทตฺเต วา ตทปาทานนฺ”ติ อปาทานสมฺมาสฺสุตฺตํ สพฺพ
 ยากรเณสฺส อปาทานสมฺมาสฺส เสฏฺฐจตฺตมฺติเสติ, ยโต สภาวโต อิห วุตฺตตตฺตา อุชฺฐํ อปาทาเน วตฺตนฺติ.
 เอวมาทีหิ นเยหิ กจฺจายนาจฺริยสส สตฺตรจนา อตีว ปาสฺสียา ลีสฺसानนฺจ ปาโมชฺชาวหา โกสลลชนิกา.

กจจายนาจริโย ปณ ตสฺส ภควโต สมนามะพุทฺธสฺส มหาสาวก-ภูโต มหาชีณาสโวโต จ “เสฏฺฐัง
ติโลกมหิต”อิจจาทีนา รจิตา วสนุต-ติลกาทีกา ตสฺส อรหันตสฺเสว รจนาติ จ วิชิตาวีอาทีนํ มตํ. ตานิ
วุตตานิ วุตติการสฺส รจนาติ จ สุตตรจนา มหากจจายนสฺเสวาติ จ มุขมตฺตทีปนีการาทีนํ มตํ. ตถาปิ น
โส กจจายนาจริโย โส มหาชีณาสโว ตสฺเสว นามธะเยยน ปสิทฺโธ ปจฺฉิมกาลิโก เอโก เถโร ตสฺส พุ
ยากรณสฺส กตฺตา ยถา อิทธิมนฺเตสฺสุ อคฺคภูจฺฉานํ ปตฺตสฺส มหาชีณาวสฺส นามธะยวตา ปจฺฉิมกาลิเกเน
เกน เถเรน กตํ โมคฺคผลายนพฺยากรณนฺติ เกสณฺจิ ปณฺชิตานํ มตํ. ตานิ จ มตานิ ยาวชฺชตนาปิ อณฺณณณณณ
วตฺตนฺติ. เต จ เกทา อุกฺคหณธารณตฺถิกานํ สิสฺसानํ เนว โพธาย น ทฺพ-โพธาย วา สํวตฺตนฺติ. ตถา
สกุท-สพฺพธมาคฺธิกคนฺธานํ กตกาลเกเทสฺส อนฺมานโต ชาตานิ มตานิ.

ยถา จ ตัทมนิพฺพากรณํ โลกํ สุปาภํ นานาเทสียะหิ วิวิจิกขะณะหิ สุปฺปคฺคหิตํ สํคฺคหิตมฺจ
 วิชฺชตฺถีหิ, ตถะว กจฺจายนญจ พยากรณํ ติप्ปิกฺกวาจีหิ นานาเทสียะหิ วิวิเรหิ สํหิ สิสฺเสหิ จ ปฏฺคคฺคหิตํ
 สํคฺคหิตมฺจ ปวตฺตตติ. ตถาปิ นานาเทสสุ วตฺตมานานํ ตตฺถ ตตฺถ ลิตฺตโปตฺตกานํ อุทาทธนาทีหิ นานา

วิธดา ทิสฺสติ ยถา สารสฺสตั นาม สกุกตพฺยากรณํ นานาเทสฺสุ ลิขิตํ.

กจฺจายนพฺยากรณสฺส สงฺคหวเสน กเตสฺส ปกรณฺสฺส พุทฺธปฺปิยาจริย-กตา รูปสัทฺธิ มหฺนติ เจว
วิธการกถายุตฺตา ปสฺตถา จ ชาตา. ตทปราย จุพฺบุปสัทฺธิยา กตฺตตา มหารูปสัทฺธิวํ วิหริยติ. พาลาว
ตาโร ปน เกน กโตติ คนฺเถ นามํ เนวปทิกฺขจํ ตถาปิ คนฺถนฺตรโต จ อจฺริย-ปรมฺปราคตฺสฺสฺติยา จ ลงฺกายํ
มหาวิหาริยานํ เถรานมนฺโตคฺโช ฐมฺมกิตฺตินาเมโก เถโร ตสฺส กตฺตาคฺติ. โส จ สกุกตสทฺทสฺสฺสฺส อตีว
เนโกติ ตงฺกาลีโก สารานนฺตสสโก สํมฺราชาติ จ สมฺมวาท. กาลานฺนฺมานโต โส หิ อโต จพฺพสฺสตานมฺ
ปฺริตโนติ วิทิต. เกหิจิ สตฺตญฺจวสฺสสตนมฺปฺริ-ตโนติ. อิมสํ ปน คนฺถานํ^๖ รจนากาลเกโท น สกุกา นิ
สฺสสํ วิณฺญาตุ ยโต คนฺถสฺส^๗ กาลนียโม น ทสฺสโต. เกสขชฺชมณฺชฺสา-ปญฺจิกาปทีปาทีสุ ปน กาลนียโม
สมฺมาโกโตปิ โน ตถา เอเตสฺส^๘. ยุตฺติโตนฺนฺมานโต จ คหิตโต หิ เนว นิสฺสํสยตฺตํ อุเปติ.

สฺบุปสฺตถาจริโย ปน ฐมฺมกิตฺติมหาเถโร พาลาวตารํ รจยนโต พาลานํ สุโพธิํ กุรฺรฺมาโน นาคี
มณฺทพฺพุทฺธิ พาลาหิ สุขํ อวคนฺตพฺเพ พฺยากรณนเย ปจฺมํ ทสฺเสตฺวา ติกฺขพฺพุทฺธิเกหิ อวคฺมนียเณ นเย
ปจฺจนา ทสฺเสนโต กุริยาการกสมฺพนฺธ-การกเกทนํ สพฺพปจฺจิมํ กตฺวา คนฺถ-มกาสี. ตโต สพฺเพเหว สีห
พาจริเยหิ ปาวจนปาฏวตฺถํ อโย คนฺโถ โพธาเปตพฺโพติ สฺบุปฏิกคหิตโต. ตถา ลงฺกิกเกหิ เถร-มชฺฌิม-นว
เกหิ ภิกฺขุหิ สามเณเรหิ เจว คหฺนฺเจหิ จ วิณฺญุหิ ชินวจนปาฏวตฺถํ อโย คนฺโถ อุทฺเทสชาติสุ วิหริยเต. ต
ถา สยามมรฺมมาทีสุ จ รญฺเญสฺส ภียโย สมฺภาวิตโต วิหริยเตว.

อิมสฺส วิธการาวโพธตฺถํ พฺยาขฺขานเณน กติปฺยานิ ปกรณานิ ลงฺกิกาจริเยหิ อภิสงฺขตานิ สีห
ภาสาย วตฺตนฺติ. น ทิสฺสติ ยา กาจิ สุกฺกมฺมาคฺริกา ฎีกา. ตานิ จ สีหพิภานิ พฺยาขฺขานานิ สพฺพโส
กตฺตพฺพวิธการาหิ อปฺริญฺเณน. เตสฺส เอกเมว พฺยาขฺขานํ คคฺชาเทนิ^๙ วิหาริกนาเมน ปากฺกํ สฺวิธการํ
ปสฺตถํ โหติ. ตถาปิ ยโต ตสฺส ปจฺเจกํ สีหพานมตฺถาย ภาสาย กตฺตตา อิมํ ธารณาทีหิ วิหรนฺตานํ
สพฺเพสํ ปาโมชฺชาย เนว สํวตฺตติ. ตสฺมา สีหพานญฺเจว อญฺเฆสมฺปิ นานา-เทสิยานํ วิธการุจิกานํ
อตฺถาย ปาโมชฺชาย อิมสฺส ปสฺตถสฺส คนฺถสฺส ฎีการจฺนตฺถมํ โพธิวิหารวาสีรตนปาลตฺเถราทีหิ กติ
ปเยหิ วิณฺญุหิ อชฺโณสิโตโหสี. วิเสสโต จ มโมปญฺญาเส อปทิกฺขเจน อุโปสถปฺปผา-รามวิหาราธิปติญฺเตน
มหานายกตฺเถเรน. ตานิ จชฺฌเณสนานิ มม สิสฺसानํ ปตฺถนญฺจารพฺภ อิมสฺม^{๑๐} ฎีการจฺนายํ พฺยาवโณหํ ยา
กาจิ สุกฺกมฺมาคฺริกา พาลาวตารฎีกา วิชฺชติ วา โน วาติ ปฺริเยสี.

๖ คนฺถสฺมี (?)

๗ เอตฺสฺมี (?)

๘ คคฺชาโทณิ (สี)

๙ อิมิสฺส (?)

ปริเยสมาโน จาห์ มม มิตตญฺเณ สุกฺกิตฺเตเรน วิรจิตาย นามมาลาย วิณฺณปาณโต พาลาว
ตารฎีกาติ นามมสฺสสํสํ. ตถา ฌาเตน มยา โส เถโร ปุณฺณโจ สมานํ ตํ หิ ปโตกํ มหาตฺตถวาสิโน
อณฺณตรสฺส เถรสฺส สนฺติเก วตฺตติ. ตโต ตาวกาลีํ ลทฺธา ตํ โอลเกสํ. ปุณฺ ปจฺจทาสินฺนุยวโจ. ตสฺสํ จ
นามมาลายํ สภาสาย วิรจิตวาญฺเญสฺส ตสฺสากฺกิกาย อารมฺภคาคาติกํ วาญฺยานํ กิณฺณิมิตฺตญฺจ ทสฺเสตฺวา
ตสฺสา อปฺปปฺปโยชนตฺตญฺจ วาญฺยานมโสภนตฺตญฺจ เตเนว เถเรน จาปีตํ โหติ สาปี อารมฺภคาคา
สทฺทสฺสตฺถนเยหิ น สเมติ. ตสฺมาหํ ตํ ปโตกํ ปริเยสิตฺตํ ภิชฺชโย อญฺญโยคมนาปนโนมฺหิ. สา หิ มยา เหน
ทิกฺขปฺพพฺพา.

อัยํ หิ พาลาวตารคนฺโถ นานาจริยปรมฺปราชฺส อชฺฌายนาทิสฺส ปยุตฺโตปิ ตตฺต ตตฺถ ปฏฺิเลขนํ
ลปิโทสโต พหฺรฺฐา นานาจาเนสฺส กิลฺลิจฺจ ขลิโต สวชฺชโย จ สฺสจิริํ ปวตฺโต. ตถา จ วตฺตติ. ตสฺมี สฺสทฺธมา
คฺริกสิกฺขาย มม สมานาจริยเกณ ตตฺถเวย มยฺหมปาจริยญฺเณ เทวเรกฺขิตฺเตน อาจริเยน โสเรตฺวา มุทฺทา
ปิโต. ตสฺมี จ โสธนสมเย มยา จ สหายตฺเตน ปฏฺิคฺคหิโต. ตถายํ คนฺโถ ภิชฺชโย สํสริโตปิ วิเสเสน
ปปริกฺขาย ฌาตพฺพวา กติปยา อวสิญฺจาทิสฺสา ตตฺถ ปณฺณายิสฺส. อหํ ปนาติสโยปปริกฺขาย เตปิ โทเส ปริ
หรนฺโต ตํ ปริโสเธสสิ. ตํ จ ปริโสธนํ ปฏฺิการณสมเยเนว ชาตํ.

ฎีกํ รจยนฺเตน มยา มหารูปรสิทฺธิยา จ พาลาวตารสฺส จ กจฺจายนสฺสตฺถนเยเนว กตตฺตา อุกฺกิณฺณญจ
สฺสปฺปสฺสตฺถกณฺตตฺตา จ เตสํ อุกฺกิณฺณํ คนฺถานํ สํสทฺทนสฺส ยุตฺติโต ภิชฺชโย สํสทฺทพฺพญฺจानเณ สํสทฺทเนเตน
พาลาวตารสฺส วิตฺถาเรตพฺพญฺจानเณสฺส พหฺรฺฐสฺส มหารูปร-สทิธิปาเจ อุกฺทาหรนฺเตน เตสฺส จ ยตฺถ ยตฺถ
อณฺณมณฺณปฏฺิวิรุทฺฏญฺจานานิ สนฺติ, ตตฺถ ตตฺถ ยุตฺติญฺเจว ปฏฺิคฺคเหตพฺพญฺจ ยถามติ ยถาสตฺติ จ ทสฺเสนเตน
วินิจฺจนยาปิ ทสฺสิตา. อณฺณเณสฺสปี เยสฺส เกสฺสจฺจิ ปกรเณสฺส อากตฺติวิเสสา ยถาสมฺภวํ. น เต วินิจฺจนยา ยสฺส กสฺส
จาจริยสฺส ปมาทพฺพมาทิจาตจฺฉิทฺทปฺปกาสนตฺถํ. อถ โข สิสฺसानํ สนฺเทหวิฆาต-สุโพรชนนตฺถํ.

รूपสิทฺธิมปทิสนฺเตน จ มหารูปรสิทฺธินาเมเนว เกวลรูปสิทฺธิ-นาเมเนว วา ยํ วุตฺตํ, ตํ สพฺพํ มหา
รूपสิทฺธินามวเสเนว คเหตพฺพํ. อุกฺทาหรณานิ ทสฺเสนเตน จ ตปิฎกปริยตฺติปาฬยฺญจกถาปสฺสตฺถปฺปกรเณหิ
อุกฺทธฺมปาจาเยว นิทฺธิกฺกฺจา. นิทฺธิสนฺเตน จ ยตฺถ ยตฺถ อติสเยน ปริ-เยสิตพฺพเพน เย อารพฺภ จ เย
ปาจา อุกฺทาหฺรฺฐา, เตสํ ปโตก-นามานิ ยตฺถ กตฺถจฺจิเยว ปกิตฺติตานิ. คนฺถลาขวํ อิจฺฉนฺนเตน พหฺรฺฐา ปก
รณนามานิ อวุตฺตานเวย. เย จ ปาจา สฺสขํ ปฏฺิภินฺติ อมฺมุตฺร อมฺมุตฺเรติ สฺสติมตํ. ยตฺถ กตฺถจฺจิ อุกฺทาหฺรฺฐสฺส ปาเจสฺส
นิทฺธิกฺกฺจนยปฺปโหนกมตฺตเมว อุกฺทริตฺวา นิทฺธิกฺกฺจํ โหติ. สกฺกตคนฺเถหิ คหิตาปิ นยาทโย สฺสทฺธมาคฺริยา
วตฺตพฺพเพน ปกฺขิตฺตา. ยถา จ พาลาวตารเ อุปฺปฺปริ สฺสขมคมภีรคตา สทฺทสฺสตฺถิกา อลฺิงคาทโย โหนฺติ,
เตเยเวตฺถาปิ อติวิตฺถารโต พฺยากตา. โน ตถา สมฺมยาสนฺธาทิกา. สภาวโต เจว นานาวิเรหิ ขุทฺทธานุขุทฺท
เกหิ คนฺเถหิ สฺสโพรธา สมฺมยาทโยติ. อปิ จ คนฺถสฺส ปุพฺพกณฺเฑสฺส วิตฺถาริตา. อาขยาตปรีโยसानเ กิริยา
โยโค สกาเยว มติยา กโต. ยตฺถ ยตฺถ ปาฬยฺญจกถานเย อุปนิสฺสาย ยุตฺติยุตฺตวเสน อตฺตโนมตีวเสน จ

ยานิ ลกษณานิ วุตตานิ, เตสุ จ ยํ ยํ “อมุหากํ ชนติ” อิจจาที่หิ พหุจณินิเทเสา วุตตํ โหติ, ตํ ตํ สห
จारीหิ มนฺตณสมเยสุ พหุณํ มติสฺสเนน วินิจฺฉิตฺตํ จ เอกวจณินิเทเสน ยํ ยํ วุตตํ, ตํ ตํ มเมว มติ
ยา ปาวจณนุคฺคํ ปวุตตณติ จ เวทิตพฺพํ. ตถา นิทฺธิญฺจานิ ลกษณานิ อุปปริกฺขณตา พยตฺตา เมธาวิโน
สพฺพุธิยาวิ วชิตฺวา วชิตฺวา ภิชฺโช วินิจฺฉินฺตุ.

สุทฺธมาคธิกภาสาย ปาณฺวตฺถํ กตํ พยากรณคณฺถํ นานา-วิธา วณฺณนา สีหฬภาสาย เจว
สุยาม-มรฺม-กมฺโปชาทิภาสาหิ จ รจิตา เตสุ เตสุ เทเสสุ วุตตณติ. เตหิ อุกฺคณฺหนตา พาลา พยากรณ-
ลกษณมวคจฺจนฺตาปิ ตาย ภาสาย สลฺลาป-สนเทสสารทิกมฺเมสุ ปาณฺวํ สีฆ-มณฺุคจฺจนฺติ. อิมายเว ภ
สาย วิรจิตาหิ วณฺณนาหิ อุกฺคณฺหนตา ชิปฺปตฺรํ สลฺลาป-สาสนกมฺเมสุ เจว ปาวจนาवคमे จ เวยฺยตฺติ
ยมฺุคจฺจนฺติ. ตสฺมา ลङ्กิกานญฺเจว สุยามิก-มรฺมมิกาทินํ ปาวจนุคฺคหมิจฺจนฺตานํ ยูโรปิยา-ทีนญฺจายํ
ภูิกา หิตาย สุขาย สํวตฺติสฺสตีติ มญฺเญ. ตถายํ พาลานมตฺสเยน พุทฺธิวฺพุทฺธิยา ภาวตุ.

อริเย ฐมฺมิวิเสเส	เย อีห สตฺตา ภวณฺติ เจ พาลา
เตสํ กิล สนฺตานํ	กโรตฺยํ พุทฺธิยา วุทฺธี.
เย ฌาณวฺพุทฺธินฺริตา จ สุโพรกามา	
สทฺธา ภวณฺตุ อีห ฐมฺมวราณํโพเธ.	
เต เย จ ปณฺทิตชนา นิปฺถนฺตฺถเวที	
เทเสนฺตุ สารุณฺติยาปิ จ พาลกานํ	

วิเชฺชทฺยปริเวณานิปติญฺโตะ
สิริสุมงฺคณายกตฺเถโร

ปตฺถนา

๑. พารุโปโหยังฺ สหุณฺโหม

ลาติ สาธฺติ สมนฺตํ
วหนฺโต โลกสาธฺตํ
ตารเย ภวสาครา.

๒. ปรมฺปรากโต เวโท

เวทฺหคานีติ ขยาเตหิ

๓. ตเถว สมนฺมาสสุพุทฺธ-

สทฺเทน นิสมณฺหุณา ฉนฺโท-

๔. เตสุ กจฺจายนํ นาม

วณฺณนาลงฺกตํ มาว

๕. ตํ นิสฺสาย กโต พาลา-

เถเรน คุรุตา สุณฺณํ

๖. ลงฺกา-มรมฺมวณฺณเจสุ

ปุรา ปภุติ ยาวชฺช-

๗. ตาวายํ ติฏฺฐตํ สทฺท-

ยาว กจฺจายนํ โลเก

๘. สทฺททานุสาสนนเยหิ วิจิตฺตจิตฺตํ

กจฺจายนาขยวิภูปิมาหิ วุพฺผปุพฺผํ

พาลชฺชนาลิหิ อภิจฺฉิตคณฺธคณฺธํ

เอตํ ปิพฺพณฺนํ วิราชตุ ธีรธีโร.

ยาวชฺช ปาลิโต ยถา

ฉนฺติ สตฺเถหิ นามโต.

สาสนํ ปรีปาลิตํ

สตฺเถน เกฏฺฐเกณ จ.

สุภํ จิตรนฺตณํ

ตารกาปริวาริโต.

วตาโร ฐมฺมกิตฺตินา

ปโปธํ พาลพุทฺธิยา.

ธาริโต จานุสิกฺขิโต

กาลายํ หิตมวหา.

นุยายํ สนฺทสฺสยํ สุภํ

สนฺทิสฺสเต สวณฺณนํ

คณฺธสาราภิวโส

ธมฺมาจริยาภิวโสปาธิธาริ

คำปรารภ

๑. พระสังฆธรรมนี้กำจัดทุกข์[ในสังสารวัฏ] ได้รับการสมมุติว่าเป็นพระธรรมอันดีเลิศ ขอ
พระสังฆธรรมจงนำประโยชน์ที่ติงามแก่ชาวโลก ยังชาวโลกให้ข้ามมหาสมุทรคือภพ

๒. พระเวทที่พราหมณ์สืบทอดกันต่อๆ มา ได้รับการพิทักษ์ให้ดำรงอยู่ตราบเท่าปัจจุบันนี้ ด้วยคัมภีร์ ๖ คัมภีร์ที่ปรากฏโดยชื่อว่า เวททางศาสนา จันได

๓. ศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับการพิทักษ์ให้ดำรงอยู่ตราบเท่าปัจจุบันนี้ด้วยคัมภีร์ ๔ คัมภีร์ คือ ไวยากรณ์, อภิธานปิปปิกา, จันโทปกรณ และอลังการ จันนั้น

๔. บรรดา ๔ คัมภีร์เหล่านั้น คัมภีร์ชื่อกัจจายนะ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ที่งดงาม รचनाขึ้นนาน [กว่าคัมภีร์อื่น] ประดับด้วยคัมภีร์ขยายความ เปรียบดังดวงเดือนที่หมู่ดาราห้อมล้อม

๕. พระธรรมกิตติเถระได้อาศัยคัมภีร์กัจจายนะนั้น กระทำให้เข้าใจคัมภีร์กัจจายนะโดยง่าย รณาคัมภีร์พาลาวตาร เพื่อความรู้ของเยาวชน

๖. คัมภีร์พาลาวตารนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ [แก่นักศึกษา] ได้รับการท่องจำและศึกษาต่อๆ กัน มา ในประเทศศรีลังกาและประเทศสหภาพพม่า จำเดิมแต่โบราณกาลตราบเท่าปัจจุบันนี้

๗. คัมภีร์กัจจายนะพร้อมด้วยคัมภีร์อธิบาย มีปรากฏอยู่ในโลกตราบใด คัมภีร์พาลาวตารนี้ ที่แสดงกฎไวยากรณ์อันงดงามจงดำรงอยู่ในโลกตราบนั้น

๘. นักปราชญ์ผู้ประเสริฐระดับคัมภีร์พาลาวตารนี้วิจิตรยิ่ง ที่นัยอธิบายคือคัมภีร์ไวยากรณ์ เปรียบดังดอกพฤษชาติอันงดงามยิ่ง ที่พฤษภากล่าวคือคัมภีร์กัจจายนะ มีกลิ่นหอมยิ่งที่หมู่ภุมรคือ เยาวชนปรารถนา จรุงโรจน์[ในพระศาสนา]เกิด

พระคันธสाराภิงค์

(ธรรมาจริยะ, อภิวังสะ)

กจฺจายนสฺสตุตํ

๑. สนนิกณฺท

๑. อตุโถ อกฺขรสมฺภวาท.

๒. อกฺขรปาทย เอกจตฺตาสีลํ.

๓. ตตฺถโถหนฺตา สรา อฏฺฐ.

๔. ลหุมตฺตา ตโย รสฺสา.

๕. อณฺเณ ทิฆมา.

๖. เสสา พยฺยชนา.

๗. วคฺคา ปณฺจ-ปณฺจโส มนฺตา.

๘. อํติ นิคฺคหิตํ.

๙. ปรสมณฺวา ปโยเค.

๑๐. ปุพฺพมโหจิตมสฺสรํ สเรณ วิโยชเย.

๑๑. นเย ปริ ยุตฺเต.

อติ สนนิกปเป ปจโม กณฺโฑ.

๑๒. สรา สเร โลปี.

๑๓. วา ปโร อสฺรูปา.

๑๔. กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต.

๑๕. ทิฆมํ.

๑๖. ปุพฺโพ จ.

๑๗. ยเมทนต์สฺสาเทโส.

๑๘. วโมทนต์านํ

๑๙. สพฺโพ จํติ.

๒๐. โท ฐสฺส จ.

๒๑. อิวณฺโณ ยํ นวา.

๒๒. เอวาทิสฺส ริ ปุพฺโพ จ รสฺโส.

อติ สนนิกปเป ทฺติโย กณฺโฑ.

๒๓. สรา ปกฺติ พยฺยชเน.

๒๔. สเร กฺวจิ.

๒๕. ที่ฉัน.
๒๖. รสส์.
๒๗. โลปญจ ตตุรกาโร.
๒๘. พรเทวภาโว จาเน.
๒๙. วคฺเค โสมสาโสมसानํ ตติย-ปจมา.

อิติ สนฺธิกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.

๓๐. อํ พยฺยชเน นิคฺคหิตํ.
๓๑. วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
๓๒. เอ-เห ญํ.
๓๓. สเย จ.
๓๔. ม-ทา สเร.
๓๕. ย-ว-ม-ท-น-ต-ร-ลา จาคมา.
๓๖. กุวจิ โอ พยฺยชเน.
๓๗. นิคฺคหิตญจ.
๓๘. กุวจิ โลปํ.
๓๙. พยฺยชเน จ.
๔๐. ปโร วา สโร.
๔๑. พยฺยชโน จ วิสณฺณโค.

อิติ สนฺธิกปฺเป จตฺตตุโธ กณฺโฑ.

๔๒. โค สเร ปุณฺณสสาโคโม กุวจิ.
๔๓. ปาสฺส จนฺโต รสฺโส
๔๔. อพฺโฆ อภิ.
๔๕. อชฺโณ อธิ.
๔๖. เต น วา อิวณฺณ.
๔๗. อติสฺส จนฺตสฺส.
๔๘. กุวจิ ปฏฺฐิ ปติสฺส.
๔๙. ปุณฺณสฺส พยฺยชเน.
๕๐. โอ อวสฺส.
๕๑. อนุปทิกฺขจํ วุตฺตโยคโต.

อิติ สนฺธิกปเป ปญจโม กณฺโฑ

สนฺธิสฺสตุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๒. นามกณฺฑ

๕๒. ชินฺวจฺจนฺยุตฺตํ หิ.

๕๓. ลิงฺกณฺจ นิปฺปจฺจเต.

๕๔. ตโต จ วิภตฺติโย.

๕๕. สี โย อํ โย นา หิ ส นํ สฺมา หิ ส นํ สฺมี สฺ.

๕๖. ตทฺนฺปโรเรน.

๕๗. อาลปเน สี คสณฺโณ.

๕๘. อิวณฺณวณฺณา ฌ-ลา.

๕๙. เต อิตฺถิขฺยา โป.

๖๐. อา โฆ.

๖๑. สาคโม เส.

๖๒. สํ-สาสฺวทวฺจเนสฺ จ.

๖๓. เอติมาสมิ.

๖๔. ตสฺสา วา.

๖๕. ตโต สสฺส สฺสาย.

๖๖. โฆ รสฺสํ.

๖๗. โน จ ทฺวาทิโต นฺนํหิ.

๖๘. อมา ปโต สฺมี-สฺมานํ วา.

๖๙. อาทิตฺโต โอ จ.

๗๐. ฌ-ลानมฺิยฺว สเร วา.

๗๑. ย-วการา จ.

๗๒. ปสณฺณสฺส จ.

๗๓. คาว เส.

๗๔. โยสฺ จ.

๗๕. อวฺมํหิ จ.

๗๖. อวสฺสฺ วา.

๗๗. ตโต นมํ ปตฺติมหาสุตฺเต จ สฺมาเส.

๗๘. โอ สเร จ.
๗๙. ตพพิปริตูปปะเท พยญชเน จ.
๘๐. โคณ นัมมิ วา.
๘๑. สุ-หิ-นาสุ จ.
๘๒. อัมโม นิคคหิตัม ฌ-ล-เปหิ.
๘๓. สรโลโปมาเทสปะจยาติมฺหิ สรโลเป ตฺ ปกติ.
๘๔. อโหม รสสมะกวจน-โยสุวปี จ.
๘๕. น สิสฺมิมนฺปุสกาณิ.
๘๖. อุภาทิตโต นมินฺนํ.
๘๗. อิกฺกณฺมิณฺณนํ ตีหิ สงฺขยาหิ.
๘๘. โยสุ กตนิการ-โลเปสุ ทิฆมฺ.
๘๙. สุ-นํ-หิสุ จ.
๙๐. ปญจาทินมตฺตํ.
๙๑. ปตฺติสฺสินิมฺหิ.
๙๒. นตฺตฺสฺสนโต โยสุ จ.
๙๓. สพฺพสฺส วา อัม-เสสุ.
๙๔. สิมฺหิ วา.
๙๕. อคฺคิสฺสินิ.
๙๖. โยสุวกตรสฺโส โฉ.
๙๗. เว-โวสุ โล จ.
๙๘. มาตุลาทินมานตฺตมีกาเร.
๙๙. สฺมา-หิ-สฺมิมํ มฺหา-ภิ-มฺหิ วา.
๑๐๐. น ติเมหิ กตาทาเรหิ.
๑๐๑. สุ-หิสฺวกาโร เอ.
๑๐๒. สพฺพนามานํ นัมมิ จ.
๑๐๓. อโต เนน.
๑๐๔. โส.
๑๐๕. โส วา.
๑๐๖. ทิโฆเรหิ.

๑๐๗. สพฺพโย-นีนฺมา-เอ
๑๐๘. สฺมา-สฺมึนฺ วา.
๑๐๙. อาย จตุตฺถกาวจนสฺส ตฺ.
๑๑๐. ตโย เนว จ สพฺพนาเมหิ.
๑๑๑. สมฺโต นาทีนํ
๑๑๒. ปโต ยา.
๑๑๓. สขโต คสฺเส วา.
๑๑๔. สมฺเต จ.
๑๑๕. น อมฺมาทีโต.
๑๑๖. อกตรสฺสา ลโต ยวาลปนสฺส เว-โว.
๑๑๗. ฌ-ลโต สสฺสโน วา.
๑๑๘. สม-ปโต จ โยนํ โลโห.
๑๑๙. ลโต โวกาโร จ.
อิตฺติ นามกปฺเป ปจฺจโม กณฺโฑ.
๑๒๐. อมฺหสฺส มมํ สวีกตฺติสฺส เส.
๑๒๑. มยํ โยมฺหิ ป?เม.
๑๒๒. นตฺถสฺส นโต.
๑๒๓. นตฺถสฺส เส วา.
๑๒๔. อา สิมฺหิ.
๑๒๕. อํ นปฺสเก.
๑๒๖. อวณฺณา จ เค.
๑๒๗. โต-ติ-ตา ส-สฺมึ-นาสุ-
๑๒๘. นมฺหิ ตํ วา.
๑๒๙. อิมสฺสลิทมํ-สิสฺส นปฺสเก.
๑๓๐. อมฺสฺสาทุ.
๑๓๑. อิตฺติ-ปฺม-ยปฺสกกสงฺขยํ.
๑๓๒. โยสุ ทุวินฺนํ ทฺว จ.
๑๓๓. ติ-จตุณฺนํ ติสฺโส-จตฺตฺโส-ตโย-จตฺตาโร-ตีณิ-จตฺตารี.
๑๓๔. ปญฺจาทีนฺมกาโร.

๑๓๕. ราชสส รณโธ-ราชินี เส.
๑๓๖. รณญ์ นัมมิ วา.
๑๓๗. นามมิ รณญา วา.
๑๓๘. สัมมิมิ รณเ-ราชินี.
๑๓๙. ตุมหมะหากั ตยิ-มยิ.
๑๔๐. ตุมหมั สิมมิ จ.
๑๔๑. ตว-มม เส.
๑๔๒. ตุยหัม-มยหณจ
๑๔๓. ตัม-มมมิ.
๑๔๔. ตว-มมณน นวา.
๑๔๕. นามมิ ตยา-มยา.
๑๔๖. ตุมหสส ตว-ตุมมิ.
๑๔๗. ปทโต ทุตยา-จตุตถิ-ณฐิส วโน.
๑๔๘. เต-เมกวจเนส จ.
๑๔๙. น อัมมิ.
๑๕๐. วา ตติเย จ.
๑๕๑. พหุจเนส วโน.
๑๕๒. ปุมนตสสา สิมมิ.
๑๕๓. อมาลปเนกวจเน.
๑๕๔. สมาส จ วิภาสา.
๑๕๕. โยสวาน
๑๕๖. อาเน สัมมิมิ วา.
๑๕๗. หิวิภตติมิ จ.
๑๕๘. สุตติมา วา.
๑๕๙. อุ นามมิ จ.
๑๖๐. อ กมนตสส จ.
อติ นามกปเป ทุตโย กณโฑ.
๑๖๑. ตุมหมเหหิ นมากั.
๑๖๒. วา ยวปจโม.

๑๖๓. สสส.
๑๖๔. สพพนามการเต ปจโม.
๑๖๕. ทวนทฎฐา วา.
๑๖๖. นาณณํ สพพนามิกํ.
๑๖๗. พหุพพีหิมฺหิ จ.
๑๖๘. สพพโต นํ สํ-सानํ.
๑๖๙. ราชสฺส ราชฺ สุ-นํ-หิสฺ จ.
๑๗๐. สพพสฺสิมสฺเส วา.
๑๖๑. อนินฺมิ นามฺหิ จ.
๑๖๒. อนปฺสกุสฺสายํ สิมฺหิ.
๑๖๓. อมฺสฺส โม สํ.
๑๖๔. เอต-เตสํ โต.
๑๖๕. ตสฺส วา นตฺตํ สพพตฺถ.
๑๖๖. ส-สฺมา-สฺมี-สํ-สาสฺวตฺตํ.
๑๖๗. อิมสทฺทสฺส จ.
๑๖๘. สพพโต โก.
๑๖๙. ฅ-ปโต สฺมี-सानํ สํ-สา.
๑๗๐. เนตาหิ สฺมิมาย-ยา.
๑๗๑. อนินฺมิ นามฺหิ จ.
๑๗๒. อนปฺสกุสฺสายํ สิมฺหิ.
๑๗๓. อมฺสฺส โม สํ.
๑๗๔. เอต-เตสํ โต.
๑๗๕. ตสฺส วา นตฺตํ สพพตฺถ.
๑๗๖. ส-สฺมา-สฺมี-สํ-สาสฺวตฺตํ.
๑๗๗. อิมสทฺทสฺส จ.
๑๗๘. สพพโต โก.
๑๗๙. ฅ-ปโตจ สฺมี-सानํ สํ-สา.
๑๘๐. เนตาหิ สฺมิมาย-ยา.
๑๘๑. มโนคณาทิตो สฺมี-นानมิ-อา.

๑๘๒. สสฺส โจ.
๑๘๓. เอเตสโม โลเป.
๑๘๔. ส สเร วาคโม.
๑๘๕. สนุตสททสฺส โส เก โพ จนฺเต.
๑๘๖. สิมฺหิ คจฺจนฺตาทีนํ นุตสทฺโท อํ.
๑๘๗. เสเสสฺสุ นฺตฺว.
๑๘๘. พุรหฺมตฺต-สข-ราชาทีโต อมานํ.
๑๘๙. สฺยา จ.
๑๙๐. โยนมาโน.
๑๙๑. สขโต จาโย-โน.
๑๙๒. สฺมิเม.
๑๙๓. พุรหฺมโต คสฺส จ.
๑๙๔. สขนฺตสฺสึ โน-นา-นํ-เสสฺสุ.
๑๙๕. อาโร หิมฺหิ วา.
๑๙๖. สฺ-นํสฺสุ วา.
๑๙๗. พุรหฺมโต ตฺถ สฺมึ นิ.
๑๙๘. อุตฺตํ สนาสฺสุ.
๑๙๙. สตฺถ-ปีตาทีนมา สิสฺมึ สโลโป จ.
๒๐๐. อณฺเณสฺวารตฺตํ.
๒๐๑. วา นํหิ.
๒๐๒. สตฺถนฺตตฺถจ.
๒๐๓. อฺ สสฺมึ สโลโป จ.
๒๐๔. สกมฺนฺธาตาทีนญจ.
๒๐๕. ตโต โยนโม ตฺถ.
๒๐๖. ตโต สฺมิมิ.
๒๐๗. นา อา.
๒๐๘. อาโร รสฺสํมิกาเร.
๒๐๙. ปีตาทีนํสฺมิหิ.
๒๑๐. ตยา-ตยีนํ ตกาโต ตฺวตฺตํ วา.

อิตี นามกปเป ตติโย กณฺโฑ.

๒๑๑. อตฺตุนฺโต หิสมินฺนตฺตํ.

๒๑๒. ตโต สฺมี นิ.

๒๑๓. สสฺส โน.

๒๑๔. สฺมา นา.

๒๑๕. ฌ-ลโต จ.

๒๑๖. ฌ-ปโต สฺมี ยํ วา.

๒๑๗. โยนํ นิ นฺนสฺสเกหิ.

๒๑๘. อโต นิจฺจํ.

๒๑๙. สී.

๒๒๐. เสสโต โลปํ ค-สฺปิ.

๒๒๑. สพฺพาสมาวุโสฺปสคฺค-นฺปาตาทีหิ จ.

๒๒๒. ปุมฺสสฺส ลิงฺคาทีสุ สฺมาเสสุ.

๒๒๓. อํ-ยมีโต ปสณฺณโต.

๒๒๔. นํ ฌโต กตฺรสุสา.

๒๒๕. โยนํ โน.

๒๒๖. สฺมี นิ.

๒๒๗. กิสุส ก เว จ.

๒๒๘. กุ หี-หํสุ จ.

๒๒๙. เสเสสุ จ.

๒๓๐. ตฺร-โต-เถสุ จ.

๒๓๑. สพฺพสฺสเสตฺสสากาโร วา.

๒๓๒. เตฺร นิจฺจํ.

๒๓๓. เอ โต-เถสุ จ.

๒๓๔. อิมฺสฺสลิ ถํ-ทานิ-ห-โต-เธสุ จ.

๒๓๕. อ ฐนามฺหิ จ.

๒๓๖. เอต รหิมฺหิ.

๒๓๗. อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.

๒๓๘. .นทาทีโต วา อี.

๒๓๙. ฦว-ฦนิก-ฦนย-ฦน-นุทุหิ.

๒๔๐. ปติ-ภิกขุ-ราชีการนุเตหิ อินี.

๒๔๑. นุตุสฺส ตมิกาเร.

๒๔๒. ภวโต โภโต.

๒๔๓. โภ เค ตุ.

๒๔๔. .เอการ-ปิตาทุยนุตานมา.

๒๔๕. ฦ-ล-ปา รสฺส.

๒๔๖. อากาโร วา.

อิตติ นามกปเป จตุตฺถโก กณฺโฑ.

๒๔๗. ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.

๒๔๘. กฺวจิ โต ปญฺจมยตฺเถ.

๒๔๙. ตฺร-ถ สตฺตมียา สพฺพนาเมหิ.

๒๕๐. สพฺพโต ธิ.

๒๕๑. กีสฺมา โว.

๒๕๒. หี-หิ-หิณฺจณฺ.

๒๕๓. ตมฺหา จ.

๒๕๔. อิมสฺมา ห-ธา จ.

๒๕๕. ยโต หี.

๒๕๖. กาเล.

๒๕๗. กี-สพฺพณฺเณก-ย-กฺุหิ ทา-ทาจนฺ.

๒๕๘. ตมฺหา ทานิ จ.

๒๕๙. อิมสฺมา รหิ-ฐฺนา-ทานิ จ.

๒๖๐. สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา.

๒๖๑. อวณฺโณ เย โลปณฺจ.

๒๖๒. วุฑฺฒสฺส โช อียิณฺฺจเรสุ.

๒๖๓. ปสฺตณฺสฺส โส จ.

๒๖๔. อนฺตีกสฺส เนโท.

๒๖๕. พาฬฺหสฺส สาโร.

๒๖๖. อปฺปสฺส กณฺ.

๒๖๗. ยฺวานญจ.

๒๖๘. วนตุ-มนตุ-วินญจ โลโป.

๒๖๙. ยวตํ ต-ล-น-ทการานํ พยญชนานิ จ-ล-ณ-ชการตตํ.

๒๗๐. อมฺห-ตฺมฺห-นฺตฺ-ราช-พฺรหฺมตฺต-สข-สตุฏฺ-ปิตาทีหิ สฺมา นาว.

อิติ นามกप्เป ปญจโม กถโ

นามสฺตตํ นิฉฺจิตํ.

๓. การกกณฺท

๒๗๑. ยสฺมาทเปติ ภยมาทตเต วา ตทปาทานํ

๒๗๒. ธาตุ-นามานมฺปสคฺคโยคาทีสฺวปิ จ.

๒๗๓. รกฺษณตฺถานมิฉฺจิตํ.

๒๗๔. เยน วาทสฺสนํ

๒๗๕. พุรฺนตฺติกทฺธกาล-นิมฺมาน-ตฺวาโลป-ทิสายค-วิมฺตตารปฺปโยค-สฺสทฺธป-ปโมจน-เหตุ-วิ

วิตฺตป-ปมาณ-ปฺพุพโยค-พฺนฺธ-คฺณวจน-ปญฺห-กณ-โกกาตฺตฺตฺส จ.

๒๗๖. ยสฺส ทาตุกาโม โรจเต ธารยเต วา ตํ สมฺปทานํ

๒๗๗. สิลลสม-หนฺ-จา-สป-ธาร-ปฺห-กฺธ-ทฺหิสฺสสุย-ราธิกข-ปจฺจาสฺสณ-อนฺุปตฺติณ-ปฺพุพกตฺตาโร

จนตฺถ-ตทตฺถ-ตฺมตฺถาลมตฺถ-มณฺเฑ-นาทรปฺปาณิ คตฺยตฺถกมฺมํ นิ อาสีสฺตถ-สม

มฺติ-

ภิชฺย-สฺตตฺมยตฺถสฺ จ.

๒๗๘. โยธโร ตโมกาสํ.

๒๗๙. เยน วา กยิริเต ตํ กรณํ

๒๘๐. ยํ กโรติ ตํ กมฺมํ.

๒๘๑. โย กโรติ ส กตฺตา.

๒๘๒. โย กาเรติ ส เหตุ.

๒๘๓. ยสฺส วา ปรีคฺคโห ตํ สามี.

๒๘๔. ลิงคตฺถ ปจฺมา.

๒๘๕. อาลปเน จ.

๒๘๖. กรณ ตติยา.

๒๘๗. สหาทีโยเค จ.

๒๘๘. กตฺตริ จ.

๒๘๙. เหตุวตฺถุเถ จ.
๒๙๐. สัตตมฺยตฺถเถ จ.
๒๙๑. เยนงฺควิกาโร.
๒๙๒. วิเสสเน จ.
๒๙๓. สมฺปทาเน จตฺตเถ.
๒๙๔. นโมโยคาทีสุวปี จ.
๒๙๕. อปทาเน ปญฺจมี.
๒๙๖. การณตฺถเถ จ.
๒๙๗. กมฺมตฺถเถ ทฺตียา.
๒๙๘. กาลทฺธานมจฺจนตสฺสโยเค.
๒๙๙. กมฺมปฺปวจนียยฺตฺเต.
๓๐๐. คติ-พุทฺธิ-ภฺช-ป?-หฺร-กร-สยาทีนํ การิตฺเต วา.
๓๐๑. สามิสฺสรวาธิปติ-ทายาท-สภฺชิ-ปติภฺญ-ปสฺสูตกฺขเลหิ จ.
๓๐๒. นิทฺธารणे จ.
๓๐๓. อนาทเร จ.
๓๐๔. แวจิ ทฺตียา ฌณฺฐีนิมฺมตฺถเถ.
๓๐๕. ตติยา-สตุตฺตมีนญฺจ.
๓๐๖. ฌณฺฐี จ.
๓๐๗. ทฺตียา-ปญฺจมีนญฺจ.
๓๐๘. กมฺม-กรณ-นิมิตฺตตฺถเกสฺส สตุตฺตมี.
๓๐๙. ทฺตียา-ปญฺจมีนญฺจ.
๓๑๐. กมฺม-กรณ-นิมิตฺตตฺถเกสฺส สตุตฺตมี.
๓๑๑. สมฺปทาเน จ.
๓๑๒. ปญฺจมฺยตฺถเถ จ.
๓๑๓. กาล-ภาเวสฺส จ.
๓๑๔. อุปฺปายาธิกิสฺสรวาเน.
๓๑๕. มณฺฑิตุสฺสกุเกสฺส ตติยา จ.

๔. สมาสกณฺฑ

๓๑๖. นามานํ สมาสํ ยุตตตฺถเ.

๓๑๗. เตสํ วิกตฺติโย โลปา จ.

๓๑๘. ปกติ จสฺส สรรนตสฺส.

๓๑๙. อุปสคฺค-นิปาตปฺพโก อพฺยयीภาโว.

๓๒๐. โส นปฺสกลิงฺโก.

๓๒๑. ทิกฺขุเสกตฺตํ.

๓๒๒. ตถา ทวนฺเต ปาณิ-ตฺตฺริย-โยคค-เสนงค-ขุทฺทชนฺตฺก-วิวิธวฺรุทฺ-วิสภาคตฺถาทินฺนจ.

๓๒๓. วิชาสา รุกฺข-ติณ-ปฺสฺ-ธน-ธณฺณ-ชนปทาที่นฺนจ.

๓๒๔. ทฺวิปเท ตฺลฺยาธิกรณฺ กมฺมธารโย.

๓๒๕. สงฺขยาปฺโพ ทิกฺ.

๓๒๖. อฺเก ตปฺปฺริสา.

๓๒๗. อมาทโย ปรปเทภิ.

๓๒๘. อณฺณปทตฺถสฺ พฺพพิหิ.

๓๒๙. นามานํ สมฺจฺโย ทวนฺโท.

๓๓๐. มหตฺ มหา ตฺลฺยาธิกรณฺ ปเท.

๓๓๑. อิตฺถิยํ ภาสิตปฺมิตฺถิ ปฺมาว เจ.

๓๓๒. กมฺมธารยสณฺเณ จ.

๓๓๓. อตฺตํ นสฺส ตปฺปฺริเส.

๓๓๔. สเร อนฺ.

๓๓๕. กทฺ กุสฺส.

๓๓๖. กาปฺตตฺถสฺ จ.

๓๓๗. กฺวจิ สมาสนฺตคตฺตานมการนฺโต.

๓๓๘. นทิมฺหา จ.

๓๓๙. ชายาย ตฺกฺ-ชานิ ปติมฺหิ.

๓๔๐. ฐนฺมฺหา จ.

๓๔๑. อํ วิกตฺตึนฺมการนฺตา อพฺยयीภาวา.

๓๔๒. สโร รสฺโส นปฺสเก.

๓๔๓. อณฺณสฺมา โลโป จ.

อิติ นามกปเป สมาสกปโป สตุตโม กณฺโฑ.

สมาสสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๕. ตทฺฐิตกณฺฑ

๓๔๔. วา ฌปฺจฺเจ

๓๔๕. ฌายน-ฌาน วจฺฉาทิโต.

๓๔๖. ฌเญโย กตฺติกาทีหิ.

๓๔๗. อโต ฌิ วา.

๓๔๘. ฌโวปควาทีหิ.

๓๔๙. ฌเณร วิธฺวาทีโต.

๓๕๐. เยน วา สํสฺสฺสจํ ตฺรติ จฺรติ วหติ ฌิโก.

๓๕๑. .ตมธีเต เตนก

๓๕๒. ฌ ราคา ตสฺสเสทมณฺณตฺถเณสุ จ.

๓๕๓. ชาตาทีนมิมียา จ.

๓๕๔. สฺมุหตฺถเณ กณฺ-ณา.

๓๕๕. คาม-ชน-พณฺธุ-สหายาทีหิ ตา.

๓๕๖. ตทสฺส จานมิโย จ.

๓๕๗. อุปมตฺถายิตตฺตํ.

๓๕๘. ตนฺนิสฺสิตตฺถเณ โร.

๓๕๙. อาลู ตพฺพหฺลเ.

๓๖๐. ฌย-ตฺต-ตา ภาเว ตฺ.

๓๖๑. ฌ วิสฺมาทีหิ.

๓๖๒. รณเณียทีโต กณฺ.

๓๖๓. วิเสเส ตฺร-ตมิสิกียิฏฺฐา.

๓๖๔. ตทสฺสตฺถิติ วิ จ.

๓๖๕. ตปาทีโต สี.

๓๖๖. ทณฺฑาทิโต อิก-อี.

๓๖๗. มธฺวาทีโต โร.

๓๖๘. ฌุณาทีโต วนฺตฺ.

๓๖๙. สตฺยาทีหิ มนฺตฺ.

๓๗๐. สทฐาทิโต ฌ.
๓๗๑. อายุสสุการาส มนตุมหิ.
๓๗๒. ตปฺปกติวจน มโย.
๓๗๓. สงฺขยาปฺรณ โม.
๓๗๔. ส ฉสฺส วา.
๓๗๕. เอกาทิโต ทสฺสสี.
๓๗๖. ทเส โส นิจฺจณฺจ.
๓๗๗. อนฺเต นิคฺคหิตณฺจ.
๓๗๘. ตี จ.
๓๗๙. ล ท-รานํ.
๓๘๐. วิสฺติ-ทเสสุ พา ทฺวิสฺส ตฺ.
๓๘๑. เอกาทิโต ทสฺส ร สงฺขยาเน.
๓๘๒. อฏฺฐาทิโต จ.
๓๘๓. เทวฏฺฐามากาโร วา.
๓๘๔. จตุจฺ-เมหิ ถ-จา.
๓๘๕. ทฺวิ-ตีหิ ติโย.
๓๘๖. ติเย ทฺ-ตปิ จ.
๓๘๗. เตสมฺมตฺตูปฺเพน อตฺตมฺม-ทิวตฺต-ทียตฺตมฺมตฺติยา.
๓๘๘. สรฺูปานเมกเสสฺวสกี.
๓๘๙. คณฺเน ทสฺส ทฺวิ-ติ-จตุ-ปณฺจ-ฉ-สฺตฺ-อฏฺฐ-นวกานํ วิ-ติ-จตฺตาร-ปณฺยา-ฉ-สฺตฺ-ตาส-
นฺวา โยสุ โยนณฺจี้ สมาสํ จิ-ริ-ตี-ตฺ-ติ.
๓๙๐. จตฺตูปฺทสฺส โลโป ตตฺตฺรปทาหิ จสฺส จฺ-โจปิ นฺวา.
๓๙๑. ยทฺนูปฺพนฺนา นิปาตนา สิทฺถนฺติ.
๓๙๒. ทฺวาทิโต โกเนกตฺเถ จ.
๓๙๓. ทสทสํ สํ ทสกันํ สํ สหสฺสณฺจ โยมฺหิ.
๓๙๔. ยาว ตทฺตฺตริ ทสคฺคณฺติณฺจ.
๓๙๕. สกนาเมหิ.
๓๙๖. เตสํ โณ โลปํ.
๓๙๗. วิภาเค ฐา จ.

๓๙๘. สัพพนาเมหิ ปการวจเน ตุ ถม.

๓๙๙. กิมีเมหิ ถ.

๔๐๐. วุฑฐาทิสสรสฺส วาสํ โยคนุตฺสฺส สณฺเณ จ.

๔๐๑. มา ยฺขุนมากโม จาเน.

๔๐๒. อาตตญจ.

๔๐๓. กุจจาทิมชฺฌตฺตฺตรานํ ทิม-รสฺสา ปจฺจเยสฺส จ.

๔๐๔. เตสฺส วุฑฺธิ-โลปาคม-วิการ-วิปริตาเทสา จ.

๔๐๕. อ-ยฺยวณฺณานฉาโย วุฑฺธิ.

อิติ นามกปเป ตทฺธิตกปโป อฏฺฐโม กณฺโฑ.

ตทฺธิตสฺสตุตํ นิฏฺฐิตํ.

๖. อาขยาดกณฺฑ

๔๐๖. อถ ปุพฺพานิ วิภตฺตีนํ ฉ ปฺรสฺสปาทานิ.

๔๐๗. ปฺราณยตฺตโนปทานิ.

๔๐๘. เทว เทว ปจฺม มชฺฌิมุตฺตมปฺริสา.

๔๐๙. สพฺเพสเมกาภิธานเ ปโร ปฺริโส.

๔๑๐. นามมฺหิ ปยฺยชฺชมาเนปิ ตฺลยฺยาธิกรณเ ปจฺโม.

๔๑๑. ตุมฺहे มชฺฌิม.

๔๑๒. อมฺเห อุตฺตโม.

๔๑๓. กालเ.

๔๑๔. วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนเน.

๔๑๕. อาณตฺยาสิฏฺฐเณตฺตกาเล ปณฺจมี.

๔๑๖. อนุมฺติ-ปริกปฺปตฺเถสฺส สตฺตมี.

๔๑๗. อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.

๔๑๘. หิโยปฏฺติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.

๔๑๙. สมีเปชฺชตนี.

๔๒๐. มาโยเค สพฺพกาเล จ.

๔๒๑. อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.

๔๒๒. กุริยาติปฺปนเนตีเต กาลาติปฺตติ.

๔๒๓. วตฺตมานา ติ อนฺติ สี ถ มิ ม,

- เต อนุเต เส วุเห เอ มุเห.
๔๒๔. ปณจมี ตุนตุ หิ ถ มิ ม,
ตํ อนุตํ สสุ วุโห เอ อามเส.
๔๒๕. สตุตมี เอยย เอยยฺ เอยยาสิ เอยยาถ อयยามิ เอยยาม,
เอถ เอริ เอโถ เอยยาวิโห เอยยํ เอยยามเห.
๔๒๖. ปโรกขา อ อุ เอ ตถ อํ มห,
ตถ เร ตโถ วุโห อี มุเห.
๔๒๗. หิยตฺตนี อา อุ โอ ตถ อํ มหา,
ตถ ตถฺ เส วุหํ อี มุหเส.
๔๒๘. อชฺชตฺตนี อี อุ โอ ตถ อํ มหา,
อา อุ เส วุหํ อํ มุเห.
๔๒๙. ภวิสฺสนฺตํ สฺสติ สฺสนฺติ สฺสสิ สฺสถ สฺสามิ สฺสาม,
สฺสเต สฺสนฺเต สฺสเส สฺสวฺเห สฺสํ สฺสามเห.
๔๓๐. กาลาติปตฺติ สฺสา สฺสํสฺ สฺสเส สฺสถ สฺสํ สฺสมฺหา,
สฺสถ สฺสํสฺ สฺสเส สฺสวฺเห สฺสํ สฺสามฺหเส.
๔๓๑. หิยตฺตนี-สตุตมี-ปณจมี-วตฺตมานา สพฺพธาตูกํ
อิติ อาชฺยาตกปเป ปจโม กณฺโฑ.
๔๓๒. ธาตุ-ลึงฺเคหิ ปรา ปจฺจยา.
๔๓๓. ติช-คุป-กิต-มานะหิ ข-ณ-สา วา.
๔๓๔. ภูช-ชฺส-หฺร-สฺ-ปาทีหิ ตุมิฉนฺตเถสุ.
๔๓๕. อาย นามโต กตฺตูปมานาทาจาเร.
๔๓๖. อีပ္ปมานา จ.
๔๓๗. นามมหาตฺติฉนฺตเถ.
๔๓๘. ธาตุหิ เณ-ณย-ณาเป-ณาปยา การิตานิ เหตุตฺเถ.
๔๓๙. ธาตุรูปะ นามสฺมา ญโย จ.
๔๔๐. ภาว-กมฺเมสุ โย.
๔๔๑. ตสฺส จวคฺค-ยการ-วกรตฺตํ สธาตฺวนตสฺส.
๔๔๒. อิวณฺณาคโม วา.
๔๔๓. ปุพฺพรูปญจ.

๔๔๔. ยถา กตฺตริ จ.
๔๔๕. ภูวาทิโต อ.
๔๔๖. รุฐาทิโต นิคฺคหิตปุพฺพณฺจ.
๔๔๗. ทิวาทิโต โย.
๔๔๘. สุวาทิโต ญ ณา จ.
๔๔๙. กิยาทิต นา.
๔๕๐. คหาทิต ปฺป-ณฺหา.
๔๕๑. ตนาทิต โอ-ยิรา.
๔๕๒. จุราทิต ฌ-ณฺยา.
๔๕๓. อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมณิ.
๔๕๔. กตฺตริ จ.
๔๕๕. ธาตุปฺ-ปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
๔๕๖. กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
๔๕๗. ภูวาทโย ธาตโว
 อิติ อาขยาดกปฺเป ทฺติโย กณฺโฑ.
๔๕๘. กุจาทิวณฺณานเมกสฺสราณํ ทวภาโว.
๔๕๙. ปุพฺพพฺภาโส.
๔๖๐. รสฺโส.
๔๖๑. ทฺติย-จตฺตถานํ ปจฺม-ตฺติยา.
๔๖๒. กวคฺคสฺส จวคฺโค.
๔๖๓. มาน-กิตานํ ว-ตตฺตํ วา.
๔๖๔. หสฺส โช.
๔๖๕. อนตฺสสิวณฺณกาโร วา.
๔๖๖. นิคฺคหิตณฺจ.
๔๖๗. ตโต ปา-มานานํ วา-มํ เสสฺ.
๔๖๘. จา ติฏฺฐโจ.
๔๖๙. ปา ปิโว.
๔๗๐. ฌาสฺส ชา-ชฺ-นา.
๔๗๑. ทิสฺสส ปสฺส-ทิสฺส-ทกฺขา วา.

๔๗๒. พุณฺณนตฺตสฺส โจ ฌปฺปจฺเจสฺส จ.

๔๗๓. โก เข จ.

๔๗๔. หรฺสฺส คี เส.

๔๗๕. พฺรหฺม-ภูณฺมาห-ภฺววา ปโรภฺขายํ.

๔๗๖. คมฺมฺสฺสฺสโต จฺโณ วา สพฺพาสฺส.

๔๗๗. วจฺสฺสชฺชตฺตนิมฺมิหิ มกาโร โอ.

๔๗๘. อกาโร ทิฆํ หิ-มิ-เมสฺส.

๔๗๙. หิโลปํ วา.

๔๘๐. โหติสฺสเรโหเห ภวิสฺสฺสนฺตฺตนิมฺมิหิ สฺสสฺส จ.

๔๘๑. กรสฺส สปฺปจฺเจสฺส กาโห.

อิตฺติ อาชฺชยาตกปฺเป ตตฺติโย กณฺโฑ.

๔๘๒. ทาทนสฺตสฺสํ มิ-เมสฺส.

๔๘๓. อสฺสโยคนตฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.

๔๘๔. ฌมฺภาทึนํ วา.

๔๘๕. อญฺเญสฺส จ.

๔๘๖. คฺกุห-ทฺทฺสํ ทิฆํ.

๔๘๗. วจ-วส-วหาทึนฺนฺมกาโร วสฺส เย.

๔๘๘. หวิปรียโย โล วา.

๔๘๙. คหสฺส ฌเม ปฺเป.

๔๙๐. หโลโป ญฺหามฺหิ.

๔๙๑. กรสฺส กาสตฺตมชฺชตฺตนิมฺมิหิ.

๔๙๒. อสฺสฺมา มิ-มานํ มฺหิ-มฺหานฺตฺตโลโป จ.

๔๙๓. ถสฺส ตฺถตฺตํ.

๔๙๔. ติสฺส ตฺถิตฺตํ.

๔๙๕. ตฺสฺส ตฺถตฺตํ.

๔๙๖. สิมฺหิ จ.

๔๙๗. ลภสฺสฺมา อี-อีณํ ตฺถ-ตฺถํ.

๔๙๘. กุสฺสฺมา ทิ จฺฉิ.

๔๙๙. ทาธาตฺสฺส ทชฺชํ.

๕๐๐. วทสฺส วชฺชํ.
๕๐๑. คมิสฺส ฌมฺมํ.
๕๐๒. ยมฺหิ ทา-ธา-มา-จา-หา-ปา-มห-มถาทินฺมี.
๕๐๓. ยชสฺสาทิสฺสิ.
๕๐๔. สพฺพโต อุ อีสฺ.
๕๐๕. ชร-มรณํ ชีร-ชีย-มียา วา.
๕๐๖. สพฺพตฺถาสฺสาทิลोโป จ.
๕๐๗. อสพฺพธาทูเก ภู.
๕๐๘. เอยฺยสฺส ฌาโต อียา-ฌา.
๕๐๙. นาสฺส โลโป ยการตฺตํ.
๕๑๐. โลปนฺนเมตฺตมกาโร.
๕๑๑. อุตฺตโมกาโร.
๕๑๒. กรสฺสากาโร จ.
๕๑๓. โอ อว สเร.
๕๑๔. เอ อย.
๕๑๕. เต อาวยา การิเต.
๕๑๖. อิการาคโม อสพฺพธาทูกมฺหิ.
๕๑๗. กุวจิ ธาตุ-วิมตฺติป-ปจฺจยํ ทิม-วิปริตาเทส-โลปา-คมา จ.
๕๑๘. อตฺตโนปทานิ ปรสฺสพทตฺตํ.
๕๑๙. อการาคโม หียยตฺตนี-อชฺชตฺตนี-กาลาติปตฺตีสฺ.
๕๒๐. พฺรุตฺโต อี ติมฺหิ.
๕๒๑. ธาตุสฺสหนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
๕๒๒. อีสฺ-ยมนฺมหนฺโต จโน วา.
๕๒๓. การิตานํ โณ โลป.

อิติ อาขยาดกปเป จตฺตตฺถโก กถฺโທ.

อาขยาดสฺสตฺตํ นิဗ္ဗจိတံ.

๗. กิพฺพิธานกถฺ

๕๒๔. ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.

๕๒๕. สณฺณายม-หนฺ.

๕๒๖. ปุเร ททา จ อี.
๕๒๗. สัพพโต ญว-ตุวาวิ วา.
๕๒๘. วิส-รุช-ปทาทีโต ณ.
๕๒๙. ภาเว จ.
๕๓๐. กุวิ จ.
๕๓๑. ฐาที่หิ รโม.
๕๓๒. ตสสีลาทีสุ ณี-ตุวาวิ จ.
๕๓๓. สทท-กุธ-จล-มณฑุตถ-รุจาที่หิ ย.
๕๓๔. ปาราทีคมิมหา ร.
๕๓๕. ภิกขาทีโต จ.
๕๓๖. หนตยาทีน ญโก.
๕๓๗. ญ นิคคหีตํ ปทนต์.
๕๓๘. สंहณ?าย วา โร โฆ.
๕๓๙. รมหิ รนโต ราทีโน.
๕๔๐. ภาว-กมเมสุ ตพพานียา.
๕๔๑. ญโย จ.
๕๔๒. กรรมหา วิจจ.
๕๔๓. ญโตพพ.
๕๔๔. วท-มท-คมุ-ยช-ครหาการาที่หิ ชช-มม-คค-ยเหยยา-คาโร วา.
๕๔๕. เต กิจจา.
๕๔๖. อญเณ กิต.
๕๔๗. นนุทาที่หิ ย.
๕๔๘. กตตุ-กรณ-ปะเทเสสุ จ.
๕๔๙. รหาทีโต ณ.
 อิตติ กิพพิธานกปะเป ปจโม กณโฑ.
๕๕๐. ณาทย เตกาลิกา.
๕๕๑. สณณายํ ทา-ธาโต อี.
๕๕๒. ตี กิจจาสิญฺเ.
๕๕๓. อิตถิยม-ติ-ยโว วา.

๕๕๔. กรโต ริริย.
๕๕๕. อตีเต ต-ตวนตุ-ตาวี.
๕๕๖. ภาว-กมุเมสุ ต.
๕๕๗. พุฐ-คมาทิตเถ กตุตริ.
๕๕๘. ชีโต อิน สพุพตถ.
๕๕๙. สุปโต จ.
๕๖๐. อีส-ท-สุหิ ข.
๕๖๑. อิจนตุเถสุ สمانกตตุเกสุ ตเว-ตุ วา.
๕๖๒. อรห-สกุภาทีสุ จ.
๕๖๓. ปตฺตวเจเน อลฺมตฺเถสุ จ.
๕๖๔. ปุพฺพกาเลกตตุกานํ ตุน-ตฺวาน-ตฺวา วา.
๕๖๕. วตฺตมาเน มานนฺตา.
๕๖๖. สาสาทีหิ รตฺถ.
๕๖๗. ปาติโต ริตฺ.
๕๖๘. มานาทีหิ ราตุ.
๕๖๙. อาคมา ตฺโก.
๕๗๐. ภพฺเพ อิก.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ทฺติโย กณฺโฑ.

๕๗๑. ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.
๕๗๒. สาส-ทิสโต ตสฺส रिฏฺโฐ จ.
๕๗๓. สาทิ สนฺต-ปฺจุณ-ภนฺช-หนฺสารถีหิ ฏฺโฐ.
๕๗๔. วสโต อุตฺถ.
๕๗๕. วสฺส วา วุ.
๕๗๖. ฐ-ตฺม-ภ-เหหิ ฐ-ตฺมา จ.
๕๗๗. ภนฺชโต คฺโค จ.
๕๗๘. ภูชาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ.
๕๗๙. วจ วา วุ.
๕๘๐. คฺปาทีนณฺณ.
๕๘๑. ตราทีหิ อิกฺกณฺ.

๕๘๒. ภิพาทีโต อินฺน-อนฺน-อึณฺนา วา.
๕๘๓. สฺส-ปจ-สกโต กุช-กุกา จ.
๕๘๔. ปกุกมาทีหิ นโต จ.
๕๘๕. ชนาทีนมา ติมฺหิ จ.
๕๘๖. คม-ชน-หน-รมาทีนมนโต.
๕๘๗. รกาโร จ.
๕๘๘. จา-ปานมิอึ จ.
๕๘๙. หนฺเตหิ โห หสฺส โพ วา อทฺท-นาหานํ
 อิตฺติ กิพฺพิธานกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.
๕๙๐. ณฺมฺหิ รนฺชสฺส โณ ภาว-กรณฺสฺ.
๕๙๑. หนฺสฺส ชมาโต.
๕๙๒. วโร วา สพฺพตฺถ.
๕๙๓. อาการนฺตานมาโย.
๕๙๔. ปุร-สมฺป-ปรีหิ กโรตฺสฺส ช-ชรา วา ตปฺจเจยฺส จ.
๕๙๕. ตเว-ตฺนาคีสุ กา.
๕๙๖. คม-ชน-หนาทินํ ตฺ-ตพฺพาคีสุ น.
๕๙๗. สพฺเพหิ ตฺนาคินํ โย.
๕๙๘. จนนฺเตหิ รจฺจํ.
๕๙๙. ทิสฺสา สุวาน-สุวานฺตโลโป จ.
๖๐๐. ม-ห-ท-เภหิ มฺม-ยฺห-ชฺช-พฺภ-ทฺธา จ.
๖๐๑. ตทฺธิต-สฺมาส-กิตกา นามํวาทเว-ตฺนาคีสุ จ.
๖๐๒. ทุมฺหิ คฺรุ.
๖๐๓. ทีโฆ จ.
๖๐๔. อกฺขเรหิ การ.
๖๐๕. ยถาคมฺมิกาโร.
๖๐๖. ท-ธนฺตโต โย กฺวจิ.
 อิตฺติ กิพฺพิธานกปฺเป จตฺตฺถิโก กณฺโฑ.
๖๐๗. นิคฺคหิตํ สํโยคาทํ โน.
๖๐๘. สพฺพตฺถ เค คี.

๖๐๙. สทสฺส สิทฺตํ.
๖๑๐. ยชสฺส สรสฺสี ภูเจ.
๖๑๑. ห-จตุตถานมนฺตานํ โท ธ.
๖๑๒. โท ฌกาเร.
๖๑๓. คหสฺส ฌร เณ วา.
๖๑๔. ทหสฺส โท พฺ.
๖๑๕. ฐาตฺวานตสฺส โลโป ภูวิมฺหิ.
๖๑๖. วิทฺนเต อู.
๖๑๗. น-ม-ก-รานมนฺตานํ นิยฺยตฺตมฺหิ.
๖๑๘. น ก-คตฺตํ จ-ชา ญฺมฺหิ.
๖๑๙. กรสฺส จ ตตฺตํ ตฺสฺมี.
๖๒๐. ตฺ-ตฺน-ตพฺเพสฺสุ วา.
๖๒๑. การิตํ วิย ญานฺนพฺนฺโธ.
๖๒๒. อนกา ยฺ-ญฺวฺนํ.
๖๒๓. ก-คา จ-ชานํ.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ปณฺจโม กถฺโถ.

กิพฺพิธานสฺสฺตํ นิฉฺฉิตํ.

๘. อุณาทิกถฺน
๖๒๔. กตฺตริ กิตฺ.
๖๒๕. ภาว-กมฺเมสฺสุ กิจฺจ-กต-ขตฺถา.
๖๒๖. กมฺมฺนิ พุติยาโย กุโต.
๖๒๗. ขยาทีหิ มนุ ม จ โต วา.
๖๒๘. สმაทีหิ ถ-มา.
๖๒๙. คหสฺสฺปชฺสเส วา.
๖๓๐. มสฺสฺส สฺสฺส จฉร-จเนรา.
๖๓๑. อาปฺพุพฺพจรสฺส จ.
๖๓๒. อล-กิล-สเลหิ ล-ยา.
๖๓๓. ยาน-ลาณา.
๖๓๔. มถิสฺส ถสฺส โล จ.

๖๓๕. เปสาดิสคฺค-ปตฺตกาเลสุ กิจฺจา.
๖๓๖. อวสฺสกาธมฺเณสุ ณี จ.
๖๓๗. อรห-สกุภาทีหิ ตุ.
๖๓๘. วาหาทีหิ ปพพชฺชาทโย นิปจฺจนเต.
๖๓๙. กุวิโลโป จ.
๖๔๐. สจ-ชานํ ก-คา ฌานุพฺนเธ.
๖๔๑. นุทาทีหิ ยฺ-ญฺวณมนานนากานนกา สการิตฺเตหิ จ.
๖๔๒. อี-ย-ต-ม-กิ-เอสานมนตสฺสโร ทีฆํ กุวจิ ทุสฺสสุ คฺคณํ โท รํ ส-กฺขี จ.
๖๔๓. ภายาทีหิ มติ-พุธิ-ปฺปชาทีหิ จ กุโต.
๖๔๔. เวปฺ-สี-ทว-วมุ-ก-ทา-ญ-หฺวาทีหิ ญ-ตฺติม-ณิมา นิพฺพตฺเต.
๖๔๕. อกฺโกเส นมฺหานิ.
๖๔๖. เอกาทิโต สกิสฺส กุชตฺตฺ.
๖๔๗. สุนสฺสฺสนสฺสโณณวานุวานุญฺนชฺฌานา.
๖๔๘. ตฺรฺณสฺส สฺสุ จ.
๖๔๙. ยฺวสฺสฺวสฺสฺววานุญฺนา.
๖๕๐. กาเล วตฺตมานาตีเต ฌวาทโย.
๖๕๑. ภาวิสฺสติ คมาทีหิ ณี-ฌมิณ.
๖๕๒. กุริยาญํ ญฺว-ตฺโว.
๖๕๓. ภาววาจิมฺหิ จตฺตตฺถิ.
๖๕๔. กมฺมนิ โณ.
๖๕๕. เสเส สฺสํ-นฺตฺ-มานานา.
๖๕๖. ฉทาทีหิ ต-ตฺรณ.
๖๕๗. วาหาทีหิ ณีตฺโต คณ.
๖๕๘. มิทาทีหิ ตฺติ-ติโย.
๖๕๙. อฺสุ-รณฺช-ทํสํ ทํสฺส ททฺโธ ฌ-จา จ.
๖๖๐. สฺวฺสานมฺวฺสานมโต โถ จ.
๖๖๑. รณฺชฺหาทีหิ ฐ-ทิตฺท-กิริยา กุวจิ ช-ทโลโป จ.
๖๖๒. ปฏฺิโต หิสฺส เหรณ-หฺริณ.
๖๖๓. กทฺยาทีหิ โก.

๖๖๔. ขาทาม-คมานัน ขนุณนุช-คณธา.

๖๖๕. ปฎาที่หุยล.

๖๖๖. ปุถสส ปุถุ ปถาโม วา.

๖๖๗. สสวาทิหิ ตุ-ทโว.

๖๖๘. จุยาที่หิ อิวโร.

๖๖๙. มุณาที่หิ จิ.

๖๗๐. วิทาที่หุยโร.

๖๗๑. หนาที่หิ นุ-ณ-ตโว.

๖๗๒. กุฎาที่หิ โ?

๖๗๓. มนุ-ปุร-สุณาที่หิ อุสส-นุสิสา

อิตติ กิพุพิธานกปเป อุณาทิกปโป ฉนฺนโจ กณโฑ.

อุณาทิสุตตํ นิฉฺฉิตํ.

กจฺจายนสฺสุตตํ นิฉฺฉิตํ.

สนฺธิมฺหิ เอกปณฺณาสํ นามมฺหิ ทฺวิสตํ ภเว

อญฺจารสาธิกญฺเจว การเก ปณฺจตาลีลํ.

สมาเส อญฺจวิสณฺจ ทฺวาสนฺนิจิ ตทฺธิเต มตํ

อญฺจารสสตาขยาเต กิเต สุตตสฺสํ ภเว

อุณาทิมฺหิ จ ปณฺณาสํ สุตตเมทํ ปกาสิตํ.

(คัมภีร์การิกา)

พาลาวตาโร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

คณฺถารมฺภ

๑. สนนฺธิกณฺฑ

สณฺญา

อกฺขราปาทย ไเอกจตฺตาลีลํ.

อกฺขรา อปี อการาทย ไเอกจตฺตาลีลํ สุตฺตฺนโตปการา. ตํ ยถา. อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ ก ข ค
ฌ ง จ ฉ ช ฌ ฉ ฐ ฏ ฒ ณ ต ถ ท ธ น ป ผ ฝ ภ ม ย ร ล ว ส ห พ อํ อิตฺติ.

ตตฺถโกทฺทนฺตา สรา อฏฺฐ.

ตตฺถ อกฺขเรสุ โอการนฺตา อฏฺฐ สรา นาม.

ตตฺถเถติ วตฺตเต.

ลหุมตฺตา ตโย รสฺสา.

ตตฺถ สเรสุ ลหุมตฺตา อ อิ อุ อิตฺติ ตโย รสฺสา.

อณฺเณ ทีฆา.

ตตฺถ สเรสุ รสฺเสหฺมณฺเณ ทีฆา. สโยคโต ปุพฺเพ เอ-โ อ รสฺสา อีโวจฺจนฺเต กวฺจิ. อนนฺตรา พยฺย
ชนา สโยโค. เอตฺถ เสยโย โอฏฺฐโ จ สโตติ.

เสสา พยฺยชนา.

สเร จเปตฺวา เสสา กาทย นิคฺคหิตนฺตา พยฺยชนา.

วคฺคา ปณฺจ-ปณฺจโส มนฺตา.

พยฺยชนานํ กาทย มการนฺตา ปณฺจ-ปณฺจโส อฺกฺขรวนฺโต วคฺคา.

วคฺคานํ ปจฺม-ทฺติยา โส จาโฆสา, พนฺดาณฺเณ โฆสา. โฆสาโฆสสณฺญา จ ปรสมณฺญา ปโยเคติ
สงฺคหิตา.

เอวํ ลิงฺค-สพฺพนาม-ปท-อุปสคฺค-นิปาต-ตทฺธิต-อาขยาต-กมฺมปฺปวจฺนียาทิสณฺญา จ.

อํ อิตฺติ นิคฺคหิตํ.

อํ อิตฺติ อการโต ปรํ โย พินฺทุ สฺยติ, ตํ นิคฺคหิตํ นาม.

พินฺทุ จูฬามณฺหากาโร นิคฺคหิตนฺติ วุจฺจเต

เกวลสฺสาปฺปโยคตฺตา อกาโร สนนฺธิยเต.

อ-กาวคฺค-หา กณฺจชา. อี-จวคฺค-ยา ตาลุชา. อุ-ปวคฺคา โอฏฺฐชา. ฌวคฺค-ร-ฟา มุทฺธชา. ตวคฺค-

ล-สา ทนฺตชา. เอ กณฺจตาลุโข. โอ กณฺโฆจฺจโข. โว ทนฺโตจฺจโข.

สณฺญา

สรสนฺธิ

โลก อคฺโค อิตฺยสฺมี

ปุพฺพมโหจิตฺตมสฺสรํ สเรณ วิโยชเยติ ปุพฺพพยุฉนํ สรโต ปุณฺณกาทพฺพ.

สรา สเร โลปํ

อนนฺตเร สเร ปเร สรา โลปํ ปปโปนฺติ.

นเย ปริ ยุตฺเตติ อสฺสโร พยุฉนํ ปรภขรํ เนตพฺโพ. โลกคฺโค.

สเรตฺยสฺมี โอบสิเลสิโก กาลสตุตฺมี. ตโต วณฺณกาล-พยุฉาเน การิยํ น โหติ. ยถา “มํ อ
หาสี”ติ “ปมาทมนฺยุฉนฺติ” ตยาทิกาถายํ “ชนา อปฺปมาทนฺ”ติ จ. เอวํ สพฺพสนฺธิสฺสุ.

อนนฺตรํ ปรสฺส สรฺสส โลปํ วกฺขติ. ตสฺมาเนน ปุพฺพสฺส โลปํ ฌายติ. เตเนว สตุตฺตมณีทุณฺณจฺจสฺส
ปรตํปิ คมฺยเต.

สเรตฺยธิกาโร.

ปน อิมํ ปน อิมตฺตีห

สรา โลปํ อิตฺเตว.

วา ปโร อสฺสุปา.

อสมานฺรฺฐปา สรมฺหา ปโร สโร วา ลุปฺยเต. ปนเม, ปนิเม.

พนฺธฺสฺส อิว, น อฺเปตฺตีธ

กฺวจาสนฺนํ ลุตฺเต.

สเร ลุตฺเต ปรสฺส กฺวจิ อสฺวณฺโณ โหตฺตีติ อ-อุ อิจฺเจเตสํ จานาสนฺนา เอ-โอ. พนฺธฺสฺสเสว, โนเปติ.
ทึฆํ.

สเร ลุตฺเต ปโร สโร กฺวจิ จานาสนฺนํ ทึฆํ ยาคี. ตตฺตฺรายํ, ยานีธ, พหฺพการํ, สทฺธิธ, ตถูปมํ.

กีสฺส อิตฺเตตฺยตฺร

ปุพฺพโพ จ.

สเร ลุตฺเต ปุพฺพโพ จ กฺวจิ (จานาสนฺนํ) ทึฆํ ยาคี. กีสฺสธ.

เต อชฺช, เต อหฺนเตตฺถ

ยเมทนฺตสฺสาเทโส.

สเร ปเร อนตสฺส เอการสฺส กฺวจิ โย อาเทโส โหติ. ตยชฺช ทีฆนฺติ พุณฺณเน ปเร กฺวจิ ทีโฆ.
ตฺยาหํ.

กฺวจีติ กิ. เนตถ

โส อสฺส, อนฺ อตฺตยตฺถ.

วโมทฺทนฺตานํ

สเร ปเร อนโตการุการานํ กฺวจิ โว อาเทโส โหติ. สฺวสฺส อนฺวติ.

กฺวจีติ กิ. ตยสฺส, สเมตฺยาสมมา.

อิธ อหนฺตีธ

โท ฐสฺส จ.

สเร ปเร ฐสฺส กฺวจิ โท โหติ. ทีโฆ. อิทาหํ.

กฺวจีติ กิ. อีธเว.

จกาเรน พุณฺณเนปิ. อิท ภิกฺขเว.

ปติ อนฺตํ, วุตฺติ อสฺเสตีห

อิวณฺโณ ยํ นวา.

สเร ปเร อิวณฺณสฺส โย นวา โหติ. กตยการสฺส ติสฺส สพุโป จํ ตีติ กฺวจิ จาเทเส

ปรเทวภาโว จาเนติ สรโต ปรพุณฺณชนสฺส จานาสนฺนวสา ทฺวิตฺตํ. ปจฺจนฺตํ, วุตฺตยสฺส.

นวาติ กิ. ปฏฺกคฺคิ. เอตถ กฺวจิ ปฏฺธิ ปติสฺเสติ ปติสฺส ปฏฺธิ.

วณฺณคฺคหณํ สพุพฺพุตถ รสฺสทีฆสงฺคหณตฺถ.

ยถา เอเวตีห

เอวาทิสฺส ริ ปุพุโป จ รสฺโส.

สรโต ปรสฺส เอวสฺสารทเอกาโร ริตฺตํ นวา ยาทิ, ปุพุโป จ จานาสนฺนํ รสฺสํ. ยถริว, ยถเว.

น อิมสฺส, ติ องฺคิกํ, ลหุ เอสฺสติ, อตฺต อตฺถํ, อิตฺ อายติ, ตสฺมา อิห, สพุภิ เอว, ฉ อภิญญา,
ปฺถ เอว, ปา เอเวตีห

วาทว.

ย-ว-ม-ท-น-ต-ร-ลา จาคมา.

สเร ปเร ยาทโย อาคมา วา โหนฺติ. จกาเรน โค จ. นยิมสฺส, ติวงฺคิกํ, ลหุเมสฺสติ, อตฺตทตฺถํ,
อิตฺ นายติ, ตสฺมาติห, สพุภิเรว, ฉพภิญญา, ปฺถเคว. รสฺสนฺติ พุณฺณเน ปเร กฺวจิ รสฺโส. ปเคว.

วาทิ กิ. ฉ อภิญญา, ปฺถ เอว, ปา เอว. เอตถ สเร กฺวจีติ สรานํ ปกติ โหติ. สสฺส รูปเมว.
น วิกาโรตฺยตฺถ.

อภิ อุกุคโตตยตร

อพโก อภิตี อภิสส อพโก. อพุกุคโต.

สรสนธิ

พยณชนสนธิ

พยณชนเนตยธิกาโร.

กวจิเตว.

โส ภิกขุ, กจจิ นุ ตว, ชานเม ตตีห

โลปณจ ตตฺราราโร.

พยณชน เปเร สรณํ กวจิ โลโป โหติ, ตตฺร ลุตเต ?าเน อการาคโม. จกาเรน โอการุการาปี.

ส ภิกขุ, กจจิ โน ตว, ชานเม ต.

กวจีติ กิ. โส มฺนิ.

อุโฆโส, อาชาตนฺตีห

เทวภาโว จาเน อิตฺว

วคฺเค โฆสาโฆसानํ ตติย-ปจมา.

วคฺเค โฆสาโฆसानํ จตฺตถ-ทฺตียานํ ตพฺพคฺเค ตติย-ปจมา โหนฺติ ยถาสงฺขยํ ยุตเต จาเน.

อุคฺโขโส. รสเส อกฺขาต.

ปร สหสฺสํ, อติปป ไชตีห

กวจิ โอ พยณชนเนติ โอการาคโม. ปโรสหสฺสํ. คาคเม จ. อติปปโค ไช.

อว นทฺธาตยตร

โอ อวสเสติ กวจิ อวสส โอ. โอนทฺธา.

กวจีติ กิ. อวสฺสสต.

พยณชนสนธิ

นิกคหิตสนธิ

นิกคหิตนตยธิกาโร.

กิ กโต, สํ ชาโต, สํ จโต, ตํ ฐนํ, ตํ มิตฺตนฺตีห

วคฺคนตํ วา วคฺเค.

วคฺคพฺยณฺชน เปร พินฺทุสฺส ตพฺพคฺคณฺโต วา โหติ. กิงฺกโต, สมฺชาโต, สมฺจิตฺโต, ตณฺณํ, ตมฺมิตฺตํ.

วาติ กิ. น ตํ กมฺมํ.

วากาเรเนว เล โล จ. ปุณฺณลึงฺคํ.

วาตฺยธิกาโร.

เอวํ อสฺส, เอตํ อโวเจตฺตีห

ม-ทา สเร.

สเร เปร เตน สห พินฺทุโน โย วา โหติ. ทฺวิตฺเต สมฺโยโค, สโยโค.

จกฺขุ อนิจฺจํ, อว สโรตฺตีห

อาคโม กฺวจิตฺตว.

นิกฺคหิตณฺจ.

สเร พฺยณฺชน วา เปร กฺวจิ พินฺทฺวาคโม โหติ. จกฺขุ อนิจฺจํ, อวสโร.

วิทฺธํ อคฺคํ, ตาสํ อหนฺตฺตีห

กฺวจิ โลปนฺติ สเร พินฺทุโลโป. วิทฺธนฺคํ. ทีฆเ สาราโค.

พีชํ อเวตฺตีห

ปโร วา สโร.

พินฺทุโต ปโร สโร วา ลฺลฺปนฺเต. พีชว.

เอวํ อสฺสเสตฺตีห

พฺยณฺชน จ วิสมฺโยโค.

พินฺทุโต สเร เปร ลฺลฺปนฺเต สโยโค พฺยณฺชน วิทฺธสโยโค โหตฺตีติ ปุพฺพสฺส โลโป. เอวํส.

นิกฺคหิตสนฺธิ

โวมิสฺสกกสนฺธิ

อนฺุปทิกฺกจฺานํ วุตฺตโยคโต.

อิธานิทฺทิกฺกจฺา สนฺธิโย วุตฺตจฺานุสฺสาเรณ เณยฺยา.

ยถา ยถิ เอวํ, โปธิ อญฺจาทฺตีห ยาเทเส อิมินา สุตฺเตน ทฺยการสโยคสฺส โช, ญฺยการสโยคสฺส โฉ.ทฺวิตฺเต ยชฺเชวํ, โฟชฺฌนฺคา.

อสทิสฺสโยเค เอกสฺรูปตา จ. ปริ เอสนาตฺตีห ยาเทเส รการสฺส โย. ปยฺเยสนา.

วณฺณนํ พหุตฺตํ วิปริตฺตา จ. สรติ, อิติ เอว, สา อิตฺถิ, พุสํ เอว, พหุ อาพาโร, อธิ อภาวิ, สฺขํ ทฺกฺขํ, ชีโวตฺตีห

มาคโม สกาเร อการสฺส อุ จ. สมรติ.

อิสฺส โว. อิตฺว.

ปรโลเป อการสฺส โอ. โสตุถิ.

มาเทเส ปุพฺพทีเฆ จ เอกการสฺส อ. พุสามิว.

วาเทเส ห-วการวิปริยโย. พุหพาโร.

อริสฺส กฺวจิ อทุโร. ทีเฆ อทุธากวิ.

พินฺทุโน โอการสฺส จ เอ. สุเข, ทุกฺเข, ซีเว.

รทานํ โฟ. ปพิโฟโร, ปริฬาโ.

สเร พุยณฺชนเ วา ปเร พินฺทุโน กฺวจิ โม. มฺมอภาสิ. พุทฺธมฺสฺรณฺม. ปุพฺเพ โม ปรี น เนตฺพโป
อยุตฺตตฺตา.

พินฺทุโต ปรสฺรานมณฺยสฺสรตาปิ. ตํ อิมินา, เอวํ อิมํ, กิ อหนฺตีห อิสฺส อ. ตทมินา. อิสฺส อุ
อการสฺส จ เอ. พินฺทุโลปาโท เอวฺมํ, เกหํ.

วากฺยสฺสจฺจารณฺตถํ จฺหนฺตาทานิตฺถณฺจ วณฺณโลโปปิ. ปฏฺิสงฺขาย โยนิโสตีห ปุพฺพโยโลโป. ปฏฺิ
สงฺขา โยนิโส.

อลาพฺพนิตฺยาโท อการโลโป. ลาพฺพนิ สิทฺติ, สิลา ปฺลวณฺติ.

วฺตุยเกทาย วิกาโรปิ. อกรรมฺหเส เตตฺยาโท สกาเร ครุโน เอกการสฺส อิมินา ลหฺ อกาโร. อก
รมฺหส เต กิจจํ.

อกฺขรณฺยโม จฺหนฺตํ ครุ ลหฺ นฺยโม ภาเว วฺตุติ

ทีเฆ สํโยคาทิปุพฺโพ รสฺโส จ ครุ ลหฺ ทุ รสฺโส.

ยถา อา, อสฺส, อํ, อ.

เอวมนฺญาปิ วิณฺญเญยฺยา สํหิตา ตนฺตฺยา หิตา

สํหิตาติ จ วณฺณนํ สนฺนิทฺพยวณฺนโต.

โวมิสฺสกสนฺธิ

สนฺธิ

๒. นามกณฺฐ

ปฺลฺลึงค

ชินวจนฺยุตฺตํ หีติ สพฺพตฺถาธิกาโร.

ลึงคณฺจ นิปฺปจฺเจเต.

ธาดุ-ปจฺจย-วิภตฺติวชฺชิตมตฺถยุตฺตํ สทฺทรูปํ ลึงคํ นาม. ชินวจนโยคํ ลึงคํ อธิ ภปิยติ นิปฺพา
ทียติ จ.

พฺพุธ อิติ จิตฺเต

ตโต จ วิภตฺติโย.

ตสฺมา ลึงคา ปรา วิภตฺติโย โหนฺติ. จกาเรน ตาสํ เอกวจนาทิปจฺมาทิสณฺญา จ.

สิ โย, อํ โย, นา หิ, ส นํ, สฺมา หิ, ส นํ, สฺมี สฺสูติ วิภตฺติโย. สิ โย อิติ ปจฺมา, อํโย อิติ ทฺติยา,
นา หิ อิติ ตติยา, ส นํ อิติ จตฺตฺถิ, สฺมา หิ อิติ ปณฺจมี, ส นํ อิติ ฉฺฉฎฺฐิ, สฺมี สฺสู อิติ สตฺตมี.

ตาสมนฺนิยมปฺปสงฺเค วตฺติจฺฉาวสา.

ลึงคตฺถเ ปจฺมา

โย กมฺม-กตฺตาทิวตฺถนฺตรมปฺปตฺโต สสฺสฺฐปฺญฺโจ สฺพุทฺธ, โส ลึงคตฺถเ นาม. ตสฺสาภิธานมตฺเต
ปจฺมาวิภตฺติ โหติ.

ตสฺสาปฺยนฺนิยเม เอกมฺหิ วตฺตพฺเพ เอกวจนํ สิ. วุจฺเจเตเนเนติ วจนํ เอกสฺสตฺถสฺส วจนํ เอกวจนํ
เอวํ พฺหุวจนํ.

อโตตฺว.

โส.

อากรนฺตา ปฺรสฺส สิสฺส โอ โหติ.

สรโลโปมาเทส-ปจฺจยาทิมฺหิ สรโลเป ตฺว ปกฺติ.

อํอาทิสฺว ปฺเรสฺส สรสฺส โลโป โหติ. ตสฺมี กเต ตฺว กวฺจาทินา อสวณฺเณ ปตฺเต ปกฺติ โหติ. นเย ปฺร
ยฺตุเต. เอวฺมุปฺริ สรโลปาทิ. พฺพุทฺธ.

พฺพมฺหิ วตฺตพฺเพ พฺหุวจนํ โย.

อโต วาตฺว.

สพฺพโย-นีนฺมา-เอ.

อการนฺตา ปฺเรสํ ปจฺมา-ทฺติยาโย-นีนํ ยถาสงฺขยํ อา-เอ วา โหนฺติ. พฺพุทฺธา.

วาติ กิ. อค.คโย.

ลึงคตฺถเ ปจฺมาตฺว.

อาลปนเน จ.

อภิมุขีกรรมมัลปนํ ตททิกะ ลิงคตฺเถ ปจมา โหติ.

อาลปนเน สี คสณฺโณติ สีสุส คสณฺณา.

เค อิตฺว.

อการ-ปิตาทุยนฺตานมา.

เค ปเร อกาโร ปิตุ-สตุถุ-อตุต-ราชาทีนมนฺโต จ อาตตํ ยาติ.

อากาโร วาติ เค ปเร อาการสฺส รสฺโส วา.

เสสโต โลปํ ค-สีปิ.

โส, สี, สฺยา จ, สขโต คสฺเส วาตฺยาทีนิตฺทิกฺกเจหฺนญฺเ อวณฺณิวนฺณวณฺณเณการนฺตา เสสา. เตหิ
ปเร ค-สี ลุปฺยนฺเต. เห พุทฺธ พุทฺธา. โย. พุทฺธา.

กมฺมตฺเถ พุติยา.

ยํ กโรติ, ตํ กมฺมํ นาม. ตตุถ ตติยา โหติ. อํ. พุทฺธํ. โยสุส เอ. พุทฺธ.

ตติยาตฺว.

กตฺตริ จ.

โย กโรติ, ส กตฺตา นาม. ตตุถ ตติยา โหติ. นา.

อโต เนน.

อการา ปโร นา เอนํ ยาติ. พุทฺเธน.

หิ.

สุ-หิสฺวกาโร เอ.

สุ-หิสฺส ปเรสฺวการสฺส เอ โหติ.

สฺมา-หิ-สฺมีนํ มฺหา-ภิ-มฺหิ วา.

สพฺพสทฺเทหิ ปเรสํ สฺมา-หิ-สฺมีนํ ยถาสงฺขยํ มฺหา-ภิ-มฺหิ อิจฺเจเต อาเทสา วา โหณฺติ. พุทฺเธหิ
พุทฺเธหิ.

กรเณ ตติยา.

เยน วา กยิริเต, ตํ กรณํ นาม. ตตุถ ตติยา โหติ. สพฺพํ กตฺตฺสมํ.

สมฺปทานे จตฺตฺถิ.

ยสุส ทาทุกาโม โรจเต ธารยเต วา, ตํ สมฺปทานํ นาม. ตตุถ จตฺตฺถิ โหติ. ส.

อโต วาตฺว.

อาย จตฺตฺเถกวจนสฺส ตฺ.

อการา ปรสสุ จตุตถกวจนสสุ อาโย วา โหติ. พุทธาย.

สาครโม เสติ เส สการาคโม. พุทธสสุ.

น.

ที่ขมั่ว.

สุ-น-หิสุ จ.

สุ-น-หิสุ ปรสสุ สรรณํ ที่โฆ โหติ. จกาเรน กุวัจ น. พุทธานํ

อปาทานะ ปณจมี.

ยสฺมาทเปติ ภยมาทตเต วา, ตทปทานํ นาม. ตตถ ปณจมี โหติ. สฺมา.

อโต อา-เอตว.

สฺมา-สฺมีนํ วา.

อการา ปรสฺ สฺมา-สฺมีนํ อา-เอ วา โหติ. พุทธา พุทธมฺหา พุทธสฺมา พุทธะภิ พุทธะหิ.

สามิสฺมี ฉฺฉี.

ยสฺส วา ปริคฺคโ, ตํ สามี นาม. ตตถ ฉฺฉี โหติ. พุทธสฺส พุทธานํ

โอกาเส สตฺตมี.

โยธโร, ตโมกาสํ นาม. ตตถ สตฺตมี โหติ. สฺมี. พุทธะ พุทธมฺหิ พุทธสฺมี. สุ. พุทธะสุ.

พุทฺโธ พุทฺธ สฺขํ ททาติ สรโต พุทฺธํ ตโต ทุกฺกํ

กั พุทฺเธน มหิตฺตโยปิ มุนโย พุทฺเธน ชาตา สฺขี.

พุทฺธสฺสเว มนํ ทเท ปทมํ พุทฺธา ลเภยยาจฺจุตํ

พุทฺธสฺสสิทฺธิ น กั กเร ภวภเว ภตฺตยตฺถ พุทฺเธ มม.

อิโต ปรํ ตติยา-ปณจมีนญจ จตุตฺถี-ฉฺฉีนญจ สรุปตฺตา ปณจมี-ฉฺฉีโย ภียโย อุกฺเขชนฺเต.

อตฺต สิ.

พฺรหฺมตฺต-สข-ราชาทิโตเตว.

สฺยา จ.

พฺรหฺมาทิโต สิสฺส อา โหติ. อตฺตา.

โยนมานนฺติ พฺรหฺมาทิโต โยนํ อาโนตฺตํ. อตฺตาน.

โม อตฺต อตฺตา. โย. อตฺตาน

พฺรหฺมตฺต-สข-ราชาทิโต อมานนฺติ พฺรหฺมาทิโต อวฺจนสฺส อานํ วา โหติ. อตฺตานํ อตฺตํ อตฺ

ตาน.

อตฺเตน อตฺตนา. ปกฺเข ชินวจนานฺโรเธน เอนาภาโว.

อตฺตุนฺโต หิสมิมนตฺตุนฺติ หิมฺหิ อตฺตุนฺตสฺส อโน. อตฺตเนภิ อตฺตเนหิ. เอว กรณ.
สสฺส โนติ สสฺส โนกาโร. อตฺตโน อตฺตานํ
อมฺห-ตฺมฺห-นฺตฺ-ราช-พฺรหฺมตฺต-สข-สตุฏฺ-ปิตาทิหิ สฺมา นาว.
อมฺหาทิโต สฺมา นา อิว โหติ. อตฺตนา.
ตโต สฺมี นีติ สฺมิโน นิ. อตฺตนิ.
อนตฺตุนฺติ ภาวนิทฺเทเสน สฺมฺหิ จ อโน. อตฺตเนสฺ.
ราชา อตฺตาว. นา.
สวีกตฺติสฺส ราชสฺเสตฺว.
นามฺหิ รมฺเภา วา.
นามฺมฺหิ สวีกตฺติสฺส ราชสทฺทสฺส รมฺเภา วา โหติ.
รมฺเภา ราเชน.
ราชสฺส ราชฺ สุ-นํ-หิสฺ จ.
สุ-นํ-หิสฺ ปเรสฺ ราชสฺส ราชฺ โหติ. จกาเรน กฺวจิ น. สุ-นํ-หิสฺ เจติ ทีเม ราชฺภิ ราชฺหิ ราชฺภิ
ราชฺหิ.
สวีกตฺตฺสเสตฺยธิการो.
ราชสฺส รมฺเภา-ราชิโน เสติ เส รมฺเภา-ราชิโน โหนฺติ. รมฺเภา ราชิโน.
รมฺเภา นมฺหิ วาติ นมฺหิ รมฺเภา วา. รมฺเภา ราชฺนํ ราชานํ
สฺมาสฺส นาทฺลยตฺตา นามฺหิ รมฺเภา วา. รมฺเภา ราชมฺหา ราชสฺมา.
สฺมิมฺหิ รมฺเภา-ราชินิตี สฺมิมฺหิ รมฺเภา-ราชินิ โหนฺติ. รมฺเภา ราชินิ, ราชฺสุ ราชฺเส.
คุณฺวณฺตฺ สิ.
สวีกตฺติสฺส นตฺสเสตฺว.
อา สิมฺหิตี สิมฺหิ สวีกตฺติสฺส นตฺสฺส อา. คุณฺวา.
โยมฺหิ ป?เมตฺว.
นตฺสฺส นโต.
ป?เม โยมฺหิ สวีกตฺติสฺส นตฺสฺส นโตกาโร โหติ. คุณฺวณฺโต.
สุ-นํ-หิสฺ อตฺตํตฺว.
นตฺสฺส นโต โยสุ จ.
สุ-นํ-หิสฺ โยสุ จกาเรน อณฺเณสฺปิ ปเรสฺ นตฺสฺส นโต อตฺตํ ยาทิ. คุณฺวณฺตา.
สวีกตฺติสฺเสตฺยธิการो. อํ อิตฺว.

อวณณา จ เค.

เค ปเร สวิภตติสส นตุสส อ-อ-อา โหนติ. โภ คณว คณว คณวา. โย. คณวนโต คณวนตา.
อตต์. คณวนนต์ คณวนเต.

โต-ติ-ตา ส-สมี-นาสวติ สวิภตติสส นตุสส นามหิ ตา. เส โตกาโร สมีหิ ติ จ วา. คณวตา
คณวนเตน คณวนเตภิ คณวนเตหิ, คณวโต คณวนตสส.

นมหิ ตံ วาติ นมหิ นตุสส ตံ วา. คณวตํ คณวนตานํ.

สมา นาว.

คณวติ คณวนเต คณวนตมหิ คณวนตสมี คณวนเตสุ.

คจจนต สิ.

สมิหิ คจจนตาทินํ นตสทโท อนติ นตสททสส อ วา. สิลोโป. คจจํ สิสส โอ. คจจนโต.
คจจนตาทินํ นตสทโทเตว.

เสเสสุ นตุว.

วุตตํ หิตวา เสเสสุ คจจนตาทินํ นตสทโท นตุ อิว ทฏฐพโพ. คจจนโต คจจนตา อิจจาติ. เส
สํ คณวนตสมี.

คจจนตาทโย นาม อนตปจยนตา.

อคคิ สิลोโป.

อิวณณวณณา ฌ-ลาติ อิวณณวณณานํ ยถาสงขยํ ฌ-ลสณณา.

ฌ-ลโต วาเตว.

ฌ-ปโต จ โยนํ โลโป.

ฌ-ป-ฌ-ลโต โยนํ โลโป วา โหติ.

โยสุ กตนิการ-โลเปสุ ที่ม.

กโต นิการโ โลโป จ เยสํ, เตสุ โยสุ สรานํ ที่ม โหติ. อคคิ.

ปกฺเข อตตเตว.

โยสวกตรสโส โฌ.

โยสุ อกตรสโส โฌ อตตํ ยาคิ. อคฺคโย. ตถาลปน.

อ-โม นิคฺคหิตํ ฌ-ล-เปหิ.

ฌ-ล-ปโต อํ โม จ พินทุ ยนติ. อคคิ อคคิ อคฺคโย.

อคคินา. ที่ม อคคิภิ อคคิหิ.

ฌ-ลโต สสส โน วาติ สสส โนตตํ วา. อคคิโน อคคิสส อคคินํ

ฅ-ลโต เจติ สมาสสน นา. อคคินา.

อคคิมหิ อคคิสมี อคคีส.

อาทิ อคคิ. สมีโน ปน อาทิต โอ เจติ อัง โ อ จ วา. อาที อาโท อาทิมหิ อาทิสมี อาทิส.

ทณที ลี.

อโฆ รสสมาทินา รสเส สมฺปตเต น สิสฺมิมนฺปฺสกาณํตี สิมฺหิ อนฺปฺสกาณํ น รสโส. ลีโลโป.
ทณที. โยโลเป ทณที.

ปฺกฺเข

อโฆ รสสมกฺวจน-โยสฺวาปี จ.

เอกฺวจน-โยสฺ ฅ-ล-ปา รสสํ ยนฺติ.

ฅโต กตรสฺสาตฺว.

โยนํ โน.

กตรสฺสา ฅโต โยนํ โนตฺตํ โหติ. ทณฺฑิโน.

ฅ-ล-ปา รสสนฺติ เค ปเร ฅ-ล-ปานํ รสโส. โภ ทณฺฑิ ทณฺฑี ทณฺฑิโน.

วา อํ อิตฺว.

นํ ฅโต กตรสฺสาติ อํ อิจฺจสฺส นํ วา. ทณฺฑินํ ทณฺฑี ทณฺฑี ทณฺฑิโน, ทณฺฑินา ทณฺฑีภิ
ทณฺฑีหิ, ทณฺฑิโน ทณฺฑิสฺส ทณฺฑินํ

ฅโต กตรสฺสาตฺว.

สมี นีติ สมีโน นิ. ทณฺฑินิ ทณฺฑีส.

ภิกฺขุ ลีโลโป.

วา โยนํเตว.

ลโต โวกาโร เจติ ลโต โยนํ โวตฺตํ วา.

อตฺตํ อกตรสฺโสตฺว.

เว-โวสฺ โล จ.

เว-โวสฺ อกตรสฺโส โล อตฺตํ ยาติ. ภิกฺขโว. ปฺกฺเข โยโลป-ทีฆา. ภิกฺขุ, โภ ภิกฺขุ.

อกตรสฺสา ลโต ยฺวาลปนสฺส เว-โวติ อาลปนเ โยสฺส เว-โวกาโร. อตฺตํ ภิกฺขเว ภิกฺขโว ภิก
ขุ, ภิกฺขุ ภิกฺขโว ภิกฺขุ. เสสํ อคคิ.

เอวํ ชนฺตุ ชนฺตุ ชนฺตโว. ลโต โวกาโร เจตีห การคฺ-คหณน โยนํ โนตฺตํ. จกาเรน กฺวจิ โว-โน
นมภาโว วิเสโส. ชนฺตฺโน ชนฺตฺโย.

สตุฏฺฐ ลี.

สตฺถุ-ปิตาทินฺนมา สิสฺมี สิลोโป เจติ สตฺถาทุยฺยนฺตสฺส อา สิลोโป จ. สตฺถา.
สตฺถุ-ปิตาทินฺนตฺถุธิกาโร.
อณฺเณสฺวารตฺตํ.
สิโตณฺเณสฺ สตฺถาทุยฺยนฺตสฺส อาโร โหติ.
ตโต โยนโม ตฺว.
ตโต อารโต โยนํ โอ โหติ. สตฺถาโร.
โม สตฺถ สตฺถา สตฺถาโร, สตฺถารํ สตฺถาเร สตฺถาโร.
นา อาติ อารโต นาสฺส อา. สตฺถารา สตฺถาเรภิ สตฺถาเรหิ.
อุ สฺสมี สิลोโป จ.
เส สตฺถาทุยฺยนฺตสฺส อุ โหติ, สิลोโป จ วา. สตฺถุ สตฺถุโน สตฺถุสฺส.
วา นมฺหีติ นมฺหิ อาโร วา. สตฺถารานํ
สตฺถุณฺนาตฺตยเจติ นมฺหิ สตฺถาทุยฺยนฺตสฺส อตฺตํ วา. ทีฆเ สตฺถานํ
ตโต สฺมิมิตี อารโต สฺมีโน อี. อาโร รสฺสสมิกาวเรติ อิมฺหิ อารสฺส รสฺโส. สตฺถริ สตฺถาเรสุ. เอวํ
นตฺตาทิ.
ปิตา สตฺถเ. ปิตาทินฺนสมฺหิตี สิโตณฺเณสฺ อารสฺส รสฺโสว วิเสโส. ปิตโร. นมฺหิ ปิตุณฺนตฺติปิ โหติ.
เอวํ ภาตฺตปฺปฏฺตโย.
อภิกฺข. รสฺเส อภิกฺขโว. โยโลเป อภิกฺข. เสสํ ภิกฺขู. รสฺโสว วิเสโส.
เอวํ สพฺพพณฺณ ปุพฺพเพว โยนํ โนกาโร จ. สพฺพพณฺณโน สพฺพพณฺณ
โค
คาว อิตฺเตว.
โยสุ เจติ โคสทฺโทการสฺส อาโว. ตโต โยนโม ตฺวตีห ตฺสทฺเทน โยนํ โอ. คาโว. ตถาลปเน.
อวํหิ จ.
อํหิ ปเร โคสทฺโทการสฺส อาว-อวา โหนฺติ.
จสทฺเทน หิ-นํวชฺชิตฺเตสุ เสเสสุปิ.
อาวสฺสุ วาติ อํหิ อาวนฺตสฺส อตฺตํ วา. คาวุ คาวํ ควํ. โย. คาโว, คาเวน คเวน โคภิ โคหิ.
คาว เสติ เส โอสฺส อาโว. คาวสฺส ควสฺส. ตโต นมาโท จกาเรน นํ อิจฺจสฺส อํ, โอสฺส อโว จ.
ควํ.
สุ-หิ-นาสุ เจตีห จกาเรน โคสฺส คฺว จ. ทฺวิตฺเต คฺนุณํ คฺนุ, คาวา ควา คาวมฺหา ควมฺหา
คาวสฺมา ควสฺมา โคภิ โคหิ, คาเว คเว คาวมฺหิ ควมฺหิ คาวสฺมี ควสฺมี คาเวสุ คเวสุ โคสุ.

ปูลลึงคา

อิติลึงค

กณณา สิลิปโป.

อา โหมติ อิตถิยํ อาการสฺส ฌสณฺณา. โยโลเป กณณา. ปกฺเข กณณายो.

ฌเต เจติ คสฺส เอ. โภ กณฺเณ กณฺณา กณณายो, กณฺณํ กณฺณา กณณายो.

อาย เอกวจนสฺเสเตว.

ฌโต นาทินฺนติ นาทะกวจนํมาโย. กณณาย กณณานิ กณณานิ, กณณาย กณณานิ

ฌ-ปโต สฺมี ยํ วา.

ฌ-เปหิ สฺมีโน ยํ วา โหติ. กณณายํ กณณาย กณณาสฺ.

รตฺติ สิลิปโป.

เต อิตถิชา โปติ อิตถิยมิวณฺณวณฺณํ ปสณฺณา. โยโลป-ทีฆา. รตฺติ. ปกฺเข รตฺติโย. ต
ถาลปน. รตฺติ รตฺติ รตฺติโย.

เอกวจนสฺส นาทินฺนเตว.

ปโต ยาคี นาทะกวจนํ ยา. รตฺติยา รตฺติมิ รตฺติมิ, รตฺติยา รตฺตินํ, รตฺติยํ รตฺติยา รตฺติสฺ.
นที. เสสํ รตฺติว. อฆตฺตา รสฺสว วิเสส.

ยาคู รตฺติว.

มาตุ-ธิตฺ-ทฺหิตฺวาทโย ปีเตว.

ชมฺพ นทีว.

กณณ อิติ จิเต

ณฺณา

อิตถิยมโต อาปจฺโย.

อิตถิยํ วตฺตมานา อการนฺโต อาปจฺโย โหติ. สรโลป-ปกตฺยาที. กณณา.

ธาค-ปจฺย-วิมตฺติวชฺชิตมตฺถํ ลิงฺคนติ วจนโต ปจฺยนตฺสสา-ลิงฺกตฺตา ตทฺธิตาที สุตฺเต จ
กาเรน นามมิว กเต สฺยาที. เอวํ อี-อินิสฺ.

เอวํ อชา เอฟกา โกกิลา อสฺสา มุสิกา พลาภา มนฺทา ชรา อิจฺจาที.

อิตถิยนตฺยวิกาโร.

นทาทีโต วา อี.

อิตถิยํ นทาทีโต วา อนทาทีโต วา อี โหติ. นที นครี กุมารี พุราหฺมณี ตรุณี กุกกุณฺณิ อิตถิ
อิจฺจาที.

มาตุลาทึนมานตฺตมีกาเรติ อัมมิ มาตุลาทฺยนฺตสฺส อาโน. มาตุลानीตฺยาที.

อนทาทีโต วา อี. สขี หตฺถี.

ภวโต โภโต.

อัมมิ ภวนฺตสฺส โภโต โหติ. โภตี.

ณฺว-ณิก-ณฺย-ณ-นฺตฺหิตี อี. มานี นาวิกี เวนเตยฺย โคตมี.

นฺตฺส ตมีกาเรติ นฺตฺส ตโต วา. คุณวตี คุณวณฺตี, ธิตฺมตี ธิตฺมณฺตี. นฺตฺส นฺตฺพฺยปเทโส. มห
ตี มหฺนตี.

ปติ-ภิกฺขุ-ราชีการนฺเตหิ อินี.

ปตฺยาทีหิ อีการนฺเตหิ จ อิตถิยํ อินี โหติ.

ปติสฺสินิมฺหิตี ปตฺยนฺตสฺส อตฺเต สรโลปาโท ตฺกาเรน โลปาภาโว. วา ปโร อสฺรูปาติ อิลोโป
ทีโฆ จ. คหปตานี ภิกฺขุณี ราชนี เมธาวินี ตปสฺสินี ฐมฺมจารินี ภยทสฺสาวินี ภูตฺตาวินีตฺยาที.

อิตฺถิลิงฺคา

นปฺสกลิงฺค

จิตฺต สี.

นปฺสเกหิ อโต นิจฺจํเตว.

สี.

อการนฺเตหิ นปฺสเกหิ สิสฺส นิจฺจํ อํ โหติ. จิตฺตํ.

โยนํ นิ นปฺสเกหิเตว.

อโต นิจฺจํ.

อการนฺเตหิ นปฺสเกหิ โยนํ นิจฺจํ นิ โหติ. นิสฺส อา. จิตฺตา. ปกฺเข โยสฺวาทินา ทีเฆ จิตฺตานี.
คโลเป โภ จิตฺต จิตฺตา จิตฺตานี, จิตฺตํ. นิสฺส เอ. จิตฺเต จิตฺตานี. เสสํ พุทฺโธว.

มน สี. มนํ

นา วาเตว.

มโนคณาทีโต สฺมี-นानมิ-อา.

มนาทีโต สฺมี-นानํ อิ-อา วา โหนติ.

ส สเร วาคโม.

วิฤตยาเทเส สเร ปเร มนาทิตो साकमो वा होति. मनसा.

ससुस जो.

मनाटितो ससुस ओ होति. जसुतुतेन सुमासुस आ ज. मनसो, मनसा, मनसि. सेसं जितुतु.

मनं सिरं उरं तेचं

रथं ओचं वयं पयं

यसं तपि वजं जेतं

एवमाति मनोको.

कुण्वनतु सि.

अं नपुसकेति सिमहि सविगतिसुस नतुसुस अं. कुण्वं. नतुसुसतुते कुण्वनतानि.

योतोद्युधं पुमेव. एव कज्जं.

अग्निजि.

वातेव.

योनं नि नपुसकेति योनं नि वा. अग्निजिनि. णतुता योलेपे अग्निजि. तालपने.

अग्निजि अग्निजिनि अग्निजि. सेसं अकुवि.

तण्ठेति सि.

अणतुता रसुसो. तण्ठेति. योतोद्युधं पुमेव.

आयु अग्निजि.

नपुसकलिङ्क

पुमिति लिङ्क

पुमिति लिङ्का ण्ण ग्ण य्णजि म्ण्णजि सिन्धु रेणुपुपुतयो त्विपत-जतुपुपुतवाजिनि ज.

यथा ण्णो. औपजये ण्ण्णि. ऐसो य्णजि. ऐसा य्णजिजाति.

त्विपुतवाजिनि यथा चतुति. आपजये चतुतिया. समणे. औमहि समणि औजाति.

जतुपुपुतवाजिनि ज यथा क्खो. आ. कखा. पुयकुम्मे. औमहि पुयकुम्मे औजाति.

पुम-नपुसकलिङ्क

पुम-नपुसकलिङ्का ण्णम गम्म पुरम्म कुसुम सङ्कम पम्म असुम्म विहार सूरि सुवण्ण वण्ण ग
हापण ग्वण ग्वण योपुण ग्वण आसन सयन ओतन आकास उपवास मास तिवस रस ठल फल रण्ण ओम्पु
मत्तवापयो.

इति-नपुसकलिङ्क

इति-नपुसकलिङ्का नक्र-अजिपुम्मा.

सपुपुलिङ्क

สพฺพลึงคา ตณฺณ ปุณฺณ ปุร ปตฺต มณฺทล กลาสาทโย นามิกตา สพฺพนามานิ จ. ยถา ตณฺณ. อิมฺหิ
ตณฺณ. ตณฺณมิจฺจาติ. นามิกตา ยถา เทวตฺโต. อา. เทวตฺตา. เทวตฺตมิจฺจาติ.

สพฺพนาม

สพฺพ กตฺร กตม อุกฺภย อิตฺร อณฺณ อณฺณตฺร อณฺณตม ปุพฺพ ปฺร อปฺร ทกฺขิณ อุตฺตร เอก ย ต
เอต อิม อมฺ กิ ตุมฺห อมฺหิตฺติ สพฺพนามานิ.

สพฺโพ พุทฺโธ. อโย วิเสโส.

โยเตว.

สพฺพนามการเต ปจฺโม.

สพฺพาทินมการโต ปโร ปจฺโม โย เอตตํ ยาติ. สพฺเพ.

ตโย เนว จ สพฺพนาเมหิตฺติ นิเสธา ส-สฺมา-สฺมึนํ อาย-อา-เอ น โหนติ. สพฺพสฺส.

สพฺพโต นํ สํ-सानํ

สพฺพาทิตโต นํ อิจฺจสฺส สํ-सानํ โหนติ.

อกาโร เอ อิตฺเตว.

สพฺพนามานํ นมฺหิ จ.

นมฺหิ สพฺพาทินมการสฺส เอ โหติ. สพฺเพสํ สพฺเพसानํ

อิตฺถิยํ อา. สพฺพา กณฺณว. อโย วิเสโส.

วาเตว.

ชฺมปโต สฺมึ-सानํ สํ-สา.

ชฺม-ปสณฺณโต สพฺพาทิตโต สฺมึ-सानํ สํ-สา วา โหนติ.

สํ-สาสุกฺวจเนสุ เจติ สาคโม.

โฆ รสฺสํ.

เอกวจน-สํ-สาสุ โฆ รสฺสํ ยาติ. สพฺพสฺสา สพฺพาย สพฺพาสํ สพฺพาสานํ, สพฺพสฺสํ สพฺพายํ สพ
พาสํ.

นปฺสเก ตํ อิจฺจาติ.

เอโส. เสสํ สพฺพสมํ.

อิตฺถิยํ เอสา.

สํ-สาสุกฺวจเนสฺสวเตว.

เอติมาสมิ.

เอกวจน-สํ-สาสุ เอตา-อิมานมนฺตสฺส อี โหติ. เอติสฺสาย เอติสฺสา เอตาย เอตาสํ เอตาสานํ,

เอตัสส์ เอตัสส์ เอตายั เอตาสุ. เสส สพพาว

นปฺสเก เอตํ อิจฺจาติ.

อิม สิ.

อนปฺสกกสฺสายํ สิมฺหีติ อิมสฺส อยํ. สิลโลโป. อยํ อิเม, อิมํ อิเม.

อนิมิ นามฺหิ เจติ อิมสฺส อนโน อิมิ จ. อนนฺน อิมินา.

สพฺพสฺสิมสฺเส วาติ สฺ-นํ-หิสฺส เอวา. เอหิ อิเมหิ.

วา ส-สฺมา-สฺมี-สํ-สาสิวตฺตํเตว.

อิมสทฺทสฺส จ.

ส-สฺมา-สฺมี-สํ-สาสุ อิมสฺส อตฺตํ วา โหติ. อสฺส อิมสฺส เอสํ เอสานํ อิเมสํ อิเมसानํ, อสฺมา อิมม
หา อิมสฺมา เอหิ อิเมหิ, อสฺมี อิมมฺหิ อิมสฺมี เอสุ อิเมสุ.

อตฺตปฏฺเข

น ติเมหิ กตาทาเรหีติ สฺมา-สฺมีนํ มฺหา-มฺหิ น สิทฺธมนฺเต.

อิตฺถิยํ อยํ. เสสํ เอตาว. สํ-สาสุตฺตํ วิเสโส.

นปฺสเก สวิภตฺติสฺส วาเตว.

อิมสฺสทฺหมํ-สิสฺส นปฺสเกติ อิมสฺส อิทํ วา. อิทํ อิมํ อิเม อิมานิ. เอวํ ทฺติยา.

อมฺ สิ.

วา อนปฺสกกสฺส สิมฺหิเตว.

อมฺสฺส โม สนฺติ มสฺส โส วา. สิลโลโป. อสฺ. สพฺพโต โกติ สพฺพนามโต กาคโม. โสติ โอ. อมฺ
โก. ปฏฺเข อมฺ อมฺ อมฺโย. ปุพฺเพว โยนํ โวกาโร น. อมฺ อมฺ อมฺโย. เสสํ ภิกฺขว. สพฺพาทิการิยาณฺณตฺร.

อิตฺถิยํ อสฺ. เสสํ ยาคฺคฺสฺมํ. วิเสโสยํ. อมฺสฺสา อมฺยา อมฺสํ อมฺसानํ, อมฺสฺสํ อมฺยํ อมฺสุ.

นปฺสเก สวิภตฺติสฺส อํ-สิสฺส นปฺสเกเตว.

อมฺสฺสาทฺนฺติ อทฺ อมฺ อมฺนิ. เอวํ ทฺติยา.

เสเสสฺ เจติ สพฺพตฺถ กิสฺส โก. โก กา กํ อิจฺจาติ. ลิงฺคตฺตเย สพฺพสโม.

ตฺมฺห สิ. อมฺห สิ.

สวิภตฺติสฺส ตฺมฺหามฺหากนฺตฺยธิกาโร.

ตฺวมฺหํ สิมฺหิ จ.

สิมฺหิ สวิภตฺตึนํ ตฺมฺหมฺหานํ ตฺวํ-อํ โหนฺติ. จสทฺเทน ตฺมฺหสฺส ตฺวํ จ. ตฺวํ ตฺวํ, อํ. โย. ตฺมฺเห.

มยํ โยมฺหิ ป?เมติ อมฺหสฺส มยํ โหติ. มยํ.

ตํ-มมฺมฺหีติ อมฺหิ ตํ-มํ โหนฺติ.

ตัว มมณจ นวาติ อัมหิ ตัว มมณจ นวา.

ตุ่มหสส ตุว-ตุวมัมหีติ ติมหสส ตุว ตุวณจ. ตัม ตุว ตุว ตุว, มัม มัม.

อากัเตว.

วา ยวปจโมติ พุติยาโยสส อากั วา. ตุมหากั ตุมเห, อมหากั อมเห.

นามหิ ตยา-มยาติ นามหิ ตยา-มยา โหนติ. ตยา-ตยีน ตกาโร ตวตตัม วาติ ตสส โตว วา.

ตวยา ตยา, มยา. ตุมเหหิ, อมเหหิ.

ตว-มม เสติ เส ตว-มม โหนติ. ตยหัม มยหณเจติ เส ตยหัม มยหณจ. สสสนติ สสส อัม วา.

อมหสส มัม สวิกตติสส เสติ เส อมหสส มมณจ. ตว ตยหัม ตุมหัม, มม มยหัม อมหัม มัม.

ตุ่มหะเหหิ นมากนติ นัจนสส อากั. ตุมหากั, อมหากั. สમા นาว.

ตุ่มหะหากั ตยิ-มยัติ สมีหิ ตยิ-มยิ โหนติ. เตว กเต ตวยิ ตยิ, มยิ. ตุมเหส, อมเหส.

ลึงคตเตเย สัม.

นวาเตว.

ปทโต พุติยา-จตุตถิ-ณฐจิสฺส โว-โน.

อตถโชตกา วณณา ปท. พุติยา-จตุตถิ-ณฐจิสฺสพหุจเนสฺส ปเรสฺส ปทสฺมา ปเรสฺส สวิกตตินํ ตุมหะหานํ โว-โนการา นวา โหนติ.

รกขตุ โว. ปสสตุ โน. ททาติ โว. ททาหิ โน. สตุถา โว. สตุถา โน.

นวาติ กิ. เอโส อมหากั สตุถา.

ปทโตตยิกาโร.

เตเมกวจเนสฺส เจติ จตุตถิ-ณฐเจกวจเนสฺส เต-เม โหนติ. ททามิ เต, ททาหิ เม, อิหํ เต, อัย

เม.

น อัมหีติ อัมหิ นิเสธ. ปสสถ ตัม. อชินิ มัม.

วา ตติเย เจติ ตติเยกวจเน เต-เม วา โหนติ. กตัม เต ตยา วา. กตัม เม มยา วา.

พหุจเนสฺส โว-โนติ ตติยาพหุจเนสฺส โว-โน โหนติ. พหุจเนน ป?เม โยมหิ จ. กตัม โว. กตัม โน. คามัม โว คจฺเจยยาถ. คามัม โน คจฺเจยยาม.

สงฺขยา

สงฺขยา วุจฺเจเต. เอกสทฺโท สพพนาเมสฺส วุตฺโต.

ทวาทโย อฏฺฐารสนตา พหุจนนตา.

สวิกตติสส อิตถิ-ปุม-นปฺสกกสงฺขยฺนติ จาธิกาโร.

โยสฺส ทวินนํ เทว เจติ ทวิสฺส เทว โหติ. เทว, เทว, ทวีภิ ทวีหิ.

โน จ ทวาทิต นมฺหิ.

นมฺหิ ทวาทิต นการาคโม โหติ. ทวีนํ ทวีสฺ. ลิงคตฺตเย สมํ.

ติ-จตุณํ ติสฺโส-จตฺสฺโส-ตโย-จตุตารโ-ตีณิ-จตุตาริ.

โยสุ อิตฺติ-ปุม-นปฺสเกสุ สวีกตฺตินํ ติ-จตุณํ ติสฺโส จตฺสฺโส-อาทโย โหนติ. ตโย, ตโย, ตีภิ ตีหิ,
ดินนํ

อิณณมณินนํ ตีหิ สงฺขยาหิตี ติสฺสทโต นํ อิจฺจสฺส อิณณํ อิณณนญจ. ตินณํ ตินณนํ, ตี
สุ.

อิตฺติยํ ติสฺโส, ติสฺโส, ตีภิ ตีหิ. โน จาทิ จกาเรน นมฺหิ สฺสํอาคโม. วคฺคนเต ติสฺสนนํ, ตีสฺ.

นปฺสเก ตีณิ, ตีณิ, ตีภิ ตีหิ.

จตุตารโ. โอ สเร เจตีห จกาเรน โยสุ อฺสฺส อฺโร. ตโต นโม ตูตีห ตฺกาเรน โยนํ โอ. จตุโร. เอวํ
ทุตฺติยา. จตุภิ จตุหิ, จตุณํ, จตุสุ.

อิตฺติยํ จตฺสฺโส, จตฺสฺโส, จตุภิ จตุหิ, ปุพฺเพว สฺสํอาคโม. ยทาทีนา อฺสฺส อตฺตํ. จตฺสฺสนนํ, จตุสุ.

นปฺสเก จตุตาริ, จตุตาริ.

ปญฺจาทีนมาโรติ โยสุ สวีกตฺติสฺส ปญฺจาทฺยนตฺสฺส อตฺตํ. ปญฺจ, ปญฺจ.

ปญฺจาทีนตฺตุนติ สุ-นํ-หิสฺ ปญฺจาทฺยนตฺสฺส อตฺตํ. เอ-ทีฆานมปวาโท. ปญฺจหิ, ปญฺจนนํ
ปญฺจสุ. ลิงคตฺตเย สมํ.

เอวํ ฉ-สฺตต-อฏฺฐ-นว-ทสาทโย อฏฺฐารสนตา.

วีสฺตฺยาทโย อานวฺุตฺติยา อิตฺติลิจฺจเควจนนตา. วีสฺติ รตฺตีว. เอวํ ตีสฺติ. จตุตาลี-ปญฺญาสฺสทเทหิ
ปราชฺ สพฺพาสํ วิกตฺตินํ สพฺพาสมาทเทหิ อาทิสฺทเทน โลโป. สฏฺฐิจิ วีสฺตีว. เอวํ สตฺตติ อสฺตี นวฺุตติ. สตํ
นปฺสกเมกวจนนตํ. เอวํ สหสฺสาท. โกฎิ วีสฺตีว.

ราสิเมเท ตฺว สพฺพตฺถ พหฺวจนมฺปิ. ยถา เทว วีสฺติโย พุทฺธทนต์. ติสฺโส วีสฺติโย ทินมฺภิกฺกา.
เอวมนฺนตฺร.

เอเสโส เอตฺตนิปฺ- ปสิทฺธิ โลกสฺส โหติ ยตฺถตฺถเส

ถิ-ปุม-นปฺสกาณิ- ยฺจจนเต ตานิมานิ โลเกนตฺถา.

อลิงค

อลิงคา วุจฺจนเต.

กฺวจิ โต ปญฺจมยตฺถ.

ลิงคโต ปญฺจมยตฺถ กฺวจิ โตปจฺจโย โหติ.

ตฺวาทโย วิกตฺติสฺสวาทโยติ โตปฏฺติ-ทานฺยนตฺตานํ วิกตฺติ-สวาท. ตสฺมา ตทนต์านมฺปิ วิ

ภตฺยนตฺตตา ปทตฺตํ สิทฺถนฺติ น ปฺน วิภตฺติ. โจรสฺมา โจรโต. เอวํ ปิตโต มาติโต. เอตถ ปิตาทินมฺสฺมิหิ
ตฺยตฺตราสฺมิหิคฺคหณฺน ตมฺหิ ปิตาทินํ อฺสฺส อี.

ปิตาทินมฺสฺมิหิตฺยตฺตราสฺมิหิคฺคหณฺน ตมฺหิ ปิตาทินํ อฺสฺส อี.

อิมสฺสึ ถํ-ทานิ-ห-โต-ธฺสฺ จ.

ถํอาทิสฺส ปเรสฺส อิมสฺส อี โหติ. อิตฺโต.

สพฺพสฺสเสตฺสสากาโร วาติ โต-เถสฺวตฺสฺส อตฺตํ วา. อโต เอตฺโต วา. ปกฺเข สรโลปาทินา
อการโลโป.

ตฺร-ถ สตฺตมฺมียา สพฺพนาเมหิตี สตฺตมฺมยตฺถ ตฺร-ถปจฺจยา โหนฺติ. สพฺพสฺมี สพฺพตฺร สพฺพตฺถ.
ทฺวิตฺตํ. เอวํ อตฺร อตฺถ เอตฺถ.

เตฺร นิจฺจนฺติ ปุพฺเพ เอตฺสฺส อ. กุตฺร กุตฺถ.

เสเสสฺส เจติ กาเทเส กตฺถ.

กิสฺส ก เว เจติ โก. กการาการโลโป. กฺว.

หิ-หํ-หิณฺจณฺนติ กิสฺมา หิ อาทิปจฺจยา.

กฺ หิ-หํสฺส เจติ กิสฺส กฺ. จกาเรน หิณฺจณฺ-ทาจณฺสฺ จ. กฺหิ กฺหํ กฺหิณฺจณฺ

ตมฺหา เจติ หิ-หํ. ตหิ ตหํ.

ยโต หินฺติ หิ. ยหิ.

อิมสฺมา ห-ธา เจติ ห-ธา. อีห อีธ.

สพฺพโต ธีติ ธี. สพฺพธิ.

กาเลตฺยธิกาโร.

กี-สพฺพญญฺเยก-ย-กฺหิ ทา-ทาจณฺนํ ติ กีอาทิตฺโต ทา-ทาจณฺ จ. กสฺมี กाले กทา กฺทาจณฺ

สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วาติ สพฺพสฺส โส วา. สทา สพฺพทา.

ตมฺหา ทานิ เจติ ทานิ ทา จ. ตทานิ ตทา.

ยทาทินา อิมสฺสทา สมานาปเรหิ จ ยถาสงฺขยํ ชฺช-ชฺชุปจฺจยา. อิม-สมานานํ อ-สา จ. อชฺช
สชฺชฺช อปรชฺชฺช.

อิมสฺมา รหิ-ธฺนา-ทานิ เจติ รหฺยาทิปจฺจยา.

เอต รหฺมฺหิตี อิมสฺส เอโต. เอตฺรหิ.

อ ธฺนามฺหิ เจติ อิมสฺส อ. อธฺนา อิทานิ.

โลโปเตว.

สพฺพาสมาวุโสปลศฺค-นิหาตาทีหิ จ.

เอเตหิ ปรา สพพา วิภตตี ลุปนเต. ตวฺ อาวุโส ตุมहे อาวุโส.

อุปสคฺค-นิปาต

อุปสคฺค-นิปาตา วุจฺจนเต.

ป ปรา นิ นี อฺ ทฺ สํ วิ อว อนฺ ปริ อธิ อภิ ปติ สฺ อา อติ อปิ อปฺ อุปฺ เอเต วิสตุยฺอุปสคฺคา.

จ น ว วา มา หิ ธิ จิ กุ ตฺ นฺ เจ เร हे เสว เว वो โห โน โต ยํ นํ ตํ กิ, หนฺท กิร เอว กิรว
ยาว ตาว ตว วถ องค อิงฺฆ ตคฺฆ อาม นาม นฺน ปฺน ปน อาห สห มฺสา สกฺกา ลพฺภา เหฏฺฐา อารา
ทฺฐา ทิวา นวา วินา นานา อทฺธา มฺฐา มิจฺฉา ปจฺฉา อาวิ สกฺขิ สจฺจิ สจฺฉิ พหิ ยทิ อิติ กิณฺติ อตฺถิ โสตฺถิ
ขลฺล นนฺ กิมฺ อสฺสฺ ยคฺฆे สเจ หเว สฺสฺว สฺสฺว อเร ปฺเร นโม ตโร อโร อโธ อโห รโห หิยโย ภยโย อนโต
ปาโต สฺทํ กลลฺล เอวํ ฐวํ อลฺลํ หลฺลํ สยํ สายํ สมํ สามํ กามํ ปารํ โอวํ จิรํ หุรํ อหํ สหํ อจฺจํ นิจํ สกิ สทฺธิ,
อถวา อนฺตรา อารกา พาหิรา พหิทฺธา ยาวตา ตาวตา สมฺนฺตา สามนฺตา อามนฺตา สมฺมุขา ปรมฺมุขา
จรหิ ตรหิ สมฺปติ आयติ อุปริ ยาวเท ตาวเท ติริยํ สณฺนิกํ สสฺกํ, เอตฺตาวตา กิตฺตาวตา อณฺณทตฺถ
เสยฺยถิ, อปฺเปวณาม, ภยโยโสมนฺตตาย อิจฺจาทยो นิปาตา.

สทิสฺสา เย ติลิงฺเคสฺสุ สพฺพาสฺสุ จ วิภตฺติสฺสุ

วจเนสฺสุ จ สพฺเพสฺสุ เต นิปาตาติ กิตฺติตา.

ยถา อจฺจํ รุกฺโข ลตา ฆรํ วา.

อจฺจํ รุกฺโข โภ รุกฺข รุกฺขํ รุกฺขเน รุกฺขสฺส รุกฺขสฺมา รุกฺখে วา อิจฺจาติ. อจฺจํ รุกฺโข รุกฺขา วา
อิจฺจาติ. เอวํ ลตา ฆรานิ.

อุภเยสฺสุ วิภตฺตฺต- กิริย-เทส-สมย-ทิสาคฺคณฺตเถหิ

สพฺพापิ ยถาโยคํ วิภตฺติโยณฺณเถหิ ตฺปฺปจฺมา.

ตํ ยถา. อธิ-อนฺโตสทฺเทหิ สตฺตมฺ. สยํสทฺทา ตติยา ฉณฺฉิ จ. นโมสทฺทา ปจฺมา ทฺติยา จ.
ปารํสทฺทา สตฺตมฺ. ทิวาสทฺทา ปจฺมา ทิตฺติยา สตฺตมฺ จ. เหฏฺฐสทฺทา สตฺตมฺ อจฺจํสทฺทา สพฺพापิ. ปสทฺทา
จ จสทฺทา จ ปจฺมา. หสทฺทา อาลปเน ปจฺมา. ตถาณฺณเถหิ.

อุปสคฺคา สพฺเพปิ สทฺทหนฺตเรน सह ปยุชฺชนเต. นิปาตา ตฺว เกจิ วิสฺมุปิ. ยถา ปหาโร ปหฺรติ, สา
จ โส จ ภาสติ วา กโรติ วา โสตฺถิตฺยาหิ.

เอเกกฺลึงคํ ทฺวลึงคํ ติลึงคํ จาปฺยลึงคิกํ.

จตุเฑติ นามํ นาม นมฺตฺยตฺถนฺติ กิตฺติตํ.

นามิกํ

๓. สมาสกณฺฑ

นามานํ สมาสํ ยุตฺตตฺถิตฺยธิกาโร.

สมาสํติ ภินฺนตฺถานํ ปทานเมกตฺถตา. ยุตฺตตฺถิตฺติ อณฺเวย-มณฺเวยสมฺพนฺธตฺถิ.

วิภาสาตฺยธิกาตพฺพํ วากฺยตฺถํ.

กมฺมธารยสมาส

“มหนฺโต จ โส วีโร จา”ติ วากฺเย

ทิวิปเท ตฺลฺยาธิกรณํ กมฺมธารโย.

ภินฺนปฺปวตฺตติณิมีตฺตา สทฺทา เอกสฺมี วตฺถุณี ปวตฺตา ตฺลฺยาธิกรณา. วิเสสน-วิเสสสฺสฏฺฐา สมานาธิกรณา เทว ปทา ยทา สมสฺยนฺเต, ตทา โส สมาสํ กมฺมธารโย นาม. อธิ สมาสสฺสฏฺฐานิ สณฺเวยาทฺวาเรน สมาสวิธายกานิ.

อคฺคหิตฺวิเสสนา พุทฺธิ วิเสสสฺสมฺหิ น อุปฺปชฺชตฺติ วิเสสนํ ปุพฺพํ โหติ. สมาสเณว ตฺลฺยาธิกรณตฺถสฺส วุตฺตตฺถตา ตปฺปกาสนตฺถํ ปยุตฺตา สมาสโต อติริตฺตา “จ โส” อิจฺเจเต “วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค”ติ ฌายา นปฺปยุชฺชนฺเต. เอวมณฺเวยตร.

เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.

เตสํ ยุตฺตตฺถานํ สมาสานํ ปุพฺพพุตฺตรปทานํ วิภตฺติ ลุปฺยนฺเต. จกาเรน กฺวจิ น.

ตโต “มหนฺต วีร” อิติ จ รูปฺปสฺสเจ

ปกฺติ จสฺส สรณฺตสฺส.

วิภตฺตีสฺส ลุตฺตาสุ สรณฺตสฺส ปุพฺพภุตฺตสฺส ปรมฺภุตฺตสฺส จ อสฺส สมาสปทสฺส ปกฺติ โหติตีห ลุตฺตาการา ปุณานียนฺเต.

ตโต “มหนฺต วีร” อิติ จิตฺเต

มหตํ มหา ตฺลฺยาธิกรณํ ปเทติ มหนฺตสฺส มหา.

ตทฺธิตาทโย นามํ อิว ทฏฺฐพฺพา ตเวปฺภุติปฺจเย วชฺเชตฺวา. ตโต วตฺติจฺฌาย สฺยาทิ. มหาวีโร มหาวีรา อิจฺจาทิ.

กมฺมธารโย ทวนฺโท จ ตปฺปปริโส จ ลาภิโน

ตโย ปฺรปเท ลิงฺคํ พหุพฺพีหิ ปทนต์เร.

รตฺตา จ सा पृथ्वी जाति रत्तपृथ्वी, महन्ती ज सा सत्ता जाति महासत्ता.

เอตถ มหฺมธารยสณฺเวย เจติ ปุพฺพปเท ปุเมว กเต อา-อฺปฺจยฺยานํ นินฺวตฺติ.

นึลฺลยจ ตํ อุปฺปลฺลยจาติ นึลฺลปฺปลํ. สตฺถิวิ สตฺถิ. สตฺถิ จ सा सामा जाति सत्ति सामा, नारी. मुखमेव जन्तो मुखजन्तो.

“รณโฆ มาครธส ธน” ตยตฺร รณโฆติ จญฺจิ ธนมเปกฺขเต, น มาครํ. ราชฯ เอว มาครสทเทน

วจุจเตติ เกทาภาวา สมพฐาภาไวติ ตุลยาธิกรณน มาคธน สห ราชา น สมสยเต. ทุวิญโจ หิ สมุณโธ.

“รณโณ อสโส ปุริโส เจ”ตยตฺร รณโณ อสโส รณโณ ปุริโสติ จ ปจฺเจกํ สมพฐโต สาเปกขตา
อตฺถิติ น สมโส. “อสโส จ ปุริโส จา”ติ ทวนฺเท กเต ตฺว ราชสฺสปุริสาติ สมโส โหเตว อณฺณานเปกขต
ตา.

“รณโณ ครุ ปุตุโต”อิจฺจตฺร ราชาเปกฺโขโนปิ ครุโน ปุตุเตน สห สมโส คมกตฺตา. คมกตฺตมปิ
สมาสสฺส นิพฺพณฺนํ ตตฺถ ครุโน ปุตุโตติ วิคฺคโห. เอวมณฺยตฺร.

รูป สมณฺวา รูปสมณฺวา. กฺวจิ นินฺทายํ. กฺุเป มณฺฑโก วิย กฺุปมณฺฑโก. เอวํ นครกาโก อิจฺจาติ.
อตฺโรปมาย นินฺทา คมยเต. อนฺนเตवासโกตฺยาโท วิภตฺยโลโป.

พหุพฺพีหิสมาส

อณฺณปทตฺถสฺส พหุพฺพีหิ.

อปฺปจฺมณฺตานมณฺเณสํ ปทานํ อตฺถสฺส เทว วา พหุณี วา นามานิ ยทา สมสฺยนฺเต, ตทา โส
สมโส พหุพฺพีหิ นาม.

อาคตา สมณฺวา ยํ โส อาคตสมณฺโณ วิหาโร, ชิตานิ อินฺทฺริยานิ เยน โส ชิตินฺทฺริโย ภควา, อา
หิตอ อคฺติ เยน โส อาหิตอคฺติ อคฺยาหิตอ วาตฺยาโท ยถेจฺฉํ วิเสสนสฺส ปฺรตา.

กรณฺณ ตฺว ฉินฺโน รุกฺโข เยน โส ฉินฺนรูกฺโข, ผรสุ.

ทินฺโน สฺสงฺโก ยสฺส โส ทินฺนสฺสงฺโก, ราชา.

นิกฺคตา ชนา ยสฺมา โส นิกฺคตชโน, คาโม.

ทส พฺลานิ ยสฺส โส ทสพโล ภควา, นตฺถิ สโม ยสฺส โส อสโม. เอตฺถ อตฺตํ นสฺสาติ โยค
วิภาเคน นสฺส อ.

ปฺหุตฺตา ชิวหา ยสฺส โส ปฺหุตชิวโห, มหฺนตฺติ ปณฺณวา ยสฺส โส มหฺาปณฺโณ. ทุวิสุ อิตฺถิยํ ภาสิต
ปฺมิตฺถิ ปฺมาว เจติ ปฺมภาวาทิเตสา ปฺพพฺพุตฺตรปเทสฺส อา-อฺปจฺจยานมภาโว.

กฺวจิ สมาสฺสนตฺตคฺตานมการฺนโตติ อนฺตสฺส อตฺตํ. การคฺ-คหณฺน อา อิ จ. อิตฺถิยมิวณฺณนฺตา
ตฺวนฺเตหิ จ กปฺจฺจโยปิ. ยถา วิสาลํ อกฺโข ยสฺส โส วิสาลกฺโข, ปจฺจกฺขมฺมา. ลีโลโป. โสภณฺณ คณฺโธ ยสฺส
โส สฺสคณฺธิ, พหุณฺนติโก, พหุณฺนทิกโก สมฺมทฺโท. เอตฺถ ยทาทินา รสฺโส. พหุณฺนตฺตโก, มตฺตา พหโว มาตฺงคา
ยสฺมี ตํ มตฺตพหุมาตฺงคํ วณฺ.

ตฺลลาธิกรณฺ

สฺวณฺณสฺส วิย วณฺโณ ยสฺส โส สฺวณฺณวณฺโณ, วชิรํ ปาณิมฺหิ ยสฺส โส วชิรปาณิ, อฺรสิ โลมานิ
ยสฺส โส อฺรสิโลโม. เอตฺถ วิภตฺยโลโป.

อตฺถสฺสุติ พหุตฺตคฺครณฺน กฺวจิ ปจฺมณฺตานมปิ. สห เหตุนา โย วตฺตเต โส สเหตุโก. ยทา

ทินา สหสฺส โส.

สตุต วา อฏฺฐ วา เย เต สตุตฏฺฐา มาสา. เอตถ อณฺณปทฺตโถ วาสทฺตโถ.

ทกฺขิณสฺสา จ ปุพฺพสฺสา จ ทิสาย ยํ อนฺตรราพํ सा ทกฺขิณปุพฺพา ทิสา.

ภินฺนาธิกรณ

อปฺปจมนฺตานนฺติ กิ. เทสิโต พุทฺเธน โย ธมฺโม.

ทวนฺทสมาส

นามานํ สมุจฺจโย ทวนฺโท.

สมุจฺจโยติ ปิณฺสีकरणํ เอกวิภตฺติกานํ นามานํ โย สมุจฺจโย, โส ทวนฺโท นาม. อิทํ สุตฺตํ
พหฺวจนวิสยํ.

จนฺโท จ สุริโย จ จนฺทสุริยา. ติฏฺฐจฺจนฺตียาทิกิริยา-สมฺพนฺธสามณฺยโต อตฺเตตฺถาเปกฺขตฺถตา.
เอวํ นรนาโร, อกฺขร-ปทานิ.

ตถา ทวนฺเท ปาณิ-ตฺตริย-โยคฺค-เสนฺจค-ชฺชทฺทชนฺตฺก-วิวิธ-วิรุทฺธ-วิสภาคตฺถาทินฺนจ.

วิวิธนาการณ วิรุทฺธา วิวิธวิรุทฺธา. สภาคา สทิสสา. วิวิธา จ เต สภาคา เจติ วิสภาคา. ยถา
ทิสฺสมาเส, ตถา ทวนฺเท ปาณยฺจตฺถาทินํ เอกตฺตํ นฺปฺสกตฺตมฺจ โหติ. จกฺขุโสถํ, คีตฺวาทิตํ, ยฺคนนฺจลํ,
หตฺถสฺสํ, อสิจฺมิมํ, ทสมฺกสํ, กาโกลฺกํ.

นามรูปํ. นามํ นมนฺลกฺขณํ รูปํ รูปฺปนลกฺขณํ เอวเมเต ธมฺมา ลกฺขณโต วิวิธา ปรมตฺถโต
สภาคา จ.

อาทิสทฺเทนณฺณตฺถาปิ. ยถา

ภินฺนลิจฺจานํ อิตฺถิปฺปมํ. ยถาทินา รสฺโส. ทาสิทาสํ, ปตฺตจิวรรํ, คงฺคาโสณํ

สงฺขยาปริมานานํ ติกจตฺกํ.

สิปปิณํ เวณฺรการํ.

ลฺลทฺทกานํ สาธุณิกมาคฺวิกํ.

อปฺปาณิชาตินํ อารสฺตฺติ.

เอกชฺฌายนพฺรหฺมณฺณํ กฏฺฐกฺลาปํ อิจฺจาติ.

วิภาสา รุกฺข-ติณ-ปสฺส-ธน-ธณฺณ-ชนปทาที่นฺนจ.

ทวนฺเท รุกฺขาที่นํ เอกตฺตํ นฺปฺสกตฺตมฺจ วา โหติ. ธวฺขทิวรรํ ธวฺขทิวรา, มฺมุชฺชปพฺพชํ มฺมุชฺชปพฺพ
ชา, อเชพฺภํ อเชพฺภา, หิริณฺณสฺวณฺณํ หิริณฺณสฺวณฺณานิ, สาลิยวํ สาลิยวา, กาลิโกสฺลํ กาลิโกสฺลา.

อาทิสทฺเทน อณฺเณสฺสุปิ วา. ยถา

นิจฺจวิโรธินมทพฺพานํ กุสลาคุสลํ กุสลาคุสลานิ.

สกุณีนํ พกพลากํ พกพลากา.

พยุณชนานํ ทิฆมตํ ทิฆมตานิ.

ทิสานํ ปุพฺพปาปํ ปุพฺพปาปรา อิจฺจาติ.

อพยยิภาวสมาส

อวิสททา สมี. ตสฺส โลโป. อวิสทเทน ตูลยาธิกรณตฺตา อิตฺติสททาปิ สมี. นิจุสสมาสตฺตา อา
ธารภูตายมิตฺติยนฺติ ปทนต์เรน วิคฺคโห. อวิ อิตฺติยนฺติ จิตฺเต

อุปสคฺค-นิปาตปุพฺพโก อพยยิภาโว.

อุปสคฺคาทิจปุพฺพโก สทฺโท วิภตฺตยตฺถาทีสุ สมาส โหติ อพยยิภาวสณฺเณ จ.

โส นปุสกลิงฺโกติ อพยยิภาโว นปุสกลิงฺโก. ยทาทีนา เอกวจโน จ.

สโร รสโส นปุสเกติ รสโส.

อณฺณสฺมา โลโป จ.

อนการนฺตา อพยยิภาวา ปรา สพฺพา วิภตฺตี ลุชฺชเร.

อวิตฺติ. วิภตฺตีนมตฺถ อาธाराทิ. อวิธวิสทฺโท อาธारे วตฺตเต. อวิตฺติ อิจฺเจตํ ปทํ อิตฺติยมิจ
เจตมตฺถํ วทติ.

สมิปปํ นครสฺส อุปนครํ.

อํ วิภตฺตีนมการนฺตา อพยยิภาวาติ วิภตฺตีนํ กวจิ อํ.

กวจีติ กิ. อุปนคเร.

อภาโว มกฺขิกานํ นิมฺมกฺขิกํ. รสโส. อนฺนปุพฺโพ เถรานํ อนฺนเถรํ. อนตฺติกมฺม สตฺตี ยถาสตฺติ.

เย เย วุฑฺฒา ยถาวุฑฺฒํ วิจฺฌายํ.

ยตฺตโก ปริจฺเฉทโ ชีวสฺส ยาวชีวํ. อวธารणे.

อา ปพฺพตา เขตฺตํ อาปพฺพตํ เขตฺตํ. มริยาทายํ. วชฺชมานา สีมํ มริยาทา. ปพฺพตํ วินาตฺยต
โธ.

อา ชลนฺตา สิตํ อาชลนฺตํ สิตํ. อภิวิธิมฺหิ. คยฺหมานา สีมํ อภิวิธิ. ชลนฺเตน สเหตุยตฺถโธ.

อาสทฺทโยเค ธาตุนามาทินา อปาทานวิธานเณว วากฺยมฺปิ สิทฺธํ. ตถาณฺณตฺร.

อุตฺตโม วีโร ปวีโร อิจฺจาโท ปน ปุพฺพปทตฺตปฐานตฺตา-ภาวาพยยิภาวาภาโว กมฺมธารโย
เอว. เอวํ วิสิฏฺฐโ จมฺโม อภิธมฺโม.

กุจฺฉิตํ อนฺนํ กทฺถนํ. เอตฺถ กทฺ กุสฺสาติ สเร กุสฺส กทาเทโส.

อปปกํ ลวณํ กาลวณํ. เอตฺถ กาทฺตปตฺเตสุ เจติ กุสฺส กา. พหุวจเนนาณฺณตฺตราปิ กวจิ. กุจฺฉิต
ปุริโส กาทฺปุริโส กุฑฺริโส วา. เอวมสุราทิ.

ปฐพ-ปฐภมณปทตป-
ปธนาพยยีภวสไส
กมธารย-ตปฐริสา เทว
ทวนโท จ พฐพพีหิ จ เณยยา.
สไส

๕. ตฤทิตกณฺท

อปจจตฤทิต

วา ณปจเจ

ณฺญจยนฺตา สทฺทา “ตสฺสาปจจ”มิจฺจสฺมี อตฺเถ โณ วา โหติ. วาติ วากฺยตฺถํ. เณเนวาปจจตฺถสฺส
วตฺตตฺตา อปจจสทฺทาปโยโค.

เตสํ วิภตฺยาโท เตสํคหณฺน วิภตฺติโลโป. ตโตตฺตรตฺร.

เตสํ โณ โลปนฺติ ปจฺจยानํ ณสฺส โลโป.

วฺทฺธาทิสฺรสฺส วาสโยคนฺตสฺส สณฺเณ เจติ สณฺกาเร ปเร อสโยคนฺตสฺสสารทิสฺรสฺส วฺทฺธิ.

ตสฺสาปยนฺนิเม

อ-ยฺวณฺณานณฺจาโย วฺทฺธิ.

อการวิณฺณวณฺณานํ อา-เอ-โอ วฺทฺธิโย โหณฺติ. จสทฺเทน กฺวจิ น. สรโลปาที. ตฤทิตตฺตา นาม
มิว กเต สฺยาที.

ตฤทิตาภิชฺเยยฺยลฺิงค- วิภตฺติวจฺนา ลฺियฺ

สมฺภู-ภาวชา ภฺยโย สกตฺเถ โณย นปฺสเก

ตา ตฺตถฺยํ นิปาตา เต ธาที-ถปจฺจยนฺตกา.

วสฺสิฏฺจสฺส อปจจํ โปโส วสฺสิฏฺโจ, อิตฺถิ วสฺสิฏฺจิ, นปฺสกํ วสฺสิฏฺจํ. วิภปฺปวิธานโต ตฤทิตฺเตน สมฺมาส
สฺสาจฺจนฺตํ พาทฺยาภาวา วสฺสิฏฺจาปจฺจนฺติปิ โหติ.

สามณฺณเมภิมเต สทฺโท นิตฺทิสฺสตี ปฺเมน วา

นปฺสเกน วาปีติ สทฺทสฺสตฺถวิทฺธุ วิฑฺ.

วา อปจฺเจติ จาธิกาโร.

ณายน-ณาน วจฺฉาทีโต.

วจฺฉาทีโต โคตฺตคณฺโต ณายโน ณานโน จ โหติ.

อปจจํ ปปฺพุตฺตปฺปภฺตฺติ โคตฺตํ. กจฺจสฺสาปจจํ กจฺจายโน กจฺจาโน วา. สโยคนฺตตฺตา น วฺทฺธิ.

ณฺเญโย กตฺติกาทีหิตฺติ ณฺเญโย. วินตฺตาย อปจจํ เวณเตยฺโย วินเตยฺโย วา. น ปกฺเข วฺทฺธิ. ณฺเญ
โยติ โยควิภาเคน “ตสฺส ทฺยเต”ตฺยตฺถเอปิ ณฺเญโย. ทกฺขิณา ทฺยเต ยสฺส โส ทกฺขิณฺเญโย.

อโต ณี วา.

อการนฺโต อปจเจ ณี วา โหติ. ปฺน วาสทฺเทน ณีโก, อการนฺตา อนการนฺตา จ โฟปิ. ทกฺขิ,
สภฺยปฺพุตฺติโก, มณฺทพฺโฟ, ภาตฺพฺโฟ. ฑฺวิตฺตํ.

ณโวปคฺวาทีหิตฺติ ณโว. มนฺโน อปจจํ มาณโว.

ณรร วิธวาทิตตติ ณรร. สนมณรร.

สัณณจาทิอณณกตตททิต

ยณ วา สัณณจั ตรติ จรติ วหติ ณโกติ ณโก. วา-การณ ณกตตณ ณกปจจยา จ. สมตณ
สัณณจ็ ซาติโก โอทโน, อุพุมเปณ ตรตติติ ออพุมปิโก วา. น ปกเช วุทธิ. สกณณ จรตติติ สากกโก, สีสณ
วหตติติ สีสโก. น วุทธิ.

อิตถิลิกโต ออยโยโก ณโก จ. จมพายั ซาโต จมเปยโยโก. เอวั พารณณเสยโยโก. ณโก. กุ
สินารายั วสตติติ โกสินารโก กุสินารโก วา. ซนปทโต ณโก จ. มคธสสุ วสติ เตสั อีสสร วา มาคธโก.

ตซซชาติยา วิสิณจตตณ อาซานโย. อสส ซาติยา วิสิณจ็ อสสาซานโย. โณ. อคคณติ ซานิตพพั
อคคณณ. ทวิตต.

ตมธิตะ เตณกตาทิ-สนนัธาน-นโยค-สปป-ภณท-ซัวิกตตณสสุ จ.

ตํ อธิเตอิจจาทิสวตตณสสุ อาทิสทเทณ หตาทิสสุ จ ณโก วา โหติ. อภิธมมธิตติ อาภิธมมิโก
อภิธมมิโก วา. น ปกเช วุทธิ.

วจสา กตํ กมมํ วาจสิกั. เอวั มานสิกั. เอตถ ส สเร วาคโมตีหณวตตติตาทิสทเทณ สาคโม. ส
รีเร สนนัธานา เวทนา สารีริกา.

ทวาระ นิยุตโต ไทวารโก. เอตถ มายูนมาคโม จาเนติ วการโต ปุพเพ โอการาคโม.

สปปนติ คีตาทิกลา. วิณมา อสส สปปนติ เวณโก. อตฺร วิณณติ วิณาวาทนั. คณโธ อสส
ภณทนติ คณโธโก, มคธ หนตฺวา ซัวตติติ มาควิโก. วการาคโม. ซาเลน หโต ซาลโก, สุตตณ พทโธ สุต
ติโก, จาโป อสส आयุนนติ จาปิโก, วาโต อสส อาพาโธ อตถิตติ วา วาติโก, พุทเธ ปสนโน พุทธิโก, วต
ณณ กิตํ ภณทํ วตถิกั.

กุมโก อสส ปริมาณํ ตมรหติ เตสั ราสิ วา กุมมิโก, อกเชน ทิพพตติติ อกชิโก, มคธสสุ วสติ
ซาโตติ วา มาคธโก อิจจาทิ.

ณ รากา ตสสเสทมณณตตณสสุ จ.

เตณ รตตณตฺยาทตตณสสุ โส วา โหติ. กสาเวน รตตํ กาสาว. เอวั นีลํ ปิตมิจจาทิ. น วุทธิ. ม
หีสสส อิทํ มาหีสํ สิงค. เอวั ราซโปริส. เอตถ อยฺวณณณณจาทิ โท ปุณ วุทธิคคหณณ อุตตฺรปทสสาปิ
วุทธิ. มคธหิ อาคโต ตตฺร ซาโต เตสั อีสสร เต อสส นิวาโสติ วา มาคโธ, กตติกาทิจิ ยุตโต กตติโก
มาโส.

พุทโธ อสส เทวตาทิ พุทโธ, พยากรณ อเวจจ อธีเตติ เวยยากรโน. เอตถ มายูนมาทินา
ยการโต ปุพเพ เอกการาคโม. ยสส ทวิตต. สาคเรหิ นิพพตโต สาคโร อิจจาทิ.

ซาตาทินมิมิยา จ.

ชาตาทีสุ อิม อโย จ โหติ จสทุเทน กิโย จ.

ปจฺฉา ชาโต ปจฺฉิม, มนุสฺสชาติยา ชาโต มนุสฺสชาติโย, อนฺเต นียุตโต อนฺติโม, อนฺติโย. เอวํ
อนฺธิโก. ปุตฺโต อสฺส อตฺถิติ ปุตฺติโม, ปุตฺติโย. เอวํ กปฺปิโย.

ตทสฺส จานมิโย เจติ อโย จกาเรน หิตาทุยฺยเถปิ. พนฺธนสฺส จานํ พนฺธนียํ, จงฺกมณสฺส หิตํ
จงฺกมนียํ.

อาลฺล ตพฺพหุเลติ อาลฺล. อภิขุณฺณพหุโล อภิขุณฺณาลฺล.

วิเสสตทฺธิต

วิเสเส ตร-ตมิสสิกียฺญา.

อติสยตฺเถ ตราทโย โหนฺติ.

อยเมเตสํ อติสเยน ปาโปติ ปาปโตร ปาปตโม ปาปิสฺสโก ปาปิโย ปาปิญฺโจะ วา.

วฺจุทฺธสฺส โช อียฺญฺเจสฺสุ ตี วฺจุทฺธสฺส ชาเทเส สรโลปาโท ปกตฺติคฺคหณฺเนน ปกตฺติภาวา อิสฺส เอ.
เชยฺโย, เชยฺญฺโจะ.

เอวํ ปสฺตถสฺส โส เจติ สาเทเส เสยฺโย, เสยฺญฺโจะ.

อสฺสตฺถิตฺติ

ตทสฺสตฺถิติ วี เจติ วี. เมธา อสฺส อตฺถิติ เมธาวี.

เอวํ ตปาทิตฺโต สิตฺติ สี. ทฺวิตฺตํ. ตปสฺสี.

ทณฺฑาทิตฺโต อิก-อิตฺติ สี. ทฺวิตฺตํ. ตปสฺสี.

คฺคณาทิตฺโต วณฺฑุตฺติ วณฺฑุ คฺคณวา, ปณฺณวา. ยทาทีนา รสฺโส

สฺตยาทีหิ มณฺฑุตฺติ มณฺฑุ. สติมา, ภาณฺมา.

อายสฺสสฺสการาส มนฺตุมฺหีติ อฺสฺส อสฺส. อายสฺมา.

สทฺฐาทิตฺโต ณาติ โณ. สทฺฐโ.

ตปฺปกตฺติวจเน มโยติ มโย. สุวณฺณณฺเนน ปกตํ โสวณฺณณฺมยํ สุวณฺณณฺมยํ วา. ปกฺเข ยทาทีนา
วฺจุทฺธิ.

เอเตสโม โลเป.

วิภตฺติโลเป มหาทีนมนตฺสฺส ओ โหติ. มโนมยํ.

สงฺขยาตทฺธิต

สงฺขยาปฺรณตฺติยธิกาวโร.

ทฺวิ-ตีหิ ตโยติ ตโย. ตียะ ทฺ-ตาปิ เจติ ทฺวิ-ตฺตํ ทฺ-ตา. ทฺวินฺนํ ปฺรโณ ทฺติโย. เอวํ ตติโย.

จตุจฺ-เนหิ ถ-จาทิ ถ-จา. ทฺวิตฺตํ. จตุตฺถโ, จญฺโจะ.

ยวตฺ ต-ล-น-ทการานํ พยชนานิ จ-ล-ณ-ชการตฺตนติ ยการยุตตานํ ปุพฺเพน สห กวจิ ปุพฺ

พฐปญจ. ทูติตุ. ปณฺทิจจํ, โกสลํ, สามณฺณํ, โสหชฺชํ, โปริสฺสํ, เนปกํ, สารูปํ, โอสพภํ, โอปมมํ.

อาตตญจ.

อิ-อุ อิจฺเจเตสํ อา โหติ ริกการาคโม จ จาเน. สรโลปา-ทินา อิลโป. อีสโน ภาโว อาริสฺสํ. เอวํ มุฑดา, อรหตา. นุตสฺส ยทาทีนา โลโป. ปุณฺณชนตฺตํ อภิณฺจนเมว อากิณฺจณฺณํ.

กณฺฑนินยา อปจํ โกณฺฑณฺณโม. เอตถ วุฑฺธาโท วากาเรน สโยคนุตสสาปิ วุฑฺธิ.

ปาทาย หิตํ ปชฺชํ, ธนาย สํวตฺตนิกํ ฌณฺณํ, สติโต สมฺภุตํ สจฺจํ. อิลโป. ตีสฺส น วุฑฺธิ. เทโว เอว เทวตา.

ณ วิสมาทีหิตี ภาเว โณ. เวสมํ, อุชฺฐโน ภาโว อชฺชวํ. เอตถ อุสฺส อาตเต ปฐการสฺส ยทา ทีนา อโว.

รมณียาทีโต กณฺติ กณฺ. มานณฺณกํ.

อพฺยตฺตทฺธิ

วิภาเค ธา เจติ ธา. จกาเรน โสปลจโย จ. เอเกน วิภาเคน เอกธา. นิปาตตฺตา สิลโป. ป ทวิภาเคน ปทโส.

สพฺพนาเมหิ ปการวเจเน ตฺถ ฐาติ ฐา. ตฺถกาเรน ฐตฺตา จ. สพฺพโพ ปกาโร, สพฺพเพน ปกาเรน วา สพฺพธา. เอวํ อณฺณตฺตา.

กิมิเมหิ กณฺติ ถํ. กาเทเส กถํ. อิทาเทเส อิตถํ. กณฺติ โยควิภาเคน ถํ. พหุถถํ.

อมลีนํ มลีนํ กโรตฺติยาทฺยตฺถ อญฺตตพฺภาเว คมฺยมาเน กร-ญโยเค สติ นามโต ยทาทีนา อี ปลจโย. มลีนี กโรติ เสตํ, อภสมฺโน อภสมฺโน กรณฺนติ ภสมฺมิกเรณํ กญฺจสฺส, อมลินํ มลีนํ ภาวตีติ มลีนี ภาวติ เสโต อีปลจยฺนโตปิ นิปาโต.

อญฺตตพฺภาเวติ กิ. ฆณฺฑํ กโรติ, ฆณฺฑํ ภาวติ.

กร-ญโยเคติ กิ. อมลินํ มลีนํ ชายเต.

อวตฺถาวโต วตฺถายา- ญตฺตสฺสณฺณาย วตฺถโน

ตายาวตฺถาย ภาวนํ อญฺตตพฺภาวํ วิฑฺ.

ตทฺธิโต

๕. อาชญาตกณฺฑ

ภูวาทิ

วตฺตมานา

ปจฺปาเก. ปจฺ อิติ จิตฺเต

ภูวาทโย ธาตโว.

ภูวจิตฺตาทโย สทฺธา ธาตโว นาม.

ธาดุสฺสณฺโต โลโปเนกสฺสรสฺสาติ กฺวจิ ธาตฺวนตฺสฺส โลโป.

ธาดุ-ลิจฺเคหิ ปรา ปจฺยยาติ ธาตุมฺหาเนกปจฺยยปฺสงฺเค วตฺติจฺฉาโต.

วตฺตมานา ติ อนฺติ สิ ธ มิ ม, เต อนฺเต เส วฺเห เอ มฺเหตฺยาทีนํ วตฺตมานสฺสณฺณา. กาลेติ

อภฺจวิภตฺติวิธานे วตฺตเต.

กาโลตีตฺวตฺตมานา- นาคตฺกรียลภฺชโน

ปจฺจุปฺปนฺโน มโต กาลो อารทฺธานิภฺจิตฺเต กฺริเย.

กรียาสฺนฺตานวิจฺเณเท กาโลตีโตติ คมฺยเต

อนาคตา อนารมฺภะ กรียาย ตฺ ปตฺติยเต.

อทพฺพภูตํ กตฺตาหิ- การกคฺคามสาธิยํ

ปทตฺถํ กตฺตคฺคมมฺภุจํ กรียมิจฺฉนฺติ ตพฺพิทฺ.

วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ปจฺจุปฺปนฺเน กाले วตฺตมานวิภตฺติ โหติ.

ตสฺสาปฺยนียเม

อถ ปุพฺพพานิ วิภตฺตีนํ จ ปรฺสฺสพฺทานิ.

อภฺจวิภตฺตีนํ ยานิ ยานิ ปุพฺพพานิ จ ปฺทานิ, ตานิ ตานิ ปรฺสฺสพฺทานิ นาม.

กตฺตริ ปรฺสฺสพฺทนต์ฺ ปรฺสฺสพฺทํ.

ตสฺสาปฺยนียเม

เทว เทว ปจฺม-มชฺฉิมฺมุตฺตมปฺริสา.

อภฺจวิภตฺตีสฺส ปรฺสฺสพฺทานมตฺตโนปฺทานญจ เทว เทว ปฺทานิ ปจฺม-มชฺฉิม-อฺตฺตมปฺริสา นาม.

ยถา ติ อนฺติ อิติ ปจฺโม ปฺริโส, สิ ธ อิติ มชฺฉิมฺโม ปฺริโส, มิ ม อิติ อฺตฺตโม ปฺริโส. อตฺตโนปฺเทสุปิ
เต อนฺเต อิติ ปจฺโม, เส วฺเห อิติ มชฺฉิมฺโม, เอ มฺเห อิติ อฺตฺตโม. ตถูปริ.

นามมฺหิ ปฺยชฺชมาเนปิ ตฺลฺยาธิกรณ ปจฺโม.

ตฺลฺยาธิกรณญฺเต นามมฺหิ ปฺยชฺชมาเนปิ อปฺยชฺชมาเนปิ ปจฺโม ปฺริโส โหติ.

ตสฺสาปฺยนียเม เอกมฺหิ วตฺตพฺเพ เอกวณฺํ ติ.

กตฺตรีติ วิกรณฺวิธานํ สพฺพตฺถ วตฺตเต.

ภูวาทิโต อ.

ภูอิจฺจาทีหิ ธาตุหิ กตฺตริ วตฺตมานา-ปณฺจมี-หิยฺยตฺตนีสุ อปฺปจฺจโย โหติ. เอวํ ยาทีวิกรณา.

ปฺพุพาปรภาควจฺจนา ภินฺนา ธาตุ-วิภตฺติโย

นิสฺสาย ปจฺจยา โหนฺติ เย เต วิกรณา สียุ.

โส โอทนํ ปจฺติ.

พหุมาหิ วตฺตพฺเพ พหุวณฺํ อนฺติ. สรโลปาที. เต ปจฺนติ.

ปยุชฺชมานเปี ตฺลฺยาธิกรณฺติ จาธิกาโร.

ตฺมเห มชฺฌิมโ.

ตฺลฺยาธิกรณํ ตฺมเห ปยุชฺชมานเปี อปฺปยุชฺชมานเปี มชฺฌิมโ ปุริโส โหติ. ตฺวํ ปจฺสิ, ตฺมเห
ปจฺจ.

อมฺเห อุตฺตโม.

ตฺลฺยาธิกรณํ อมฺเห ปยุชฺชมานเปี อปฺปยุชฺชมานเปี อุตฺตโม ปุริโส โหติ.

อกาโร ทีฆํ หิ-มิ-เมสุ.

หยาทีสฺวการสฺส ทีโฆ โหติ. อหํ ปจฺามิ, มยํ ปจฺาม.

ปรานยตฺตโนปทานิ.

อฏฺฐวิภตฺตีนํ ยานิ ยานิ ปรานิ จ ปทานิ, ตานิ ตานิ อตฺตโนปทานิ นาม.

กตฺตริ เจติ อตฺตโนปทานิ. เสสํ ปุพฺเพว. โส ปจฺเต, เต ปจฺนเต, ตฺวํ ปจฺเส, ตฺมเห ปจฺเว,
อหํ ปเจ, มยํ ปจฺามเห.

อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.

ภาเว จ กมฺมนิ จ อตฺตโนปทานิ โหนฺติ.

ภาว-กมฺเมสุ โยติ โย.

ตสฺส จวคฺค-ยการ-วการตฺตํ สธาตฺวนตฺสส.

ตสฺส ยปฺปจฺจยสฺส ธาตฺวนตฺเตน สห ยถา สมฺภาวํ จวคฺค-ย-วา โหนฺติ. อิธ ธาตฺวนตฺสส จวคฺคา
ทิตฺตา ตาทิเส กเต ทฺวิตฺตํ.

อตฺตโนปทานิ ปรสฺสพทตฺตํ.

อตฺตโนปทานิ ภาวํ ปรสฺสพทตฺตํ ยนฺติ. เตन ตยา มยา वा โส โอทโน ปจฺจติ ปจฺจเต वा, เต
ปจฺจนเต, ปจฺจเส ปจฺจเว ปจฺเจ ปจฺจามเห.

ภาเว หู ภู สดุดายั. อิธ ภาโว การกามิสโส สุทฺธธ ธาตฺวตฺเถ. ตสฺสเสกตฺตา เอกวจนเมว. ตณฺจ
ปจฺมปุริเส เอว โหติ. เตน ตยา มยา วา ภูยเต. ตสฺส ตว มม วา สมฺปติ ภาวนนฺตฺยตฺเถ.

อาชฺชยาตปฺจฺยา สพฺเพ	ภาเวยฺยู สาธนตฺตเย
กตฺตา กมฺมณฺจ ภาโว จ	สาธนาเนธ วุจฺจเร.
สกมฺมกมฺหา ธาตฺมฺหา	กตฺตฺ-กมฺเมสุ โหนฺติ เต
น ภาเว กมฺมรหิตา	กตฺตฺ-ภาเวสุ นาปเร.
กมฺมิมาวจนิจฺฉายํ น	วิรุชฺฌติ สกมฺมกา
ภาเวปิ ตํ ยถา เคเห	เทวทตฺเตน ปจฺจเต.
สนฺตมฺปิ วตฺตมฺจิฉา น	กฺวาปฺยสนฺตมฺปิ सा ภาवे
ตํ ยถาญฺหรา กณฺเฑา	สมฺพุทฺโธ กุณฺฑกิตฺติ จ.
อุปสฺสคฺควสา โกจิ	อกมฺโมปิ สกมฺมโก
ยถาภิกฺขุยเต ราโค	ตาปเสน มหิตฺธินา.
กตฺตฺวาจิเน ธาตฺมฺหิ	ยสฺมี กมฺมํ คเวสฺสเต
สกมฺมโกติ โส ฌेยฺโย	ตพฺพิรุทฺธธ อกมฺมโก.

ตถา हि โส ปจฺตติ วุตฺเต ปากกริยาย สมฺพนฺธิยมานํ ก็ ตนฺติ โอตนาทิกํ กมฺมํ คเวสฺสเต. โส
ภาวตฺติ วุตฺเต ตฺ ภาวน-กริยาย สมฺพนฺธิยมานํ ก็ ตนฺติ น กิณฺจปิ กมฺมํ คเวสฺสเต ตาทิสสทฺทสฺสตฺติสฺสกา
วาภาวา. ตถาณฺตร.

ปณฺจมี

ปณฺจมี ตฺ อนุตฺ หิ ธ มิ ม, ตํ อนุตํ สฺสุ วุโห เอ อามเสติ ตฺวาทินํ ปณฺจมีสณฺหา.

อาณตฺยาสิฏฺเฐนฺตฺตกาเล ปณฺจมี.

อาณตฺยตฺเถ จ อาสิฏฺฐตฺเถ จ คมฺยมาเนน ปจฺจุปฺปนฺเน กาลเกทมนามสิตฺวา วา ปณฺจมี โหติ.

นโยคํ ชณฺหา อาณตฺตี อาสิฏฺฐํ อิกฺกฺจปตฺถนํ

อนุตฺตกาโล สามีเป วุตฺโต กาโลธ อิจฺฉิตฺ

อวฺตฺโต วา คเหตุพฺโพ ปจฺจุปฺปนฺนาทิกาทโต.

อปฺปจฺเจเย ปจฺตฺ ปจฺนตฺ.

หิโลปํ วาติ หิสฺส โลโป วา. ปจ ปจฺาหิ. ปกฺเข ทิโฆ. ปจถ ปจฺามิ ปจฺาม.

อตฺตโนปเท ปจฺตํ ปจฺนตํ ปจฺสฺส ปจฺวโห ปเจ ปจฺามเส.

กมฺมนิ ปจฺจตํ อิจฺจาทิก กตฺตฺสมํ. โยว วิเสโส.

ภาเว ภูยตฺ.

อิโต ปรี กุมม-ภาเวสุ นยานุสาเรน เณยโย.

สตตมี

สตตมี เณยย เณยฺ เณยฺยาสี เณยฺยถ เณยฺยามี เณยฺยาม, เณยฺ เณรฺ เณโถ เณยฺยาวุโห เณยฺยํ
เณยฺยามเหติ เณยฺยาทีนํ สตตมีสณฺณา.

อนุมติ-ปริกปตฺเตสุ สตตมี.

อนุมตฺยตฺเถ ปริกปตฺเต จ อนุมตฺตกาเล สตตมี โหติ.

ยํ กิณฺณํ กตฺตุมิณฺณต- มณฺโณ ยทฺธมณฺณติ

सानุมติ ปริกปโป กตฺตพฺพานิณฺณโย มโต.

ยทาทีนา เณยฺยสฺส เออาเทโส วา. ปเจ ปเจยฺย ปเจยฺยํ ปเจยฺยาสี ปเจยฺยถ ปจฺเจยฺยามี
ปจฺเจยฺยาม.

อตฺตโนปเท ปเจถ ปเจรํ ปเจโถ ปเจยฺยาวุโห ปเจยฺยํ ปเจยฺยามเห.

ปญฺจมี-สตตมีตฺยาโย ปุพฺพจริสณฺณา.

ปโรกฺขา

ปโรกฺขา อ อุ เอ ตถ อํ มฺห, ตถ เร ตโถ วุโห อี มฺเหติ อ อิตฺยาทีนํ ปโรกฺขาสณฺณา.

อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.

อกฺขมินฺทริยํ. ตณฺนิสฺสิตํ ปจฺจกฺขํ. น ปจฺจกฺขํ อปจฺจกฺขํ. ตสฺมี อปจฺจกฺเข อตีเต กาเล ปโรกฺขา
โหติ.

กฺวจาทิวนฺณนเมกสฺสรานํ ทฺวภาโวติ สสฺสรสฺส อาทิสฺส ทฺวิตฺตํ. ปปจ ปปฺจ ปปฺเจ.

อิการาคโม อสพฺพธาตฺกมฺหิ.

พฺยณฺชนาโท อสพฺพธาตฺกมฺหิ อีอาคโม.

หิยฺยตฺตนี-สตตมี-ปญฺจมี-วตฺตมาณา สพฺพธาตฺกํ.

ตทณฺเณ อสพฺพธาตฺกํ. ปปฺจิตฺถ ปปฺจํ ปปฺจิมฺห.

อตฺตโนปเท ปปฺจิตฺถ ปปฺจิเร ปปฺจิตฺโถ ปปฺจิวุโห ปปฺจึ ปปฺจิมฺเห.

หิยฺยตฺตนี

หิยฺยตฺตนี อา อุ โอ ตถ อํ มฺหา, ตถ ตถุ เส วุหํ อี มฺหเสติ อาอาทีนํ หิยฺยตฺตนีสณฺณา.

อปจฺจกฺเข อตีเตเตว.

หิยฺโยปฏฺติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.

หิยฺโยปฏฺติ ปจฺจกฺเข วา อปจฺจกฺเข วา อตีเต หิยฺยตฺตนี โหติ.

อการาคโม หิยฺยตฺตนี-อชฺชตฺตนี-กาลาติปตฺตีสฺสูติ ธาตฺโต ปุพฺเพ กฺวจิ อการาคโม. อปฺจา อปฺจฺ

[illegible]

อการการาราคโม. สเจ ตพพิรุฑฐั น ภาเวย, ตพุปกรณั วา ลเมถ. อปจิสสา อปจิสส์สุ อปจิสเส
อปจิสสถ อปจิสส์ อปจิสสามหา.

อตตโนปเท อปจิสสถ อปจิสส์สุ อปจิสสเส อปจิสสวุเห อปจิสส์ อปจิสสามุปเส.

การิต

ปจนต์ ปโยชยตีตยตุเถ

ธาดูหิ เณ-ณย-ณาเป-ณาปยา การิตานิ เหตุวตุเถ.

เหตุวตุเถ คมยมาเน ธาดูหิ เณอาทโย โหนติ เตสํ การิตสณฺณา จ.

การิตานํ โณ โลปนติ ณโลโป. อสโยคนตสฺส วุฑฺธิ การิตเตติ วุฑฺธิ.

ธาดุป-ปจฺจเยหิ วิมตฺติโย.

ธาดวตุเถ นิพุทฺธิภูเจหิ ขาทิการิตนฺเตหิ ปจฺจเยหิ วิมตฺติโย โหนตฺติ ตยาทโย. ปาเจติ. ปโรลเป
ปาเจนตฺติตยาทิ. อฏฺฐวิมตฺตีสฺส เมยฺยํ.

อกมฺมกาปิ เหตุวตุเถ-

ปจฺจยฺนตา สกมฺมกา

ตํ ยถา ภิกฺขุ ภาเวติ

มคฺคํ ราคาทิทฺฐกํ.

ภูวาทิ

รฺฐาทิ

รฺฐิ อวฺวเรณ.

อ อิตฺเตว.

รฺฐาทิโต นิคฺคหิตฺตปฺพุพฺพณฺจ.

รฺฐาทิหิ กตฺตริ อปจฺจโย โหติ, ธาดวฺนตา ปฺพุพฺเพ กฺวจิ พินฺทฺวาคโม จ. รฺฐนฺตฺติตยาทิ.

อฏฺฐวิมตฺตีสฺส เหตุวตุเถ จ เมยฺยํ. ตถูปริ.

รฺฐาทิ

ทิวาทิ

ทิวํ กิฬาทิมฺหิ.

ทิวาทิโต โยติ กตฺตริ โย.

“ตสฺเส”ตยาทิ ปฺพุพฺพรูปนฺเตว.

ยถา กตฺตริ จ.

ยถา ภาวกมฺเมสฺส ยปจฺจยสฺสาเทโส โหติ, ตถา กตฺตริปฺปิตฺติ ยการสฺส ปฺพุพฺพุโป โว. ทฺวิตฺตํ. โท
ธสฺส เจตฺยตฺตร จกาเรณ พทฺวยํ. ทิพฺพติ ทิพฺพนตฺติตยาทิ.

ทิวาติ

สุวาติ

สุ สวณ.

สุวาติโต ฤ ณา อุณา เจติ กตฺตริ ฤอาทโย. อยฺเยสุ เจตีห จกาเรน ฤสุส วุฑฺธิ. สุโนติ.
อุโลโป สฺนฺนตฺติยาติ.

สุวาติ

กียาติ

กี ทพฺพวณฺนิมเย.

กียาติโต นาติ กตฺตริ นา. ยทาทีนา อีสฺส รสฺโส นาสุส จ ณาอาเทโส. กิณาติ, กิณฺนตฺติยาติ.
กียาติ

คหาติ

คห อุปาทาเน.

คหาติโต ปฺป-ณฺหาติ กตฺตริ ปฺป-ณฺหา จ.

คหสุส เฆ ปฺเปติ เฆอาเทโส. เฆปฺปติ.

หฺโลโป ณฺหามฺหิตี ธาตุวนฺตฺส หฺสุส โลโป. คณฺหาติ คณฺนตฺติยาติ.

คหาติ

ตนาติ

กร กรณ.

ตนาติโต โอ-ยิรา.

ตฺนุ อิจฺเจวมาทีหิ ธาตุหิ กตฺตริ โอ-ยิรา โหนฺติ. กรโรติ. ยทาทีนา ธาตุรสฺส โลโป. (อาการสฺส
รสฺโส.) กยิริติ.

อุตุตฺโมกาโรติ โอสฺส อุตุตฺ วา.

กรสฺสากาโร เจติ ธาตุวการสฺส อุตุตฺ วา. รโลโป. อุสฺส โว. ทุวิตเต พทฺวยํ. กุพฺพนฺติ กรฺโน
ติ วา.

อตตโนปเท กุรุเต กุพพนเต อิจจาติ.

กมุเม โย. อิวณณาคโม วาติ อี-อีอาคโม วา. ยสฺส ทฺวิตเต กรียเต กรียนเต. ปกุเข รโลโป.

กยุยเต.

วาเตว.

กรสฺส กาสตฺตมชฺชตนิมฺหิ.

อชฺชตนิมฺหิ ปเร กรสฺส กาสาเทโส วา โหติ. ยทาทีนา อีสฺส รสฺโส. อกาสิ อกรี อกาสุ อกรุ
อิจจาติ.

โลโป ภวิสฺสนตนิมฺหิ สฺสเสเตว.

กรสฺส สปปจฺยสฺส กาโหติ กรสฺส กาโห, สฺสสฺส โลโป จ วา. กาหติ กริสฺสตีตฺยาที.

ตทานิ

จฺราที

จฺร เถยฺเย.

การิตานีเตว.

จฺราทีโต เณ-ณยา.

จฺราทีหิ เณ-ณยา วิกรณา โหนฺติ เตสํ การิตสณฺณา จ. ณโลป-วฺทฺธี. โจเรติ โจรยตีตฺยาที.

จฺราที

นามธาทู

โกตฺตุมิจฺจตีตฺยตฺเถ

ภฺช ปาลน-พฺยวหรณฺสุ.

ช-ณ-สา วาเตว.

ภฺช-ณส-หฺร-สฺ-ปาทีหิ ตุมิจฺจตฺเถสุ

ภฺชาทีหิ ตุมฺนตฺสหิเตสฺ อิจฺจตฺเถสุ ช-ณ-สา วา โหนฺติ.

กฺวจากิวนณฺณานเมกสฺสรานํ เทวภาโวติ สสฺสรสฺส อาทิสฺส ทฺวิตตํ.

ปฺพุโพพฺภาโสติ ทฺวิตเต ปฺพุพฺสส อพฺภาสสณฺณา.

ทฺติย-จตฺตฺถานํ ปจฺม-ตติยา ตี อพฺภาสสฺส จตฺตฺถสฺส ภสฺส ตติโย โฟ.

โก เข เจติ ธาตฺวนตฺสส โก.

พฺภุกฺขสทฺทโต ธาตฺอุป-ปจฺเยหิ วิภตฺติโยติ วุตฺตตฺตา ตฺยาที. พฺภุกฺขติ พฺภุกฺขนตีตฺยาที.

เอวี่ ฆา อทเน. เน ทูติตาทิ.

กวคคสส จวคโคติ อพภาสสส ฆสส โฉ.

ทุติยาทีนา ฌสส ตติโย โช.

อนตสสิวณณากาโร วาติ อพภาสนตสส อ.

พยณชนนตสส โจ ฌปจเจสสุ เจติ ธาตวณตสส โจ. ชิมจณติ.

หร หรณ.

หรสส คี เสติ เส คี.

ตุมิจนตเถสวิติ กี. ฌณชนมิจนติ.

อฏฐวิภตติสสุ เหตุวตเถ จ ฌเยยฺ. ตถูปริ.

ปพพตมิว อตตทานมาจรติ กโรตติตยตเถ

อาย นามโต กตตูปมานาทาจาเร.

อุปมียเตเนเนตฺตูปมานํ กตตฺตฺส อุปมานมฺหา ทุตฺตินฺดา นามมฺหา อาจรรตเถ อโย โหติ. เต
สํคหณน วิภตติโลโป. สรโลปาทิ ปพพตายสทฺทา ปุพฺเพว ตฺยาทิ. ตถูปริ. ปพพตายติ โยคิ.

ปุตฺตมิวจรรตติตยตเถ

อียูปมานา จ.

อุปมานมฺหา ทุตฺตินฺดา นามมฺหา อาจรรตเถ อโย โหติ. ปุตฺตียติ สิสํ ฌ.

อตฺตโน ปุตฺตมิจนตติตยตเถ

นามมฺหาตฺติจนตเถ.

นามมฺหา ทุตฺตินฺดา อตฺตโน อิจนตเถ อโย โหติ. ปุตฺตียติ ภิกฺขุ.

การิตานีเตว.

ธาดูรูป นามสฺมา ฌโย จ.

ธาดูรูป ธาตวตฺโธ. โส จ วิสฺสุทฺโธ โหตติตฺยาทิ. ธาดูรูป สติ สฺยาทฺยณฺดา นามโต ฌโย โหติ
การิตสณฺณา จ.

วิสฺสุทฺธา โหตติ วิสฺสุทฺธยติ รตฺติ. ทพฺหํ กโรตติ ทพฺหยติ วินยํ มฺหิ. หตฺถิณา อติภุมตติ อติ
หตฺถยติ มคฺคนตฺยาทิ อติปพฺโพ.

ยํ ติกาลํ ติปฺริสํ ภริยาวาจิ ติการกํ

อติลึงค์ ทวีวณฺ ตทาขยาตฺนติ วุจฺจติ.

อาขยาตํ.

๖. กิตกกณฺท

เตกาลิกปัจจนฺตวิธาน

ณาทโย เตกาลิกา

ณาทิพุตฺติย-ยฺยอนฺตปฺปัจจยา กาลตฺตเย ทฏฺฐพฺพา.

อณฺเณ กิตฺ.

กิจฺเจหฺมณฺเณ ณาทโย ยฺยปฺปฏฺตโย จ กิตฺสณฺณวา โหนฺติ.

กตฺตริ กิตฺ.

กิตฺสณฺณวา กตฺตริ ทฏฺฐพฺพา. ยถาตฺนฺติ กุวฺจิ กมฺมาทิสฺสปี.

ปฺญณฺ อากาสิ กโรติ กริสฺสตีติ วากฺยตฺเถ

ธาทฺยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.

กมฺเม อาโท สติ ธาตุโต โณ โหติ.

การิตํ วิย ฌานฺนุพฺพนโรติ การิเตว กเต ฌโลป-วฺพุทฺธิ. เตสํคฺคเณน วิภตฺติโลโป.

กิตกาภิเชยฺยลึงฺคา อียฺวณฺณา วราทิสฺส

อปฺจโย โณ พฺตฺติโย อิปฺจโย ปฺเม สียฺ.

ยฺ จากตฺตริ ภาวสฺมี กิจฺจา โต จ นปฺสเก

ตฺวาทิ-กฺขตฺตุมฺนตา ตฺ อลึงฺคา จาวิภตฺติโย.

นามมิว กเต สฺยาทิ. ปฺญณฺกาโร ปฺมา. อิมฺหิ ปฺญณฺการิ อิตฺถิ. ปฺญณฺการิ กุลํ.

ธาทฺยาตฺยธิการิ. กมฺมาทิมฺหิ อ อิตฺเตว.

สพฺพโต ฌวฺ-ตฺวาวิ วา.

กมฺเม อาโท อนาโท วา สพฺพธาทฺหิ อการิ ฌวฺ ตฺ อาวิ จ วา โหนฺติ. ทฺวิตฺตํ. ตํ กโรตีติ
ตฺกโร. สณฺณายํ วิภตฺติโลโป. ทิปฺงกโรจฺจาทิ.

นี ปาปเน วิปฺพุโ. อุปฺสคฺคา ธาตุโต ปฺพุพฺภาคา เอว ทฏฺฐพฺพา.

อสํโยคนฺตสฺส วฺพุทฺธิเตว.

อณฺเณสฺ เจ ทิ อสํโยคนฺตสฺส ธาตุสฺสวณฺณวณฺณานํ วฺพุทฺธิ.

เอ อยาติ สเร เอสฺส อโย. วินฺติ ลิกฺขยตีติ วินโย.

ธาทฺนมนฺเนกตฺตฺตา เอว นิตฺยสฺมี ธาตุมฺหิ สนฺตเมว ลิกฺขตฺถํ วิสทฺโท ชฺเตติ.

ตถา หิ

สนฺตเมว หิ นีลาทิ วณฺณํ ทิปาทยโย วิย

ธาดุสมี สมนตเมวตถ์ อุปสคคา ปกาสกา.

ตถาณณตฺร.

โอ อว สเรติ โอสส อโว. ภโว.

วร วรณ. สัวโร.

วร-สรา ทร-จรา คมฺ-ยมฺ สน-หนา

นท-มทา รณ-คหา ชปาทโย วราทโย.

ณมฺหิเตว.

อาการนฺตานมาโย.

ณานฺพนฺธ ปเร อาการนฺตธาตุนมนฺตสฺส อาโย โหติ. อฏฺฐจิตฺตมฺมา อนฺ พนฺธา.

อนกา ยฺ-ณฺวฺนนฺติ ยฺ-ณฺวฺนํ อนกา.

ทา ทาเน. อนนฺทายโก.

เต อาวายา การิเตติ เอ-โอนํ อาย-อาวา. นายโก, สาวโก.

กรสฺส จ ตตฺตํ ตุสฺมฺินฺติ ตุมฺหิ ธาตฺวนฺตสฺส โต. กตฺตา. สตฺถาว.

ทิส เปกฺขณ. ยทาทีนา อิสฺส อตฺตํ. ภยทสฺสาวิ. ทณฺฑีว.

รฺช ฆงฺเค.

วิส-รฺช-ปทาทีโต ณาติ โณ.

ก-คา จ-ชานนฺติ ณาณฺพนฺธ ปเร ธาตฺวนฺตานํ จ-ชานํ ก-คา. โรโค.

ภาเว เจติ ภาเว โณ. ปจนํ ปาโก. อิห จ กมฺมาวจนิจฺฉายํ ภาเวปิ ฌปฺปจฺจโย. กิตกาทิโท

ภาโว ทพฺพมฺิเวติ ฌายา พหฺวจฺฉนฺนจ โหติ. ปากา.

คมฺ สปฺป คตฺติมฺหิ.

กฺวิ เจติ กฺวิ.

ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหีติ กฺวิมฺหิ ธาตฺวนฺตสฺส โลโป ว

กฺวิโลโป เจติ กฺวิสฺส โลโป. สพฺพโค. อภิภู.

จร คตฺติมฺหิ.

ตสฺสึลาทีสุ ณี-ตฺวาวิ จ.

ธาดูหิ ตสฺสึลาทฺยตฺถสฺส ญายาทโย โหนฺติ.

พฺรหฺมํ สึเลน จรติ, ตัมมโม, ตสฺมึ สาธุวา พฺรหฺมจารีตฺยาที. สึลํ สภาโว. ธมฺโม อาจาโร. สาธุ

กฺสโล.

ชฺชส สทฺเท.

สหท-ภู-จล-มณฑตฤ-รฐาทีหิ ยูติ ยุ. โฆสติ สีเลนาติ โฆสโน. เอวံ วฑฒเน. วฑฒโน.
ปาราทิกิมิมา รฐ.
ปาราทิหิ ปรสฺมา คมิธาคูโต ตสฺสึลาทีสุ รฐ โหติ.
รมฺหิ รณฺโต ราที โน.
รานพฺนธฺ ปเร สพฺโพ ธาตฺวนฺโต เตเน เรน สห โน โหติ. ลุปฺยตีตฺยตฺโถ. ปารคฺ.
ภิกฺข ยาจเน.
ภิกฺขาทีโต เจติ รฐ. ยทาทีนา กฺวจิ รสฺโส. ภิกฺขุ. เอวํ ฌา อวโพธเน. วิณฺญตฺยาที.
ภาว-กมฺเมสุ ตพฺพานียาติ ตพฺโพ อนีโย จ. อิการาคโม อสพฺพธาคูกฺมฺหิตี อีอาคโม. ตทฺธิ
ตาโท จกาเรน กิจฺจนฺตา นามว. ภาวนํ ภวิตพฺพํ, ภาวนียํ.
อนตฺสส กรสฺส จ ตตฺตเตว.
ตุ-ตฺน-ตพฺเพสุ วา.
ตฺมาทีสุ กรนตฺสส โต วา โหติ. กรียตีติ กตฺตพฺโพ, กรณีโย.
เอตถ รหาทีโต ฌอติ นสฺส โณ. สาส-ทิสโต ตสฺส ฐฺโฆ เจตีห จกาเรน ตสฺส ฐฺโฆ. ทฏฺฐพฺพ.
ณฺโย เจติ ภาวกมฺเมสุ ณฺโย. จสทฺเทเน เตยฺยปจฺจโย จ. อีอาคโม. กรณํ กตฺตพฺพํ วา การิยํ
ฌาเตยฺย.
วท-มท-คม-ยฺช-ครหาการาทีหิ ชฺช-มฺม-คฺค-ยฺเหยฺยา คาโร วา.
วทาทีหิ อาการนฺเตหิ จ ปรสฺส ฌยฺสส ชฺชาทโย ธาตฺวนฺเตเน สห โหนฺติ. ครหสฺส จ คาโร วา.
วท วจเน. วชฺชํ. ครห นินฺทายํ. คารยฺหํ. ปา ปาเน. เปยฺยํ.
กรรมหา ริจฺเจติ ริจฺโจะ. ราทีโลโป กิจจํ
นนฺทาทีหิ ยูติ ภาว-กมฺเมสุ ยุ. คหณํ ฌาณํ ทฺวีสฺ นสฺส โณ.
กตฺตุ-กรณ-ปเทสฺสุ เจติ ยุ. จกาเรน สมฺปทานาปาทานสฺสปี. ปเทโสตุยาธโร. รชํ หรตีติ
รชฺชหรณํ, โตยํ. เอเตสโม โลเปติ โอ. เยน ปหรนฺติ, ตํ ปหรณํ
อาส อุปเวสเน. ยสฺมี อาสนฺติ, ตํ อาสนํ ยสฺส สมฺมา ปทียเต, ตํ สมฺปทานํ ยสฺมา อป อาท
ทาติ อเปติ, ตํ อปาทานํ
สณฺณายํ ทา-ธาทอ อิตฺติ อี.
ทา ทาเน อาปฺพุโพ. อาทียตีติ อาที.
ธา ธารणे. อุทกํ ทธาตีติ อุทฺธิ. ยทาทีนา กโลโป.
อิตฺถิยม-ติ-ยโว วาติ อิตฺถิยํ อกาโร ตี ยุ จ วา.
ชร วโยหานิมฺหิ. ชีรตีติ ชรา. ปฺน อา.

มน ฌาเณ.

คม-ชน-หน-รมาทึนมนุโตติ เต ติมฺหิ จ ฐาตฺวนตฺสฺส โลโป. มติ.

จิตฺติ จินฺตายํ. เจตยตีติ เจตนา.

อึสฺ-ทฺ-สุหิ ข.

อึสาทึหิ ปเรหิ ฐาตฺหิ โข โหติ. ยทาทึนา ขโลโป. อึสฺ กรียตีติ อึสฺกกรฺ. เอวํ ทฺกกรฺ, สฺกกรฺ.

สมาทึหิ ฌ-มาติ ฌ-มา. สมุ อฺอุปสเม. ยทาทึนา อฺุสฺส อ. น ฐาตฺวนตฺโลโป. สเมตีติ สมโธ.

ภิ ภเย. ยสฺมา ภายนฺติ, โส ภิโม.

อิมมิว นํ ปสฺสตีตฺยตฺเถ อิมสทฺทูปปทา ทฺส เปกฺขเณ อิจฺจสฺมา กฺวิมฺหิ ฐาตฺวนตฺสฺส โลเป
สมปฺตเต

อิ-ย-ต-ม-กิ-เอสานมนตฺสฺสโร ทึฆํ กฺวจิ ทฺสสฺส คฺณํ โท รํ ส-กฺขี จ.

อยตานํ อิม ย ต อมฺห กิ เอต สมาน อิจฺเจเตสํ อิม กิ เอสา อิจฺจาเทสา โหนฺติ. เตสมนตฺสฺส
สรสฺส กฺวจิ ทึฆม. ทฺสสฺสการสฺส คฺณเณ อิการโ. ทสฺส โร. ฐาตฺวนตฺสฺส โส กฺโข อี จ. อีทิสฺ. เอวํ ยาทิสฺ,
ตาทิสฺ, มาทิสฺ, กิทิสฺ, เอทิสฺ, สารทิสฺ. ทึฆมาภาเว สทิสฺ. เอวํ ราเทเส อีริสฺ อิจฺจาทึ. กฺขาเทเส อี
ทิกฺโข อิจฺจาทึ. อีการาเทเส กเต น ราเทโส. สสฺส ตฺว ทึฆม นิจฺจํ. อีทึ อิจฺจาทึ. อีหฺ เอ-โอนํ วฺทฺธีติ คฺหิตตฺ
ตา คฺณเณติ อิการาทึ.

อตีตกาลิกปจฺยนตฺวิธาน

หฺ. อตีเต ต-ตฺวนตฺ-ตาวีติ อตีเต โต ตฺวนตฺ ตาวี จ. รสฺโส. อโหสีติ หฺโต, หฺตฺวา, หฺตาวี.

ตสฺเสเตว.

ภฺชาทึนมนฺโต โน ทฺวิ จ.

ตาโท ปเร ภฺชาทฺยมนฺโต ลฺปฺยเต, ปรสฺส ตการสฺส ทฺวิตตฺตฺยจ. อภฺยชิตฺติ ภฺตฺโต, ภฺตฺตฺวา, ภฺตฺตาวี.

ชน ชนเน.

ชนาทึนมา ติมฺหิ จ.

เต ติมฺหิ จ ชนาทฺยมนตฺสฺส อา โหติ. ชาโต.

รฺห ชนเน.

หนฺเตหิ โห หสฺส โฟ วา อทฺท-นหานํ

ทท-นหฺวชฺชิตฺเตหิ ทการนฺเตหิ ปรสฺส ตสฺส โห โหติ, ฐาตฺวนตฺสฺส จ หสฺส โฟ วา. อารฺหฺโ.

ภาวกมฺเมสุ ตอิติ ตปฺปจฺจโย.

เค สทฺเท.

สทฺพตฺถ เค คีติ เคสฺส คี. คายนํ คีตํ.

รกาโร เจติ เต ติมฺหิ จ ชาติวณฺตโลโป. อกรฺรติ กตํ. พุพฺพุโพ. โท ฐสฺส เจตฺตึห จกาเรน ตสฺส
โณ. พุกกณฺ.

ตสฺสเสเตว.

ธ-ธม-ภเหติ ธ-ธมา จ.

ธ-ภเหติ ตสฺส โธ โหติ, ธม-เหติ ตสฺส โธม จ.

ห-จตุตฺตถานมนฺตานํ โท ธ.

ธ ปเร ชาติวณฺตानํ หการ-วคฺคจตุตฺตถานํ โท โหติ.

โธ ฌกาเร.

ธม ปเร ห-จตุตฺตถานํ โธ โหติ.

พธ นฺธเน. พพุโธ.

ลภ ลาเภ. ลพุโธ.

วฑฺฒม วฑฺฒมเน. วุฑฺฒโธ. เอตถ ยทาทีนา

ทห ภสฺสมีกรณ. ทฑฺฒม.

ทสฺส อปฺปัติมฺหิ.

สาทิ สนฺต-ปฺจุฉ-ภนฺช-หนฺสาทีหิ ญฺเจติ อาทิพฺยณฺชนเนน สห ตสฺส ญฺเจ จ. ทุญฺเจ.

ภทิ วิทารणे.

ภิทาทีโต อินฺน-อนฺน-อฺธินา วาติ ตสฺส อินฺนาทโย ชาติวณฺตโลโป จ. ภินฺโน.

ต อิตฺเตว.

พุธ-คมาทิตฺเต กตฺตริ.

สพฺพกาเล พุธ-คมาทึหิ ตทตฺเต คมฺยมาเน กตฺตริ โหติ.

พุธ โพธเน. อพุชฺฌมิ พุชฺฌติ พุชฺฌสฺสตีติ วา พุพุโธ.

ตฺร ตฺรणे.

ตฺราทีหิ อฺธโนติ ตสฺส อฺธโน ชาติวณฺตโลโป จ. ตินฺโน.

ปจฺจุปฺปนฺนกาลิปจฺจยณฺตวิธาน

วตฺตมาเน มานนฺตา.

ปจฺจุปฺปนฺเน ชาติโต กตฺต-กมฺม-ภาเวสุ มาโน โหติ กตฺตริ อนฺโต จ.

สห ขมายํ. สหมาโน. หวิปริยโย โพ วาติ เย หวิปริยโย. เตเน สยฺหมาโน, ญฺยมานํ คจฺฉํ คช
คมิสฺสนโต จฺโน วา สพฺพาสฺสูติมสฺ จฺโน.

อนาคตกาลิปปจยญตวิธาน

ภวิสฺสตี กมฺมนิเตวว.

เสเส สฺตํ-นฺตฺ-มานานา.

เสโสตี อปริสมตฺโต. ภวิสฺสตี กาเล กมฺมณฺญปปเท เสสฺสเถ สฺสํอาทโย โหณฺติ.

กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กริสฺสํ กโรนฺโต กุรฺมาโน กราโน วา วชฺติ. ปุพฺพรูปํ สิลโลโป.

อกฺขเรหิ การ.

อกฺขรวาจีหิ สทฺเทหิ สกตฺเถ กาโร โหติ. อ เอว อกาโร. เอวํ กกาโร, รกาโร อิจฺจาติ.

ธาดุโตปิ สกตฺเถ ยทาทีนา อี จ ตี จ ปจฺจยา กาทพฺพา. คมฺมอิจฺจยํ ธาตุ เอว คมิ. เอวํ กโรติ.

ตนาทีโต โอ.

ตเวตฺตมาทีปจยญตวิธาน

อิจฺฉตฺตเกสฺส สฺमानกตฺตเกสฺส ตเว-ตฺ วา.

เอกกตฺตเกสฺส อิจฺฉตฺตเกสฺส คมฺยมาเนสฺส ธาตุหิ กตฺตริ ตเว-ตฺ วา โหณฺติ.

ตเว-ตฺตนาทีสฺส กาทิ กรสฺส กา. กาทเว อิจฺฉนฺติ กาทฺ วา. โย กโรติ, โส เอว อิจฺฉนฺตีตฺตเอกกตฺตูกตา.
สาสาโท จกาเรน ตฺปจฺจยสฺส ฐฏฺฐมาเทเส ฐฏฺฐ.

อรหสฺสกาทีสฺส เจติ อรหาทฺยตฺตเกสฺส ตฺ.

นินฺท ครหายํ. นินฺทิตฺตมฺรหฺติ.

ปุพฺพกาเลกกตฺตูกานํ ตฺน-ตฺวาน-ตฺวา วา.

สฺमानกตฺตูกานํ ธาตุนํ มชฺเฌ ปุพฺพกฺริยาวาจีหิ ธาตุหิ ตฺน-ตฺวาน-ตฺวา วา โหณฺติ. กาทฺน คจฺฉ
ติ กตฺวาน กตฺวา วา.

จิตฺวา ปิตฺวา วชฺตีตฺยาโท ปราเปกฺขาย ปุพฺพตฺตํ.

?ฯ คติ นีวตฺติมฺหิ.

?-ปานมิ-อึ เจ ตี ?ฯสฺส อี, ปาสฺส อึ จ.

วากาเรน ภินฺนกตฺตเกสฺสปี วทณฺติ. ยถา สีนํ ทิสฺวา ภยํ อุปฺปชฺชตีตฺยาที. เอตฺถ ทิสฺวา สฺวาน-
สฺวานตฺโลโป เจติ ตฺนาทีนํ สฺวาน-สฺวา, ธาตฺวนตฺโลโป จ.

สท วิสฺสณาทิมฺหิ.

ทณฺตโต โย กฺวจีติ ตฺนาทีสฺส ยาคเม ยวตฺมาทีนา สยการสฺส ทสฺส โช. ทฺวิตฺตํ. อีอาคโม.

สขชิตฺวา. ยถา กตฺตริ เจติ สยการสฺส ฐสฺส โณ. พุชฺฌิตฺวา.

สพฺเพหิ ตฺวนาทินํ โยติ ยาเทโส วา. กรีย, กตฺตฺเนจฺจาติ.

ทิส อฺจุจฺการณ. ปุพฺพรูปญฺเจติ เย ปเร ปุพฺพรูป. อฺทฺทิสฺส.

ทฺพฺพนฺติ ทฺตฺยฺนฺโตปฺปทา คห อฺจุจฺสฺมา ยทาทีนา ญฺปจฺโย. ตสฺมา คหสฺसानุปฺโยโค จ กตฺตพ
โพ. วิภตฺติโลโป. ทพฺหคฺหาหํ คณฺหาติ. ทพฺหํ คณฺหาตฺตฺยฺตฺโต. เอวมณฺณมฺปิ เมยฺย.

เอกาทีโต สกิสฺส กฺขตฺต.

สกินฺติ วาร. เอกาทีหิ สกีสทฺทสฺส อตฺเถ กฺขตฺตฺปจฺโย โหติ. เอกสฺมี วาเร เอกกฺขตฺต. เอวํ
ทฺวิกฺขตฺตฺ ติกฺขตฺตฺมิจฺจาติ. วิภตฺยโลเป ตฺ ตฺติณิกฺขตฺตฺมิจฺจาติ.

ลึงคํ พาลปโปทรตฺถํ วุตฺตํ เยภฺยฺยวุตฺตฺติยา

วิเสโส ตตฺถ สพฺพตฺถ เมยฺโย วิญฺญฺหิ ปาฬิต.

กิตโก

๗. การรกกณ๑

จ การกานี สามี่ จ วุตตานุนุตตตตตเกาโต
ทวิธาถ วุจุจเร เกโท วิมาตตี้นั จ วุจุจเต.

วุดตา วุดตเภท

สมาส-ตทุธิตาขยาต- กิตกา ยตุถ ชายเร
โส อตุโถ กถิโต เตหิ อวตุโต ตทปโร ภเว.

วุดเต กมฺมาทิสามิสฺมํ ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา สฺยา

อวตตะ ตู ภานตตยา ทูติยาที่ ยถารห.

กโรติ กิริยํ นิปฺพาเทตฺติ การกํ. กิริยานิปฺพตฺตนิมิตฺตํ อมฺชฺชํ. การกสทฺโธ มุชฺชํ. กตฺตารํ
อมฺชฺชํ. กมฺมาทิจฺจ วทติ.

ตถา หิ สัพโพ สททโฆหารอ มุขยามุขยวเสน ทวีธา วตฺตเต. ยถา คงคายํ นหานํ คงคายํ
สสฺสนฺติ จ. คงคาสทฺเทน ปุพฺเพ ชลปฺปวโห วุจฺจเต. ปจฺฉิเม तु ตํสมิํไป.

វុត្តតកម្ម

ตตถ วุตตกมมํ ตาว. อาคตสมณเ วิหาโร, ฆาติโก อาหาโร, สฺสุนน โอทโน ปจฺเจเต, พฺพุเรน
เทสิโต ธมโม.

เอตถุ สมาส-ตทุติยาชยาต-กิตานํ กมฺมานิ วิหิตตฺตา เตหิ กมฺมํ วุตฺตนฺติ วุจฺจเต. ยถา โอทนํ
 ปจฺจติยาโท โอทนสงฺขาตํ กมฺมํ ทฺติยาชฺช วุตฺตนฺติ ปฺนตฺตนา วตฺตพฺพสิสาตฺถวิเสสสฺสากาวา น ทฺติยา. ต
 ธาตฺราปิ สมาสาทิหิ เอว วิหาราทีนํ กมฺมานํ กถิตตฺตา น ปฺน ตปฺปกาสิกกา ทฺติยา สียา.

วิภุตตี วินา จาตุถํ นิพุทิสิตุมสกุญเญยตตฺตา อวสิฏฺฐ-ลึงคตฺถมตฺตาเปกฺขายมฺปน วิหาราทีโต
ตพพิเสสเนหิ ตตตฺถยาธิกรณเนหิ อาคตสมณาทิหิ จ ปจมา โหเตว.

กถ์ โธหนํ ปจตีตยาโท ทุตียายปิ กมฺเม วุตฺเต ปุณฺณํ ลิงคตฺถมตฺตมเปกฺขิตฺวา ปจฺมา น โหตีติ เจ.
กมฺมมตฺเต ตาย ปากฺกํ วุตฺเต สติ สโตปิ ลิงคตฺถสฺส ติโรฎฺฐตฺตา.

โอฟโน ปจฺจเตตฺยตฺร เอกตฺเต ตฺถ เทวีกตฺติยา วุตฺเตปิ ตาย ตํ อสฺสกุสฺเสเวตฺถิณียเมตฺวา สาม
ณฺเณน วุตฺตฺนฺติ โอฟนฺนาหุเย วิสฺเส จิตํ เอกตฺตํ นิสฺสาย เอกวณฺโหนิเตว. ตถา หิ อาหฺยาตา สามณฺณมตฺถํ
วทฺนฺติ. สฺยาทโย ตฺถ วิสฺสํ.

ยชเชวว์ วิเสสคต กมมํ นิสฺสาย ทุติยาปิ ก็ น โหติตี เจ. ตคฺคตมปิ กมมํ สทฺทสฺสตุตฺติสฺสฆาวโต
เตววิภตฺติยา เอว คมฺมุเตติ. กถมาคตสฺสณํ วิหารํ ปสฺเสตี เจ. วิหารสฺส อาคมนกมมฏฺฐาวตฺถา สฺมาเสน
วฺตุตฺตา. ทสฺสนกมมฏฺฐตฺตมาตฺถนฺตุ ไซฺตยิตฺตุ ทุติยา สียา. เอวํ กตฺตาทิสฺสุ สามินิ จ ยถาโยคํ วฺตุตฺตตฺตวิภตฺติยา

จนานิ เนตพพานิ.

อปฺปธานํ ทุหาทีนํ	นฺยาทีนํ ปธานกํ
กมฺมํ กมฺเมสฺวเนกสฺส	วุตฺตกมฺมนฺติ วุจฺจติ.
ทุห-ยาจ-รฺธิ-ปฺจุณ-	ภิกฺข-สาสฺส-วจาทโย
นี-วห-หฺราทโย จ	อุภเย เต ทฺวิกมฺมกา.

ตํ ยถา. โคปาเลน โค ชีรํ ทุยฺหเต ทุทฺธา วา. อิห โครูปํ เอกํ กมฺมํ ชีรลฺกฺขณญฺเจกํ กมฺมํ. เอเตสฺส ปโยชนตฺเตนาภิมตํ ชีรํ ปธานํ. ตณฺนิมิตฺตญฺจ โค อปฺปธานา. ตสฺมา โคเตตฺถ วุตฺตตฺตา ปจฺมา. ชีรนฺตีหาวุตฺตตฺตา กมฺมตฺถ ทฺติยา. เอวํ ยาจาทิสฺส. ทาเสน ภาโร คามํ นียเต นีโต วา. อตฺร นียมาโน ภาโร ปธานโน. ตณฺนิมิตฺตํ คามो อปฺปธานโน. ตถา วหาทิสฺส.

คฺติ-โพธานน-สทฺทตฺถ-	หฺร-กรากมฺมกานํ
กตฺตา อการิตเต โย ตํ	วุตฺตกมฺมํ หิ การิตเต.

ยถา อการิตเต ทาโส คามํ คจฺจตีติ. การิตเต ตฺถ สามินา ทาโส คามํ คจฺญาปียเต คจฺญาปิโต วา อิจฺจาติ. อกมฺมกานํ ยถา หตฺถิ สยติ. การิตเต ตฺถ หตฺถาโรเหน หตฺถิ สยาปียเต สยาปิโต วา อิจฺจาติ.

ยสฺส ปธานาปฺปธาน-	กฺริยาสมฺพนฺธโต ลฺลฺย
วุตฺตาทนฺตตฺตา ตตฺถ	ปจฺมา โหติ นาปฺรา.

ยถา พฺราหฺมณฺเณน โอทโน ปจิตฺวา ภูชฺชเต ภูตฺโต วา. อตฺร ยทิปิ เอกเมวาทนาชฺชํ กมฺมํ เต-ตปฺปจฺเจยฺหิ วุตฺตํ, ตฺวาปจฺเจยฺน ตฺววุตฺตตฺถ ลฺลฺยา. ตถापิ ปธานตฺยาภิมตโกชน-กฺริยาภิสฺมพนฺธทฺวารเณ วุตฺตตฺตา “ปธานปฺปธานานํ ปธานเ เอว การิยปฺปสิทฺธิ”ติ ฉายา ปจฺมา โหเตว. โภชนกฺริยาย วิเสสน ตายปฺปธานญฺจ ตาย ปจฺนกฺริยาย สมฺพนฺธมุขเณววุตฺตตฺเตปิ น ทฺติยา.

ภิกฺขิตฺวา ภิกฺขิตฺวาณญฺจ วา โภชนกฺริยํ กตฺตํ สกฺกาติ ภิกฺขาทีนํ สามญฺญญฺตํ โภชนกฺริยํ ภิกฺขาทิกฺริยโต พฺยวจฺฉินฺทตีติ ปากกฺริยา โภชนกฺริยาย วิเสสนํ. นนฺ ปจิตฺวา ทานํ คหณํ อญฺญํ วา กตฺตุมฺปิ สกฺกาติ ทานาทีนํ สาธณสฺส ปจฺนสฺส โภชนกฺริยาย ทานาทิโต วิเสสียมานตฺตา ปจฺนญจ วิเสสํ. สจฺจํ. ตถापิ ปจฺนปฺปธานํ ตฺวานตฺเตน วุจฺจมานตฺตา. ตฺวานตฺเตนา-ภิธียมานา หิ กฺริยา กมฺปฺยตฺตรกฺริยม เปกฺขตีตฺยปฺปธานา.

ยาว ปทพฺพยํ ภิกฺขุ	สมฺพนฺธมฺปลพฺกเต
วิเสสน-วิเสสสฺสตฺตํ	คฺมยเต ตตฺถ กามโต.
ยสฺมา หิ ยพฺเพทพฺพุติ	โหติ ตํ ตพฺพิเสสนํ
ตญฺจ ชาตี คฺุณฺ กฺริยา	ทพฺพ์ นามนฺตฺยเนกธา.
ยถา โค ธฺวโล คนฺตา	วิสาณิ เทวทตฺตโก

ชาตยาทีปี วิเสสนเต นิสฺสเยหิ สเกหิ ตุ.

ตํ ยถา ชาติ คาวสุส วโล คมนํ ตถา

วิสาณํ นามมิจุเจวํ ชาตยาทีนํ วิเสสฺสตา.

อตฺถํ วิเสสยตีติ ปริยาโย วิเสสนํ

ตํ ยถา โคติ กถิตะ วาจาทฺยตฺถโถ วิเสสฺสเต.

โคสทโท ปสุ-ภุมิ-วาทฺยตฺถวาจี. ตสฺมา โคติ วุตฺเต โกวาทฺโถติ นปฺปตฺติยเต. ปุณฺ ปริยายภฺวตฺ
วาทฺยทฺทปโยเค ตุ วจนสงฺขาโต อตฺถโถ วิมฺภายติ.

ตตฺร สกฺขณฺฑมฺภนาทิกฺขตฺตานุยายิ โคตฺตาทิกิ สามณฺณํ ชาติ. ทพฺพนิสฺสโต นีลาทิกิ คุณฺ.
กิริยา วุตฺตลภฺยณา. ชาตยาทีน-มาธโร ทพฺพํ. ปวตฺติ-นิวตฺติสงฺขาตโฆหารตฺถํ กิริยาโน สงฺเกโต นามํ
นาม. อภินฺนตฺถโถ สทฺทโท ปริยาโย.

วิเสสฺเส ทิสฺสมานา ยา ลิงฺค-สงฺขยา-วิภตฺติโย

ตุลฺยาธิกรณะ ภียโย กตฺตพฺพา ตา วิเสสเน.

ตุลฺยาธิกรณะติ กิ. รณฺณํ ฐนํ

ภียโยติ กิ. คุณฺา ปมาณํ

กถํ จิตฺตานํ วิสฺติ ชายนฺตีติ เจ. วิสฺตีสทฺโท อตฺตโน นียตฺติลฺลึงฺเควจนตฺตา จิตฺตสทฺทสฺส วิ
ภตฺติมตฺตํ คณฺหาติ. อาขฺยาติกํ ตฺวลิงฺคตฺตา ลิงฺคํ คหิตุ นารหิตฺติ วิเสสฺสสฺส วจนมตฺตมเปกฺขเต. ตสฺมา
ชายนฺตีติ พหุวจนมฺปิ จิตฺตาเปกฺขเมว. กิ วิสฺติมเปกฺขิตฺวา เอกวจนมฺปิ น โหตีติ เจ. วิสฺติยา จิตฺตวิเส
สน-ภฺวตฺตายปฺปธานตฺตา. นโยยมณฺณตฺตรปิ เมยฺโย.

อวฺตฺตกมฺม-กตฺตุ

อนฺตฺตกมฺมํ ยถา อตฺร สมาส-ตฺทิตานํ สกํ สกํ วากฺย-เมโวทาหรณํ กตฺตพฺพํ, เอวมนฺตฺตกตฺตริ.
สุโท โອหนํ ปจฺติ, พุทฺโธ ฐมฺมํ เทสิตฺวา. เอตฺถ สมาส-ตฺทิตาขฺยาต-กิตฺกา กมฺมสฺสํ น กตาติ เตหิ กมฺม
มนฺตฺตนฺติ วุจฺจเต. ตโต กมฺมตฺถะ พุติยา. เอวํ กตฺตาทิสฺวณฺตฺตตฺตํ เมยฺยํ.

อนเกกมฺมกมฺม

อนเกกมฺมกานํ ยถา. โคปาโล คาวี ธีรํ โทหติ ทฺทฺธวา วาตฺยาทิกิ. ทาสโ ภารํ คามํ นยติ นีตฺวา
วาตฺยาทิกิ. คาวี คามนฺตฺยภฺยตฺร ตีหानฺวตฺติตฺวาการเณ กมฺม-สณฺญา.

สามิ ทาสํ คามํ คมยติ ทาเสน วา. ทาสนิตฺเตตฺถ คติ-พุทฺธิ-ภฺช-ปฺจ-หฺร-กร-สยาทีนํ การิตะ วา ติ
การิตะ สติ วา พุติยา. ปกฺเข กตฺตริ ตติยา. คามนฺตฺยตฺร ตฺตุ ปุพฺพเพว วากาเรน กมฺมสณฺญา. เอวํ. ครุ สิสฺสํ

ธมฺมํ โพธยติ สิสฺเสน วาตยาทิ.

อกมฺมกมฺม

อกมฺมกานํ ยถา. หตฺถาโรโห หตฺถี สยาปยติ หตฺถินา วาจจาทิ.

วุตฺตกตฺต

วุตฺตกตฺตา ยถา. ชิตินฺทริโย มฺหิ, อาภิธมฺมิโก ภิกฺขุ, สุโท โอทนํ ปจติ, ปุณฺณกาโร ปฺมา.

วุตฺตกตฺตาติ โส เวยฺโย โย มฺขโยเนกตฺตสฺส

อุสฺสาหวตฺตา มฺขโยโส โย กตฺตารํ ปโยชเย.

ยถา สุทฺตชฺฌโจ สุทฺเทน โอทนํ ปาเจติ. สุทฺตชฺฌโจตฺยตฺร โย กาเรติ ส เหตุติ เหตุกตฺตสฺสณฺวา
วุตฺตตฺตา ปจมา จ. สุทฺเตนตฺยตฺร ตฺว โย กโรติ ส กตฺตาติ กตฺตสฺสณฺวา อนฺุตตฺตา ตติยา จ. เอวมฺตฺตตฺร.

ปโยชกมฺปิ โย อณฺโณ ยทา ปน ปโยชเย

วุตฺตกตฺตา ตทา เอโส ตสฺมาปฺยอุสฺสาหวนฺตโต.

ยถา อมฺจโจ สุทฺตชฺฌเจณ สุทฺเทน โอทนํ ปาเจติ ปาจยติ วาตยาทิ. เอตฺถ ทฺตฺติยเหตุวจฺจนิจฺฉาโต
การิตนฺตสฺมาปิ ปฺน เณ โหติ. ปุพฺพสฺส การิตสฺส ยทาทิณา โลโป กตฺตพฺโพ. สุทฺตชฺฌเจณ สุทฺเตนตฺยกฺยตฺร
อวุตฺตตฺตา กตฺตริ ตติยา.

กรียมานํ ยํ กมฺมํ

สยเมวปฺปสิขฺมติ

สุกรํ เสหิ คฺคฺเคนหิ

กมฺมกตฺตาติ ตํ วิฑฺ.

กุสุโล สยเมว ภิชฺชเต. กุสุโล ชลฺล อตฺตญฺเจสฺส เลทฺทฺทฺ-สภฺขราทีสฺส ชินฺเนสฺส ปฺรปฺปโยคํ วินา เกท
มฺปคจฺฉนฺโต อตฺตนา เอว ภิชฺชเต นาม. ตโต กมฺมญฺโต จ กตฺตญฺโต จ โส เอว.

กมฺมกตฺตา กมฺมมิเวติ วตฺตพฺพํ. กมฺมาติเทสโต จ กมฺมกตฺตริปิ กมฺมนิ วีย อตฺตโนปท-ยวิก
รณา สิชฺฉนฺติ. อิทฺถจฺ ยทาทิณา สงฺคหิตํ.

อวุตฺตกตฺต

อวุตฺตกตฺตา ยถา. สุทฺเทน โอทโน ปจเจเต, ปุมนฺนา ปุณฺณํ กตฺ.

อเนกกตฺตูกตฺต

อเนกกตฺตูกานํ ยถา. สุทฺตชฺฌเจณ สุทฺเทน โอทโน ปาจาปียเต. อมฺจเจณ สุทฺตชฺฌเจณ สุทฺเทน โอท
โน ปาจาปียเต. ตีสุ ตติยา.

ยสฺส ปธานปฺปธาน- กุริยาสมฺพนฺธโต ลฺลิตฺ
อนฺตุตฺตวฺตฺตตา ตตฺถ ตติยา โหติ นาปฺรา.

ยถา พฺราหฺมณฺณ ภูตฺวา สฺสฺยเต, เอตฺถ สฺสฺย สยเน อิจฺจสฺส อกมฺมกตฺตา ภาเว เตวฺภตฺติ โหติ.
ภาโว จ สาธฺย-รूपตฺตา กตฺตารมฺเปกฺขเต. กตฺตา จ เตวฺภตฺติยา น วฺตฺโต. ตฺวาปจฺเจเนน ปน วฺตฺโต นาม
ตฺวาสฺส กตฺตริ กตฺตตา. ตถาปิ ปธานสฺสฺปนฺนกุริยาภิสมฺพนฺโธปายเณนาวฺตฺตตฺตา ตติยา. น ตฺวปฺปธาน
โกชนกุริยาภิสมฺพนฺธทฺวาเรณ วฺตฺตตฺเตปิ ปจฺมา.

วฺตฺตกรณ

วฺตฺตกรณํ ยถา. ฉินฺนรฺกฺโข ฝรฺสฺ, ปหฺรณํ อาวฺธํ.

วฺตฺตสมฺปทาน

วฺตฺตสมฺปทานํ ยถา. ทินฺนสฺสฺโก ราชฺา, ทกฺขิณฺเยโย ภิกฺขุ, สมฺปทานํ พฺพุโ.

วฺตฺตอปาทาน

วฺตฺตอปาทนํ ยถา. นิกฺคตฺชนฺ คามโ, ภีโ รกฺขโส.

วฺตฺตโอสกาส

วฺตฺโตกาโส ยถา. มตฺตมาตฺงคํ วนํ, รฺกฺขวา เทโส, อาสนํ ปิจฺ.

วฺตฺตสํม

วฺตฺตสํมํ ยถา. ทสฺพลโ ภควา, เวณิโก คนฺธพฺโพ.

สมาโส โหติ สพฺพตฺถ กิตฺโ ภาสํวชฺชิต

ตทฺธิโต ลพฺภเต ภฺยโย กรณาวธฺวชฺชิต.

อาชฺยาดํ กตฺตฺ-กมฺเมสฺ กรณาทินํ ตฺวภาสิเต

สํสฺวากฺยมฺหาหาโร อิติ ตานฺยฺนฺหาหา.

วฺตฺตทานฺตฺตานํ ทิสามตฺตมฺิทํ นเณนาเนน วกฺขมานมฺปิ เนตพฺพ.

วิภตฺติเกท

ทฺติยาวิภตฺติ

อถ วิภตติเกโท วุจเต.

วาเตวว

ยัม กโรติ ตัม กมมัม.

กตฺตา ยัม อิจฺฉิตมนิจฺฉิตมิจฺฉิตานิจฺฉิตํ วา กโรติ กุริยาย สมฺพนฺธยติ, ตณฺจ วากาเรนาภิตณฺจ
กมมัม นาม โหติ.

กมฺมตฺเถ พุติยา.

ตตฺถ อิจฺฉตํ ตาว. พุทฺธํ วนฺเท. อุณฺณปตฺตํ ภูณฺชติ.

เอตฺถ ปตฺตนฺตติ ตคฺคตํ โภชนมฺเกโทปจฺจารา. ยถา คาโม อาคจฺฉตฺติ.

อนิจฺฉิตํ กณฺณกัม มทฺทติ. วสํ คิลติ.

อิจฺฉิตานิจฺฉิตํ คามํ คจฺฉํ รุกฺขมฺมูลมฺปสฺสปปติ. อตฺร คามคฺคมนมิจฺฉิตํ. รุกฺขมฺโลปสฺสปปนํ ปาส
งฺคิกมิตฺตยนิจฺฉิตํ นาม.

อกถิตํ ภคฺวา ภิกฺขุ เอตทโวจ. เอตฺถ ภิกฺขุชฺชยภิตฺ. ตณฺจ เกนาภิตํ. ฌการกสณฺณยาหิ. ตสฺ
มา เกนาปิ สุตฺเตน การกสณฺณยาหิ น วิหิตาติ วากาเรน ภิกฺขุชฺชยตฺร กมฺมสณฺณวา. เอวํ ฬิเรณ กณฺณํ ก
โรตฺติตฺยาหิ. อกถิตณฺจ กมมัม ทฺวิกกมฺมกธฺตฺโยเค ทณฺณจพฺพ.

นิพฺพตฺติ-วิกตฺติ-ป-ตฺติ- เกทา กมมัม ติธา ยถา

กณฺณํ กโรติ ฌาเปติ กณฺณจํ รุปํ วิปสฺสติ.

พุติยาเตวว.

กาลทฺธานมจฺจนฺตสฺโยเค.

กาลทฺธานํ ทพฺพ-คฺคณ-กุริยาหิ นิรฺนฺตรสฺโยเค สติ พุติยา ลียา. มาสํ มัสฺสโท, สรทํ รมณียา
นทฺิ, มาสํ สชฺชฌายติ.

อทฺธานา. โยชนํ วนฺราชฺ, โยชนํ ทิโฆ ปพฺพโต, โกสํ สชฺชฌายติ.

กมฺมปฺปวจฺนียยุตฺเต.

กมฺมปฺปวจฺนียะหิ ยุตฺเต จาเน พุติยา ลียา.

ลกฺขณเณ วิจฺฉายํ อิตฺถมฺภูเต ภาเค สหตฺเถ ฬิเน จ วตฺตมานสฺส อนุสฺส, สหตฺถ-ฬิณวชฺชิตฺเตสฺ
ลกฺขณาทิสฺส ปติ-ปรีณฺจ, ภาค-สหตฺถ-ฬิณวชฺชิตฺเตสฺ เตสฺเสว อภิสฺส จ กมฺมปฺปวจฺนียสณฺณวา.

ลกฺขณํ พยฺยชกํ. รุกฺขมฺนุวิชฺชิตฺเต จนฺโท. รุกฺเขตฺตยตฺโถ. เอตฺถ รุกฺโข ลกฺขณํ. วิชฺชิตฺตมาโน
จนฺโท ลกฺขิตพฺโป. ตตฺตรานฺนา รุกฺขสฺส ลกฺขณวตฺตติตา ปกาสิยตฺติ รุกฺโข อนฺนา ยุตฺโต นาม. รุกฺโข รุกฺ
ขมฺนุวิชฺชิตฺเต จนฺโท. รุกฺเข รุกฺเข อิตฺตยตฺโถ.

ยทาทินา วิจฺฉายํ รุกฺขมิจฺจสฺส สวิภตฺติสฺส ทฺวิตฺตํ. เอวํ สพฺพตฺถ วิจฺฉายํ ทฺวิตฺตํ.

ภินนานิ ยานิ วตฺถุณี ภาริยาย ตุ คฺคณฺเณ วา
ทพฺเพน วาปิ พฺยาปิตุ อิจฺฉา วิจฺฉาติ วุจฺจเต.
พฺยาปิตฺตุนฺติ สมฺพนฺธิตุ. อตฺโรทาหรณานิ. คาโม คาโม คมฺยเต, คาโม คาโม รมณฺีโย, คาเม
คาเม ชลฺ.

กตฺวตฺถตติยาวิภคฺติ

โย กโรติ ส กตฺตา.

โยฉณการกานํ ปชาโน กมฺมฏฺจมตฺตฏฺจํ วา กุริยํ กโรติ, โส กตฺตา นาม.

กตฺตริ เจติ ตติยา. สูเทณ ถาลิยํ กฏฺเจहि โอทโน ปจฺจเต, รมฺมา ปาสาเท ปาเทหิ จียเต. เอ
ตฺถ ถาลยาธิการก-สมฺมุโห สูเทณ โยชิตฺโ สํสารณาทินา พยาปาเรน ปาก-กุริยมนิพฺพุตฺตยตีติ สูโทเยว
อุสฺสาหยฺตฺตตฺตา ปชาโน. น ปน ถาลยาทิ. ตตฺถ ปากกุริยา กมฺมฏฺจ. จิตฺติกุริยา ตฺถ กตฺตฺตฺตฺตา.

โย โยชยํ สกสเก ขลฺล การกานิ

อณฺเณ กุริเย ยตนยฺตฺตตฺตา ปชาโน

กมฺมฏฺจิตํ กุริยมถาตฺตฏฺจิตํ กโรติ

กตฺตาติ โส นิคฺคิโต ส จเนกเกโท.

กรณาทฺยตฺถตติยาวิภคฺติ

เยน วา กยิริเต ตํ กรณํ

กตฺตา เยน กโรติ ปสฺสตี วา, ตํ กตฺตฺสส กุริยาสิทธิมฺติ-สเยโนปการภูตํ คมฺยเตติ กรณํ นาม.

กรณํ ตติยา.

พาหิรมฺจ ตถาขมตฺตํ กรณํ ทูวิธํ ยถา

วีหิ ลุณาติ ทาตฺเตน เนตฺเตน จนฺทมิฏฺขเต.

ตติยาตฺยธิกาโร.

สหาทิโยเค จ.

สห-อลํ-กคอาทินํ โยเค สหตฺเถ จ ตติยา ลียา. สหสทฺเทน จ โยโค กุริยา-คฺคณ-ทพฺพสมวาเย
สมฺภาวติ. ปุตฺเตน सह วุตฺติ ญฺโล ธนํ วา. ปุตฺเตเนติ วา. อลํ เต อธิ วาเสน. กิ เต ชฎาหิ.

เหตฺวตฺเถ จ.

เหตฺวตฺเถ เหตุโยเค จ ตติยา ลียา. อนฺเนน วสตี. เกน เหตุนา วา.

สตฺตมฺยตฺเถ เจติ ตติยา ลียา. ปุพฺเพน คามํ.

เยนจฺฉวิกาโร.

เยน พยาธิมตา อวยเวน สวีรสฺส วิกาโร วิมฺมายติ, ตตฺถ ตติยา ลียา. วิกาโร อณฺณถาภาโว.
อกฺขินา กาณ.

วิเสสเน เจติ วิเสสนตฺเถ ตติยา ลียา. โคตฺเตน โคตโม.

วุตฺตโตณฺณตฺร ยา ตติยา ทิสฺสตี, सा सप्पवा กตฺตริ เจตีห จกาเรน ลิชฺฌตี. ตํ ยถา.

กมฺเม ติเลหิ วปติ.
ปญฺจิมิยํ สุมุตฺตา มยฺ เตน มหาสมณฺเณ.
ปจฺมายํ อตฺตนา ว อตฺตานํ สมฺมณฺหติ.
อิติธมฺมญฺเต ปรีพพาชกํ ติพฺพทฺตนาทฺทกฺขิ.
กฺริยาปวคฺเค เอกาเหเนว พาราณสี ปายาสี.
กฺริยาปวคฺโคติ กฺริยาย อาสฺนินฺนิจาปนํ
ตุลฺเย มาตรา สโม.
กาเล กาเลน ธมฺมสฺสวณฺํ
มาเสน ปุพฺโพ, เยภฺยุเยน อุปสงฺกมิตฺยาที.

จตุตฺถีวิภคฺติ
ยสฺส ทาตุกาโม โรจเต ธารยเต วา ตํ สมฺปทานํ
กตฺตา ปุชาพุทฺธิยา วา อนุคฺคหพุทฺธิยา วา ยสฺส ทาตุ-มิจฺฉติ ปีติ กโรติ วา ธารยเต วา, ตํ
กตฺตสฺส ทานิจฺฉาทิ-นิमितฺตํ สมฺปทานํ นาม.
สมฺปทานเ จตุตฺถิ.
สมณสฺส จีวรํ ททาติ, สมณสฺส โรจเต สจฺจํ, ยณฺเณ-ทตฺตสฺส นตฺตํ ธารยเต.
อนิรากตฺตานมฺนตา- ราชกํ สมฺปทานิยํ
ติธา ยถา ชลํ เทติ รุกฺขสฺส ภิกฺขุโนตฺถิโน.
สิลาฆ-หนฺ-จา-สป-ธาร-ปิห-ภฺ-ทฺหิสฺโสสุย-ราธิภฺ-ปจฺจาสุณ-อนุปตฺติคฺค-ปุพฺพกตฺตาโรจนตฺถ-
ตทตฺถ-ตุมตฺถาลมตฺถมณฺเณ-นาทฺรปฺปาณิ นิ คตฺยตฺถกมฺมํ สํสฺสจ-สมฺมติ-ภฺ-ย-สฺตตฺม-ยตฺถสฺ จ.
สิลาฆาทีสุ ยํ ตํ สมฺปทานํ นาม.
สิลาฆ กตฺถเน. พุทฺธสฺส สิลาฆเต. สิลาฆนํ โธมนํ
หนฺ อุปนยเน. หนฺเต ตฺยหํ.
จา อุปตฺติญฺเจยฺย. สกฺยปตฺตานํ อุปฺปจฺจานมฺปคฺคณํ
สป อกโกเส. ตฺยหํ สปเต. สปนฺนติ โตสนตฺถํ สจฺจกรณํ
ธ ธารเณ. สุวณฺณํ เต ธารยเต. อิธ ธารณมฺมิตฺเตยฺยตา.
ปิห อิจฺฉายํ. สมิทฺธานํ ปิหยนฺติ ทลิตฺทา.
กฺราทฺยตฺถานํ โยเค
ภฺ โกเป. ตสฺส กฺขณฺติ.

ทุห ชิตีสัย. ทุห ปปุรณ วา. ทุหยติ ทิสานํ เมโฆ.

อิสส อิสสัย. ติตถิยา อิสสยนติ สมณานํ อิสสา อกขมา.

อุสฺสย โทสวกรณ. ทุชชนา คุณวณฺฑานํ อุสฺสยนฺติ.

ราช หีสาส์ราเธสฺ. อิกฺข ทสฺสนงฺเกสฺ อิจฺเจสํ โยเค สติ ยสฺส วิปุจฺฉนํ โส สมฺปทานํ วิ
ปุจฺฉนนฺติ วิวิธํ ปณฺโห. ตํ กสฺส ปฏฺวิพทฺธํ, ยสฺส สมฺพนฺธิ สฺมาสฺสํ ปุจฺฉนตสฺส. อาราธ เม รณฺโณ ราชานํ
วา. ปุณฺณโจ อารานํ ขยาปยตีตฺตยตฺโถ. อายสฺมโต อุปสมฺปทาเปกฺโข อุปติสฺโส อายสฺมนตํ วา. ปุณฺณโจ อุป
สมฺปทํ อเปกฺขตีตฺตยตฺโถ. เอเตสฺ ปกฺเข เอตฺถเว จกาเรน ทุติยา.

ปติ-อาปุพฺพสฺส สฺสฺโณติสฺส, อนฺ-ปติปุพฺพสฺส คิ สทฺเท อิจฺจสฺส จ โยเค ปุพฺพสฺสา กิริยาย โย
กตฺตา, โส สมฺปทานํ ภควา ภิกฺขุ เอตทโวจ. ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสสฺ, อาสฺสณนฺติ วา.

ปติปุพฺโ พอาปุพฺโ จ สฺสฺโณติ ปฏฺวิณฺณานุณฺนาสฺ วตฺตเต. เอตถ ปุพฺพกิริยาติ วจนฺกิริยา. ตสฺ
สา กตฺตา ภควา. ภิกฺขุ ชนํ ฐมํ สาเวติ. ภิกฺขุโน ชโน อนฺคิณนํ ปติคิณนํ วา. อนฺ-ปติปุพฺโ คิณนํ
อนฺนุณฺนาเน.

อาโรจนตฺเถ อามนฺตยา มิ โว.

ตทตฺเถ ยฺพุธาย สนฺนทฺโธ. ตํ อตฺโถ ปโยชนํ ยสฺส, ตํ ตทตฺถํ. เอตถ สนฺนทฺส ปโยชนญฺหํ
ยฺพุธ.

ตุมตฺเถ โลกานุกมฺปกาย. ตูปจฺเจเนน สมานตฺโถ ตุมตฺโถ. ตสฺมา โลกมฺนุกมฺปิตฺนตฺตยตฺโถ.

อลมตฺเถ อลํ มลฺโล มลฺลสฺส อรหฺติ วา, อลมฺเม สฺวณฺณเนน. อิห อลฺสทฺโท อรห-ปฏฺวิกฺเขเปสฺ.

มณฺณตฺติโยเค อนาถเร คมฺยมาเน โย อปฺปาณี, ตํ สมฺปทานํ กญฺจสฺส ตวํ มณฺเ.

อนาถเรติ กิ. สฺวณฺณํ ตวํ มณฺเ.

อปฺปาณีติ กิ. คทฺธํ ตวํ มณฺเ.

คตฺตยตฺถาตฺถนํ ยํ กมฺมํ, ตํ สมฺปทานํ ทุติยา จ. คามสฺส คโต, คามํ คโต วา.

สํสฺสจฺตเถภทฺทํ ภาวโต โหตุ. สํสฺสจฺ อาสีสนํ

สมฺมตฺตยตฺเถ สาธุ สมฺมตฺติ เม.

ภิกฺขุโยโยเค ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย.

สตฺตมฺยตฺเถ ตฺยหํ อาวิกโรมิ.

อตฺถคคฺคเณน อุปมฺนเต กริสฺสามิจฺจาทิ.

นโมโยคาทีสฺวาปี เจติ จตฺตถิ. นโม เต, โสตฺถิ ปชานํ, สฺวาคตํ เต, กิ วิปฺปฏิสํสํ.

ยสฺมาทเปติ ภายมาทตเต วา ตทปาทานํ

ยโต อปสรติ ภายติ คณหาติ วา, ตํ กตตุสฺส อปคมนาที-สึมาภูตุนฺติ อปาทานํ นาม.

อปาทานเ ปณฺจมี.

คามา อเปนฺติ, โจรา ภายนฺติ, อุปชฌายา ลิกฺขํ คณหาติ. นิยมปฺพุพเพ วิชชาคฺคหणे สาทุเร
อาทานตเถเนว สีขณฺติ. ยถา อุปชฌายมฺหา อธีเต.

สเมปฺยปคเม ทฺวินฺนํ ปุพฺพุทฺฐา ยทจฺจุตํ

วฺจุเจเต ตทปาทานํ ตํ จลาจลโต ทฺวิธา.

ยถาสฺสา ธาวตา โปโส ปเต รุกฺขา ผลนฺติ จ.

ธาดุ-นามานมฺปสคฺคโยคาทีสฺวปี จ.

ธาดฺวาทีวิเสสานํ โยเค ยํ, ตํ อปาทานํ นาม.

ปฺราปฺพุพ-ชโยเค โย อนภิกฺวาณีย, ตํ อปาทานํ นาม. พุทฺธสฺมา ปฺราเชนฺติ อณฺณตติยา. พุ
ทฺธมภิกฺวิตฺตมสมตฺถายตฺถ.

อนภิกฺวาณียติ กิ. ธิปฺ ปฺราชยติ ธีโร.

ปฺพุพ-ภูโยเค ยโต อจฺฉินฺนปฺปกโว, ตํ อปาทานํ นาม. อนวตตฺตมฺหา มหาสฺรา ปภาวฺติ.
ปจฺมํ ตโต เอว อุปลพฺภนฺตี-ตฺยตฺถ. เปมโต ชายเต ภยํ.

ชิจฺจุฉา-ปมาทตฺถานํ โยเค อธมฺมา ชิจฺจุฉนฺติ, ปมชฺชติ วา.

นามโยเค ตโตปฺภุติ, ยโต สฺรามิ. ยโตปฺภุติตฺยตฺถ. เอตฺถ ปภุติสทฺโท นปฺยตฺถโต
คฺมยมาตถสฺส สทฺทสฺส ปโยคมฺปติ กามาจฺจาทิ ฌายา.

อณฺณตฺถานํ โยเค นาณณํ ทฺกฺขํ, ภินฺโน เทวตฺตตฺถาจฺจาทิ.

อุปสคฺคโยเค อปสาลาย อายนฺติ วาณิชา. สาลํ วชฺเชตฺวาตฺยตฺถ. อา พุทฺหมโลกา สทฺโท
อพฺภุคฺคจฺฉนฺติ.

มุขฺยสทฺธิเส ปติทาเน จ วตฺตมานสฺส ปติสฺส โยเค พุทฺธสฺมา ปติ สาริปฺพุตโต. พุทฺธสทฺธิสฺสตฺยตฺถ.
สมตฺมสฺส เตลสฺมา ปติททาติ. วินิมเย อุปาทตฺตสฺส ปตินียายตฺถนํ ปติทานํ ตตฺร เตลํ สมตฺตถํ ปจฺมํ ทินฺนํ เต
ลสฺสตฺถาย สมํ ปุณฺ ทียเต. เตลํ คเหตุวา สมํ ททาตีตฺยตฺถ.

อาทิกฺคหणेณ การกมชฺฌेปิ ลุทฺทโก อิตฺ ปกฺขสฺมา มิคํ วิชฺฌติ. ลุทฺทโก อิตฺ โกสา ภูณฺชริ
วิชฺฌติ. เอตฺถ “อิตฺ”ตฺยปาทานสฺส “มิกนฺ”ติ กมฺมสฺส จ มชฺฌภูโต ปกฺโข. ตสฺสาปาทานสฺสณฺนา.

อถ วา กรณํ กาโร. กาโร เอว การโก, ภาริยา. ยทาทีนา สกตฺเถ กปฺปจฺจโย, ตโต ภาริยานมฺปิ
มชฺฌเณ การกมชฺฌเณ นาม. ยถา อชฺช วิชฺฌิตฺวา ปกฺขสฺมา วิชฺฌติ. เอตฺถ วิชฺฌิตฺวา วิชฺฌตีติ ภาริยาทฺวยํ.

อภิสทฺเทน นิปาตโยเคปิ ปณฺจมี ทฺติยา ตติยา จ. ธีธา มาตฺฐา มาตฺฐํ มาตฺฐเชน วา, ธีเต

สทฺธมฺมา สทฺธมฺมํ สทฺธมฺเมน วา. เอวํ วิનાโยเคปิ นานากุลา ปพฺพชิตา, อริเยหิ ปุณฺณเควํ. จกาเรน
อณฺณตถาปิ เนตพฺพํ.

รทฺชนตถานมิจฺจติ.

รทฺชา รทฺชนํ. ตมตฺถเ ยสํ ธาตุํ, เตสํ โยเค วา รทฺชิตพฺพา รทฺชนา, รทฺชนา จ เต อตฺถา
เจติ รทฺชนตถา, เตสํ มชฺเฌ วา ยํ อิจฺจติ, ตํ อปาทานํ นาม. อจฺจุตํ สีคาเล รทฺชนติ เขตฺเต, ยวา ปฏฺิ
เสเรนฺติ คาโว เขตฺเต. เอตถ เปกฺขปฏฺิเสทฺทวาทเรน รทฺชนเมว คมยเต.

รทฺชนตถานนฺติ กิ. อภิธมฺมมธีเต.

อิจฺจิตนฺติ กิ. อนิจฺจิตสฺส เขตฺตสฺส นาทาปาทนสญฺญา. เกจิ “ภฏฺโก ยวํ รทฺชตี”ติ ปจฺจุทา
หรนฺติ.

เยน วาทสฺสนํ.

เยน ทฏฺฐนา อทสฺสนํ ทฏฺฐพฺเพน อิจฺจติ, โส ทฏฺฐาปาทานํ นาม. อุปชฺฌายา อนฺตรธายติ
สิสฺโส. นิสฺยตีตฺยตฺถเ.

เอตถ ทสฺสนกริยาย กตฺตฺฐเตนฺอุปชฺฌายเณน อตฺตโน อทสฺสนํ ทฏฺฐพฺพญฺโต สิสฺโส อนชฺฌตฺถกาโม
อิจฺจติ. อุปชฺฌายเณน กตฺตพฺพมตฺตโน ทสฺสนํ สิสฺโส “อุปชฺฌาโย มํ น ปสฺสตุ”ติ อิจฺจติตฺยตฺถเ.

วาทาเรน สตฺตมํ จ. เขตฺตวเน อนฺตรหิตเ. เอตถ เขตฺตวณสทฺเทน เขตฺตวณญฺจ.

ทฺฐนฺตีกทฺธ-กาล-นิมฺมาน-ตฺวาโลป-ทิสายค-วิภตฺตารป-ปโยค-สทฺธป-ปโมจน-เหตุ-วิวิตฺตป-
ปมาณ-ปพฺพโยค-พนฺธ-คฺคณวจน-ปณฺท-กณ-โกกาทตฺตฺส จ.

ทฺฐาทิสฺสํ ยํ, ตํ อปาทานํ. จกาเรน กฺวจิ ทฺฐิตยา ตตฺติยา ฉณฺฐิ จ. ตํ ยถา.

ทฺฐวาทินํ ตโยเค อณฺเณสญฺจ ทฺฐโต อาคมฺม ทฺฐํ ทฺฐเรน วา, อารกา เต โมชมปฺริสา ฐมฺม
วินยา ฐมฺมวินยํ ฐมฺมวินยเณน วา.

อนฺตีกตฺถเ สมีปํ คามา คามํ คามเณน วา.

อทฺธ-กาลานํ นิมฺมานเณ มถฺุราย จตฺตฺส โยชเนสฺส สํกสฺสํ, อิตฺโต เอกนวุตฺติกปมตฺถเก. นิมฺมานํ
ปริมาณํ

ตฺวาโลเป สติ กมฺมาธิกรณวิสเย ตฺวาโลเปติ ตฺวานตฺสสฺสตฺถ-สมฺภเวปิ ตสฺसानุจฺจารณํ ปาสารทา
สงฺกเมยฺย, อาสนา วฏฺฐเจยฺย. ตฺวาโลเปติ กิ. ปาสาทํ อภิรฺหิตฺวา สงฺกเมยฺย, อาสเน นิสฺยิตฺวา วฏฺฐเจยฺย.

ทิสตฺถเ ตฺวาทินํ โยเค จ ปฺรตฺถิมิตฺโต อวิจิตฺโต อุปฺริ.

วิภาเค ยโต ปณฺตีตฺตโร.

อารตฺยตฺถโยเค คามธมฺมา วิรติ.

สทฺธตฺถเ มาตีโต สทฺธโร.

ปโมจนตเถ มุตโต มारพณนา.

เหตุตเถ วิกปเปน กสฺมา เหตุนา, กิ การณํ, เกน เหตุนา, กิสฺส เหตุ.

วิวิตตเถ วิวิจฺเจว กาเมहि.

ปมาณตเถ ทิฆโส นว วิทตฺติโย. ทิฆเระหิติ สฺมาสฺส โส.

ปฺพุพโยเค ปฺพุเพว สมนฺโพธา. ปฺพุโพตร ปจฺมตฺโถ.

พณฺตเถ อธิวสิเย สตสฺมา พทฺโธ สเตน วา, ปกฺเข ตติยา.

คุณวจนเ อิสฺสรียา ชนํ รกฺขติ ราชา.

ปณฺเห กถเน จ ตฺวาลोเป กมฺมาธิกรณฺสุ อภิธฺมา ปุจฺจนฺติ อภิธฺมํ อภิธฺเมนฺวา, อภิ
ธฺมา กถยฺนฺติ อภิธฺมํ อภิธฺเมน วา. ปกฺเข ทฺติยา ตติยา จ. กถนฺมตฺร วิสขฺชนํ ตฺวาลोเปติ กิ. อภิ
ธฺมํ สุตฺวา ปุจฺจนฺติ อภิธฺมเ จตฺวา วา, อภิธฺมํ ปจิตฺวา กถยฺนฺติ อภิธฺมเ จตฺวา วา.

โถกตฺเถ กรณฺวิสเย โถกา มุจฺจติ โถเกน วา. ปกฺเข กรณฺ ตติยา.

อกตฺตริ นิจฺจํ. วิปฺลตฺตา.

ณฺฎจฺวิภตฺติ

ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามิ.

ยสฺส สํ สามิ สมิโป สมุโห อวยโว, ตํ สามิ นาม.

สามิสฺมิ ณฺฎจฺ.

ภิกฺขุโน จีวรํ, นรานฺมินฺโท, นครสฺส สมิปํ, สุวณฺณสฺส ราสิ, รุกฺขสฺสา สาขา. วากาเรเนวณฺตฺรปิ

ณฺฎจฺ. ยถา

เหตุโยเค พุทฺธสฺส เหตุ.

สทิสฺตเถ ปิตฺตสฺส สทิสฺ.

อนฺตปฺปจฺยโยเค มุสาวาทสฺส โอตฺตปฺป.

คุณโยเค ปณฺณาย ปณฺणाโว

สุหิตฺตเถ ผลานํ ติตฺโต.

นิปาตฺนตฺรโยเค วสฺสสฺส กตฺวา.

กาเล มาสสฺส ทฺวิกฺขตฺตฺว ภูณฺชติ.

รฺชโยเค เทวทตฺตสฺส รฺชติ.

วตฺตมานเ กตฺโยเค กตฺตริ รมฺโฆ สมฺมโต. เอตฺถ ภายาทีหิ มติ-พุทฺธิ-ปฺปชาทีหิ จ กฺโตติ กฺโต.

ยทาทีนา กโลโป.

สมพนฺธ

เอเต สมพนฺธิโ เทวติ ยสมฺมาตถา พุทฺธิ ชายเต
สมพนฺโธ นาม โส อตฺถโส สมพนฺธิทฺวณฺสีสํโต.
สมพนฺธิทฺวเย วิเสสโส โกจิ โกจิ วิเสสนํ
กณฺจทิสฺส กุริยํ เตสํ สมพนฺโธ โส ปวตฺตเต.
ณฺเฏจํ ทฺวิฏฺโฐปิ สมพนฺโธ เกทกสมฺมาว ชายเต
ชาตาปิ सा วิเสสสมฺहा สมพนฺธํ น วเท ยโต.
สทฺทสฺสตีสฺสกาไวย- มิติ เอตถ ปตฺติยเต
ปตฺติตฺตมนฺตีกุมม โหติ สทฺทตฺถสณฺจติ.

อณฺณมณฺณาเปกฺขลภฺขณ สมพนฺโธ. โส จเนกวิธํ ชณฺณ-ชนก-วาจย-วาก-วีการ-วีการิ-ปริมาณ-
ปริเมย-ปุรณ-ปุริยิตพฺพาทีเกเทน. ยถา รณฺโณ ปุตฺโต, สทฺทสฺสตี, ชีรสฺส วีกาโร ทิ, ติลานํ มุฏฺจ,
วสุสํ ตตฺติเย มาเส.

ตตฺถ รณฺโณ ปุตฺโตตฺตยตฺร ชนฺนกริยาย กโต สมพนฺโธ. ตถา हि राजा चनेति. पुतुतो चनियते. तसु
मा “राजा चनेति”ति वृत्ते गमिति विसेसापेक्षायं पुतुतनद्यपेक्षियमानतदा पुतुतेन रण्णेन समपन्धो हो
ति. “पुतुतो चनेते”ति वृत्ते गेनेति विसेसापेक्षायं रण्णादि अपेक्षियमानतदा रण्णा पुतुतस्य समपन्धो
होति.

“พฺราหฺมณสฺส ปุตฺโต, เวสฺสสฺส ปุตฺโต”ติ วตฺตุ สกฺกณฺเอยตฺตา พฺราหฺมณาทีนํ สามณฺณภูตํ ปุตฺตํ
พฺราหฺมณาทีโต राजा विसेस्यतीति विसेสนं. पुतुतो तु ततो विसेस्यतीति विसेสโส. เอवํ वाजय-वाจกาทีสุ व
जनक्रियाया नेतพप्वा.

ณฺเฏจํ-สฺตตฺตมีวีกตฺติ

ณฺเฏจํ-สฺตตฺตมีตฺตยธีกาโร.

สามิสฺสราธิปติ-ทายาท-สภ-ปติ-ปฐ-กฺสเลหิ จ.

สามยาทิสทฺทโยเค ณฺเฏจํ สตฺตตฺตมี จ โหติ. โคณานํ สามิ โคณฺสุ วาตฺยาทิ.

นิตฺถารणे จ.

นิตฺถารणे ณฺเฏจํ สตฺตตฺตมี จ โหติ.

ยํ हि चादि-คุณ-กริยา- นามะหิ สมุทายโต.

ปฏกฺกรณเมกสฺส ตํ นิตฺถารณมพฺรหฺ.

นรानํ चत्तिโย सुत्रो नरेषु वा, गन्हा काविं समपन्न-चित्तमा काविसु वा, पठिगानं चावं सिम्

ตโม ปถิเกสุ วา, พุราหฺมณานํ เทวทตฺโต ปณฺตฺโต พุราหฺมณฺสฺ วา.

จกาเรน ปจฺมตฺเถปิ สตฺตมฺ. อิทฺมปิสฺส โหติ สีสฺสมฺ. สีสฺสนฺตฺยตฺเถ.

อนาทเร จ.

อนาทเร คมฺยมาเน ญฺญจฺจํ สตฺตมฺ จ โหติ รุทฺโต ทารกสฺส ปพฺพชฺช รุทฺนตฺสฺมฺ วา. รุทฺนตฺ ทารกํ
อนาทริเยตฺยตฺเถ.

ญฺญจฺจํ จ.

ตติยา-สตฺตมฺนํมตฺเถ กฺวจฺจ ญฺญจฺจํ โหติ.

ยชฺสสฺส กรณฺเ ปุพฺผสฺส พุทฺธํ ยชฺติ.

กิมลฺมตฺเถ กิํ ตสฺส, อลํ ตสฺส.

สตฺตมฺยตฺเถ กุสลา นจฺจคฺตฺสส.

กฺวจฺจํ กิํ. ต-ตฺตพฺเพสุ ตติยา เอว. ยถา เทสิโต มยา, ปาเลตฺตพฺพา ภิกฺขุณฺนีหิ สิग्ขา.

พุทฺติยา-ปญฺจมีนญฺจ.

พุทฺติยา-ปญฺจมีนมตฺเถ กฺวจฺจ ญฺญจฺจํ โหติ. กมฺมสฺส กตฺตาโร.

สตฺยตฺถ อีสฺส อิจฺฉายํ ทฺย ทาน-คฺติ-รทฺถนฺสฺส อิจฺฉาที่นํ โยเค มาตฺฐยา สรติ, ปิตฺตสฺส อิจฺฉติ, เต
ลสฺส ทฺยติ.

กโรตฺติสฺส ปติยตฺเต อุกทสฺส ปติกฺุเต, สโต คฺคณฺธาณํ ปติยตฺเต.

ปญฺจมฺยตฺเถ สพฺเพ ตสฺนติ ทณฺทสฺส.

กฺวจฺจํ กิํ. ตวณฺตฺ-ตาวี-ตฺวา-อาณ-มาน-ณฺกาที่สุ พุทฺติยา เอว. รถํ กตฺวา กตาวี กตฺวา กราโน
กฺุรฺมาโน วา, ปสฺโว ฆาตฺโก.

ยทา กิตฺโยเค กตฺตริ กมฺมณิ จ เอกกฺขณฺ ญฺญจฺจํ สมฺปตฺตา, ตทา กมฺมตฺเถเยว ญฺญจฺจํ. ยถา อจฺฉ
ริโย อรชฺเณน วตฺถานํ ราโค. เอตฺถ ราโคตฺตฺรยสฺส กิตฺกสฺส โยเค อรชฺกสฺส กตฺตฺตฺตา วตฺถานญฺจ กมฺมตฺตา
อรชฺกสทฺทา วตฺถสทฺทา จ เอกกฺขณฺ ญฺญจฺจํ เจติ พุทฺติยา-ปญฺจมีนญฺเจติ ญฺญจฺจํปฺปสฺงเค กฺวจฺจคฺคหณฺเนน อรช
กา น โหติ. วตฺถา ตฺว โหเตว.

สตฺตมฺวิภคฺติ

โยธาโร ตโมกาสํ.

โย กุริยานิสฺสยภูตानํ กตฺตฺกมฺมานํ ปติฏฺฐา, ตํ โอภาสํ นาม.

โอภาเส สตฺตมฺ.

โอปสิเลสิก-วิสยาภฺยาส-

พยาปิกเภพา จตุธธาโร

วาริ ชมฺเณสุ จ สลิลเ มจฺฉา

สสฺสํ นทียํ ตีเลสุ เตลํ.

กมฺม-กรณ-นิมิตตเตสุ สุตตมิตี สุตตมิตี.

กมฺมนิ คห-จุพิ-อภิวาทินํ โยเค พหาสุ คเหตฺวา, มุทฺธนิ จุมฺพิตฺวา, ภิกฺขุสุ อภิวาทนฺติ.

กรณเ ภิกฺขาจาเร คมฺยมาเนปเตสุ ปิณฺฑาย จรณฺติ.

นิมิตเต กุณฺชโร ทนฺเตสุ หณฺณเต. ทนฺตทวยมฺพุทิสฺส หณฺณเตตฺยตฺโถ.

สมฺปทาเน เจติ สุตตมิตี. สงฺฆเ ทินนํ

ปญฺจมฺยตฺเถ เจติ สุตตมิตี. กพลีสุ คชํ รกฺขติ.

กาล-ภาเวสุ จ.

ภาโวตร กุริยา. กาลตฺเถ ภาวตฺเถ จ สุตตมิตี โหติ.

ปฺพุพฺพณฺหสมเย คโต, สํเฆสุ โภชียมาเนสุ คโต. เอตฺถ สํฆานํ โภชนกุริยาย กสฺสจि คมนกุริยา
ลกฺขียติ.

อุปาธฺยภิกฺษุสรวจเน.

อธิกวจนฺตฺติโน อุปสฺส, อีสฺสรวจนฺตฺติโน อธิสฺส จ โยเค สุตตมิตี โหติ. อุป นิฏฺเฆ กหาปณํ
นิฏฺขสฺส กหาปณํ อธิโกตฺยตฺโถ. อธิ พุรฺหมทตฺเต ปณฺจาลา. อีสฺสรวุตฺตสฺส พุรฺหมทตฺตสฺส ปณฺจาลา
ตฺยตฺโถ. อธิ เทเวสุ พุทฺโธ. เทวานํ อีสฺสโร พุทฺโธตฺยตฺโถ. เอตฺถ ทฺวิธา วิคฺคโห. วจฺนํ อุกีรณํ อีสฺสรวจ
วจฺนํ อีสฺสรวจ. อีสฺสรวจ วจฺนํ ยสฺส วา ตํ อีสฺสรวจนฺติ.

มณฺฑิตุสฺสกุเกสุ ตติยา จ.

มณฺฑิตโต ปสนฺโน. อุตฺตกุโก อีหายุตฺโต. มณฺฑิตเต อุตฺตกุเก จ สุตตมิตี ตติยา จ โหติ.

ฉาณเ ปสฺสีโต ฉาณน วา, ฉาณเ อุตฺตกุโก ฉาณน วา.

การกํ

นิคฺคมน

สนฺธิ นามํ สมาสํ จ

ตทฺธิตาขฺยาติกํ ตถา

กิตกํ การกํ กณฺหา

สตุต พาลาวตาริเม.

สาติเรเกหิ จตุหิ

ภาณวาเรหิ นิฏฺฐิตโต

พาลาวตาริ ชนตา-

พุทฺธิวฺพุทฺธิ กโรตุ หิ.

พาลาวตาริ นิฏฺฐิตโต